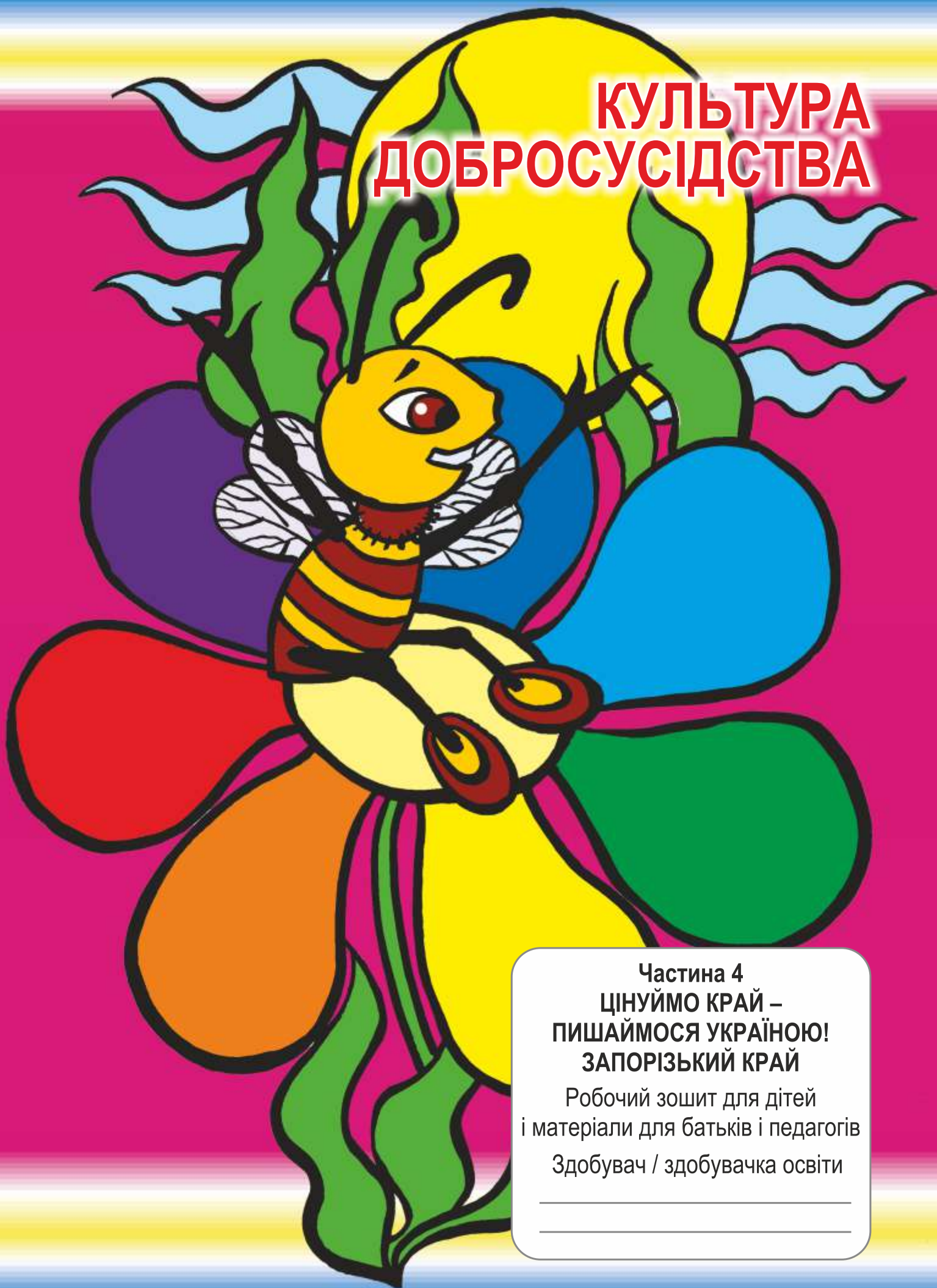

КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА

Частина 4
**ЦІНУЙМО КРАЙ –
ПИШАЙМОСЯ УКРАЇНОЮ!
ЗАПОРІЗЬКИЙ КРАЙ**

Робочий зошит для дітей
і матеріали для батьків і педагогів
Здобувач / здобувачка освіти

Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів до програми «Цінуймо край – пишаймося Україною!» інтегрованого спецкурсу «Культура добросусідства» були розроблені у 2007–2009 рр. і адаптовані у 2018–2019 рр. у рамках проєктів Інформаційно-дослідного центру «Інтеграція та розвиток»

Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів створені відповідно до програми спецкурсу «Культура добросусідства», яка була схвалена до використання в освітніх закладах України (лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України № 22.1/12-Г-366 від 15.06.2018 р.), і надруковані для апробації в ЗЗСО Запорізької області

Авторський колектив:

Араджионі Маргарита Анатоліївна, кандидат історичних наук, провідна наукова співробітниця Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України, головна редакторка;

Волошенко Оксана Валеріївна, молодша наукова співробітниця відділу екранно-сценічних мистецтв та культурології Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, менеджерка медіаосвітніх програм Академії української преси;

Іріюглу Тетяна Олександрівна, учителька історії Запорізького колегіуму «Елінт» Запорізької міської ради Запорізької області, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист;

Іріюглу Юрій Олександрович, кандидат історичних наук, доцент кафедри джерелознавства, історіографії та спеціальних історичних дисциплін Запорізького національного університету;

Корчева Людмила Миколаївна, учителька української мови та літератури ЗОШ № 75 м. Запоріжжя, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист;

Нюкало Олена Володимирівна, заступниця директора з навчально-виховної роботи ЗОШ № 16 м. Бердянська, учителька української мови та літератури, учитель-методист вищої категорії

Особлива подяка за надані матеріали і консультації:

Н. В. Аксьоновій, С. С. Араджионі, С. М. Білівненку, І. В. Бруновій-Калісецькій, О. С. Бакшеєву, О. І. Боярчук, І. Б. Гиричу, І. Р. Залізній, Н. В. Захаровій, В. О. Кіктенку, Ю. Г. Кононенку, Л. Ф. Кравцовій, Л. В. Кравчук, М. М. Красикову, О. П. Лабазі, О. О. Лаврут, Л. І. Лещенко, Л. В. Микитюк, К. О. Мірошниковій, К. А. Петровій, Л. П. Повх, О. К. Смірнову, Н. В. Трищ, Є. Тулбі, І. К. Унгурян, Я. О. Чернишовій, І. В. Чубарук, М. І. Чумарній

Рецензенти:

Алексеева Лариса Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загального мовознавства та слов'янської філології факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету;

Аширова Валентина Петрівна, учителька початкових класів ЗОШ № 11 м. Бердянська, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист;

Головка Юлія Іванівна, кандидат історичних наук, доцент, завідувачка кафедри джерелознавства, історіографії та спеціальних історичних дисциплін Запорізького національного університету

Культура добросусідства. Частина 4 : Цінуймо край – пишаймося Україною! Запорізький край : Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів закладів загальної середньої освіти Запорізької області / [автори-укладачі: М. А. Араджионі, О. В. Волошенко, Т. О. Іріюглу, Ю. О. Іріюглу, Л. М. Корчева, О. В. Нюкало]. – К. : ТОВ «Печатнік», 2019. – 120 с. : іл. – Англ., болгар., га'ауз., нім., новогрецьк., польськ., ромськ., рос., укр.

ISBN 978-617-7502-45-5

Посібник створений відповідно до програми «Цінуймо край – пишаймося Україною!» спеціального курсу «Культура добросусідства». Він призначений для ознайомлення школярів і їхніх батьків із ментальними, мовними, релігійними, етнокультурними особливостями людей, які мешкають у Запорізькій області, для проведення системної виховної роботи, розвитку громадянської освіти, формування соціальних компетентностей, навичок конструктивної комунікації й успішної взаємодії в колективі. Зошит може бути використаний також як методичний посібник і хрестоматія для організації роботи учнів на уроці, під час ранкових зустрічей і годин спілкування, у гуртках і вдома.

© Араджионі М. А., ідея, автор-укладач базової версії зошита, 2019

© Араджионі М. А., Волошенко О. В., Іріюглу Т. О., Іріюглу Ю. О., Корчева Л. М., Нюкало О. В., укладання регіонального компонента, 2019

Я ЩИРО ВІТАЮ ТЕБЕ!

Це я – бджілка Меліса! Я рада новій зустрічі з тобою, адже вона допоможе нам ще ближче познайомитися! Ти розгорнув/розгорнула цей зошит – і ми можемо продовжити мандрівку дивовижним і неповторним Запорізьким краєм та нашою чудовою країною. Саме тому наша нова велика подорож називається «Цінуймо край – пишаймося Україною!». А запросимо ми з собою наших рідних, друзів, сусідів. Разом з ними пройдемо туристичними маршрутами краю, ознайомимося з чудовими пам'ятниками архітектури, історії, культури, природи, а також із музеями і театрами. А головне – з людьми, які доклали зусиль, щоби зробити наш край і Україну такими розвинутими, сучасними, унікальними й цікавими. Ти зможеш побувати в ролі дослідника/дослідниці, будеш мати змогу замислитися над різними питаннями, навчишся працювати з інформаційними джерелами й навіть сам/сама створювати часописи! Ти вже знаєш про необхідність і значення дружби й доброго сусідства. Ми продовжимо розмову про це, а також поговоримо про цінність довіри, єдності, миру й співпраці. Ти переконаєшся в тому, що немає «кращих» і «гірших» культур. Є різні, у чомусь не схожі на нас люди – і цим вони нам цікаві. Звичайно, я не забула й про нові цікаві завдання, які ми виконуватимемо під час наших подорожей. Хочу нагадати тобі спеціальні значки, які підкажуть, як потрібно виконати завдання.

виріж,
наклей

напиши,
закінчи
речення

розкажи,
поміркуй
уголос

з'єднай,
обери,
знайди

поміркуй,
дізнайся,
склади, відгадай

словничок

намалюй,
розфарбуй,
домалюй

прочитай,
запам'ятай

це цікаво,
поради бджілки

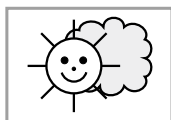
Мені б дуже хотілося знати, чи подобаються тобі наші подорожі. Тому я попрошу тебе трохи пофантазувати. У квадратику, який ти побачиш на початку подорожі, намалюй який-небудь символ, який допоможе мені зрозуміти, чого ти чекаєш від нашої зустрічі. А в кінці подорожі в такому ж самому квадратику спробуй оцінити свої враження й роздуми після заняття. Також подумай, чи виправдалися твої очікування, і вибери позначку, що найкраще відповідає відчуттям чи емоціям, які ти переживаєш.

Це було краще,
ніж я
думав/думала

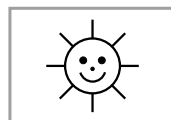
Мені не
сподобалася
подорож

Виправда-
лися, але
не повністю

Не можу
визначитися

Так,
виправ-
дались

Не виправда-
лися, але я не
розчарована/
розчарований

Отже, у путь, знайомитися з дивним і неповторним краєм нашої України!

БАТЬКІВЩИНА ТА МИР. СТАВЛЕННЯ ДО НИХ У РІЗНИХ КУЛЬТУРАХ КРАЮ

Батьківщина – країна, яку людина вважає своєю рідною чи громадянином якої вона є

Громадянин/громадянка – особа, що належить до постійного населення якої-небудь держави, користується правами й виконує обов'язки, які встановлені законами цієї держави

Патріотизм (грец. *патріс* та лат. *patria* – батьківщина) – громадянське почуття, змістом якого є любов до батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, особливе емоційне переживання своєї належності до країни і свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах Вітчизни та стати на її захист у разі необхідності.
(За М. Тофтулом)

В усіх людей одна святиня,
Куди не глянь, де не спитай,
Рідніша їм своя пустеля,
Аніж земний в чужині рай.
Нема без кореня рослини,
А нас, людей, – без Батьківщини.
(М. Чернявський)

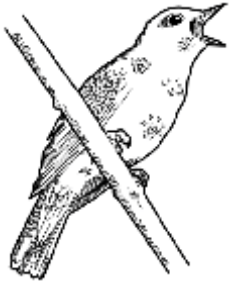

Напиши слова «Батьківщина», «злагода» і «мир» своєю рідною мовою. Вивчи ці слова двома-трьома мовами своїх сусідів.

Прочитай східну казку «Пісня солов'я». Чи доводилося тобі сумувати за рідною домівкою? Зміг/змогла би ти проміняти свій будинок на дорогий палац?

Якось один купець зловив у лісі солов'я, приніс додому й зробив для нього дуже красиву клітку із золота. Був у цього купця дивний сад, а в нім стільки квітів, що очі розбігалися. Посеред саду був фонтан, до якого спускалися мармурові східці. Купець поставив клітку поряд з фонтаном і щодня приходив слухати солов'я. А соловей тільки сумно дивився на небо й тужливо співав. Знайшов купець людину, яка розуміла пташину мову, і привів її до солов'я – хай розгадає, чому він страждає. Послухав чоловік і каже: «Господарю, пташка співає: «Батьківщино моя, гніздечко моє! Мені без вас не жити!»» Минали дні, а соловей співав дедалі жалібніше, дедалі сумніше. Тоді купець відчинив клітку й випустив солов'я на волю, а сам разом з тим, хто знав пташину мову, сів на коня верхи й поскакав

услід за ним. Соловей прилетів до свого порожнього гнізда. Сів на гілку й заспівав: «Батьківщино моя! Ти найпрекрасніша й наймиліша над усе!..» «Ох, дивак цей соловей! У мене він жив у розкошах і золоті. Їв і пив зі срібла, але сумував. А тут, побачивши покинуте старе гніздо, співає-заливається!..» – вигукнув купець. «А ти не дивуйся, господарю! Кожному своя батьківщина, своє гніздо наймиліші», – сказав його супутник.

Намалюй на окремому аркуші свою Батьківщину. Розкажи, якою ти хочеш бачити її в майбутньому.

Прочитай вірш «Батьківщина» поетки з Київщини Катерини Плівачук.

Чому це, мамо, журавлі,
Які у вирій відлітають,
Там залишившись, не живуть,
Назад весною повертають?
Бо народились і зросли
Вони на цій землі, дитино,
І найдорожча їм вона,
Бо це їх рідна Батьківщина.

Коли зростеш, моя дитино,
Люби цю землю – рідний край.
Не спокусися на чужину,
Де легко жить, не промінняй.
Підтримкою будь своєму народу,
Життя будуй у своїй країні.
Не покидай її, дитино,
Твори й працюй на Батьківщині.

Поясни, як ти розумієш ці прислів'я й приказки. Подумай: що їх об'єднує?

Dry bread at home is better than roast meat abroad. Сухарі вдома смачніші від печені на чужині. (Англійське)

Найцінніше для людини на чужині – це її Батьківщина. (Арабське)

Опознай родината, за да я обикнеш. Щоб полюбити Батьківщину, треба її знати. (Болгарське)

Vatan çekeder evin eşiindän. Батьківщина починається з рідної хати. (Гагаузьке)

Κάλλιο να έχω στον τόπο μου ελιές και παξιμάδι παρά στα ξένα ζάχαρη και να μου ορίζουν άλλοι. Краще жити в ріднім краї без розкошів, ніж на чужині в достатку, та в неволі. (Грецьке)

Mein Nest ist das best. Своє гніздо найкраще. (Німецьке)

Przystoi walczyć w obronie praw, wolności, ojczyzny. Не соромно боротися за права, свободу та Батьківщину. (Польське)

Мала птица, а и та своё родное гнездо бережёт. Мала пташка, а й та своє гніздо береже. (Російське)

Не шукай найкращий край, там, де Батьківщина, – рай. (Туркменське)

У рідному краю гарно, як у раю. (Українське)

Прочитай народну легенду про походження назви нашої країни. Які ще тлумачення цієї назви тобі відомі? Які асоціації викликає слово «Україна» в тебе? Як нам треба берегти нашу країну?

Колись люди говорили, що Бог створив нашу землю і почав роздавати її різним народам. Наші предки пізно прийшли, і землі їм не дісталася. І почали вони благати: «Дай

нам, Боже, землі-материзни!» Господь їм відповів: «Буде вам матінка земля. Ідїть та осїдайте он на тому клаптику між морями». І показав, де саме. Та наші предки відповіли: «Нї. Ми не будемо там жити. Там уже живуть італійці, нїмці, французи». Погодився Господь і сказав: «Гаразд. Віддам я вам он той куточок понад Днїпром, що залишив собі на земний рай. Там є все: річки, озера, пустелї, ліси, гори. Але то незвичайний куточок – раїна. Земля там дуже родюча і пахне медом, вода – як молоко, а з неба в душу людей плється пісня. На той куточок будуть зазіхати нечестивці, тому його треба пильнувати і боронити. Як будете і напавду відважними, то на тїй землі станете господарями, а як нї – то рабами нечестивців». Пішли предки наші на ту землю й оселилися там. А країну свою назвали Україною. І тепер ми живемо на тїй самїй райській землі.

Послухай вірш «До України» ромського поета-пісняра Михайла Козимиренка його рідною мовою та в перекладі українською. Які слова засвідчують любов автора до своєї країни?

Дадэнгири пхув, Украина мири,
Ту сы мандэ екх сыр чачи даёри,
Мири дроги пхув, ман хан трэ дукха,
Ягаса пэкэн, сыр лонд дрэ якха.
Мири даёри, манг ило мро – оддава,
Ваш пэскэ мэ тутыр ничи на мангава,
Мэк блата хасёл, мэ жужя тут кэрава!
Сарэ манушэнгэ тэ дэл Дэвэл бахт,
Саро мэк хасёл, саро со бибахт!
Камам тэ шунав Шэвчэнконо лав,
Сарэн манушэн, сыр пшалэн, тэ полав!
Тэ наровэл Дай ваш вмардэ чхаворэн,
Чхавэ тэ бистрэн, со да сы марибэн,
Чхая тэ выджян май шукар пало ром,
Сарэн кхам татькирла, дэвлэса до дром!

Моя Україно, ласкавий мій краю,
Удень і вночі я твій біль відчуваю.
І очі застелюють сльози солоні,
І паморозь тихо лягає на скроні.
Для себе нічого я не вимагаю,
Не б'ю себе в груди,
не рвуся до раю.
Мені лише треба дощу весняного,
Щоб плісняву змити
зі всього, зі всього.
Щоб бачив тебе я відроджену знову,
Пісні твої слухав
й Шевченкове слово.
Щоб ти визнавала і рома за сина,
Бо ти моя ненька, моя Батьківщина.

Прочитай вислови відомих людей світу про Батьківщину, громадянськість та патріотизм. Який вислів тобі подобається найбільше і чому?

- Патріотизм – це не фарбувати асфальт у жовто-блакитні кольори, а час від часу його ремонтувати. (*Сергій Жадан, український поет*)
- Усвідомлена любов до свого народу не поєднується з ненавистю до інших. (*Дмитро Лихачов, російський філолог*)
- Потрібно спочатку бути поганим громадянином, щоб потім стати хорошим рабом. (*Шарль Монтеск'є, французький філософ*)
- Немає патріотів там, де йдеться про податки. (*Джордж Орвелл, англійський письменник*)
- Наша Батьківщина благає допомоги красномовства, бо так багато її преславних подвигів поминається глибокою мовчанкою. (*Феофан Прокопович, український богослов*)
- Важливо, щоб ти був готовий померти за свою країну, але ще важливіше, щоб ти був готовий прожити життя заради неї. (*Теодор Рузвельт, президент США*)

Впиши пропущені слова у вислови про Батьківщину. Розкажи, як ти їх розумієш.

Без любові до _____ немає любові до _____. (людини, Батьківщини)
 Люблять _____ не за те, що вона _____, а за те, що _____.
 (Батьківщину, велика, своя)
 Не питай, що твоя _____ може зробити для тебе, питай, що ти можеш _____
 для своєї країни. (країна, зробити)

Які якості, на твою думку, мусить мати громадянин/громадянка країни? Вибери зі списку та познач галочкою. Поясни, як ти їх розумієш.

АКТИВНІСТЬ	ГІДНІСТЬ	СМІЛИВІСТЬ
АГРЕСИВНІСТЬ	ЕГОЇЗМ	ТОЛЕРАНТНІСТЬ
БАЙДУЖІСТЬ	ЗЛІСТЬ	УВАЖНІСТЬ
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	ІНІЦІАТИВНІСТЬ	ЧЕСНІСТЬ

Допиши речення.

Моєю Батьківщиною є чудова країна _____. Місце, де я живу, – _____
 _____, – є моєю батьківщиною. Я намагаюся піклуватися про свою
 батьківщину й для цього вже зробив/зробила _____

Я вважаю: щоб стати справжнім/справжньою громадянином/громадянкою України, мені
 ще треба _____

Як ти думаєш, що таке мир? Придумай своє визначення слів «мир» і «війна», використовуючи слова в малюнках. Намалюй на окремому аркуші свої символи-асоціації до слів «мир» і «війна».

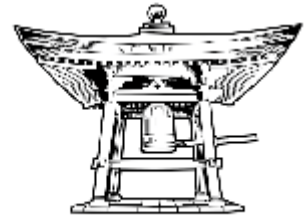
МИР – це життя у злагоді. МИР – це відсутність війни.
 МИР – це коли люди не сваряться.
 МИР – це спокій за своє життя й життя близьких.
 МИР – це _____

Війна – це _____

Щороку 21 вересня в усьому світі відзначають Міжнародний день миру (англ. *International Day of Peace*). За ініціативою Генеральної Асамблеї ООН цей день відзначається як день всесвітнього припинення вогню і відмовлення від насильства. У цей день кожен має замислитися над ціною миру, його важливістю для жителів усієї планети. В Україні свято встановлено згідно з Указом Президента України «Про День миру» від 5 лютого 2002 року. Таким чином наша країна підтвердила свою відданість і підтримку ідеалам миру. Існують символи миру – це умовні позначення, які свідчать про прагнення людей Землі жити у злагоді, спокої та дружбі. Як емблему на Міжнародний день миру використовують зображення білого голуба з оливковою гілкою. Її творцем є іспанський художник Пабло Пікассо. Символом спокою, мирного життя та дружби, вічного братерства і міжнародної солідарності всіх людей світу став Дзвін Миру. Уперше він був установлений у штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку 1954 р., потім такі дзвони з'явилися й у різних країнах світу. Дзвін Миру закликає до дії в ім'я збереження миру та життя на Землі, збереження Людини й Культури.

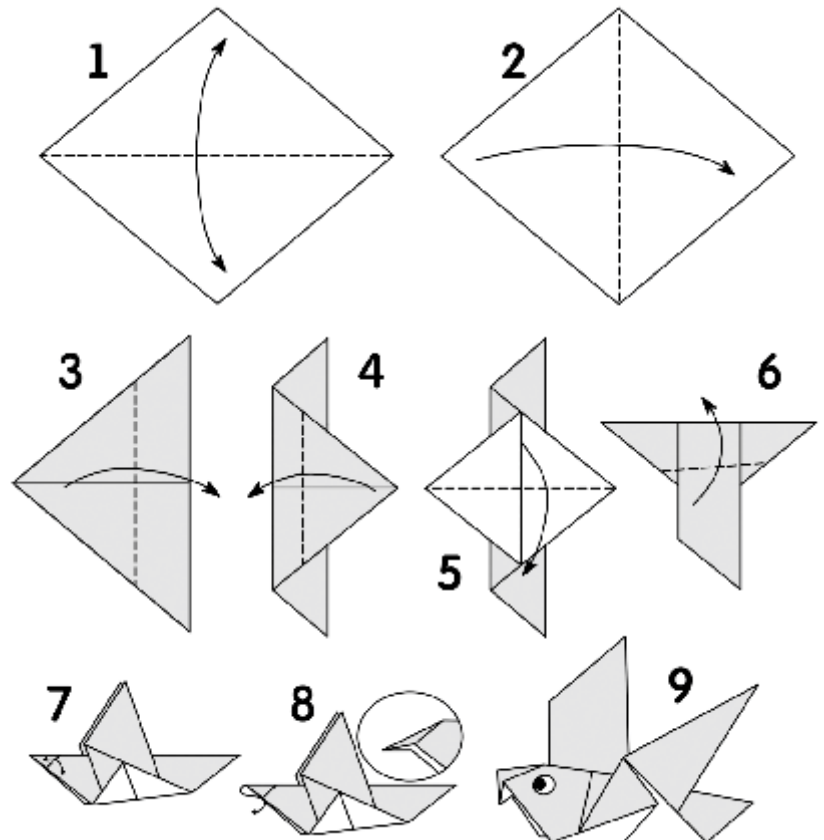

Розгадай ребус (див. правила на стор. 118)

Виготов фігурку голуба в техніці оригамі. Разом з однокласниками та однокласницями напишіть на фігурках побажання, якою ви хочете бачити нашу країну. Розмістіть фігурки голубів навколо карти України, щоб наша Батьківщина була завжди захищена миром і злагодою, жила радісно й щасливо.

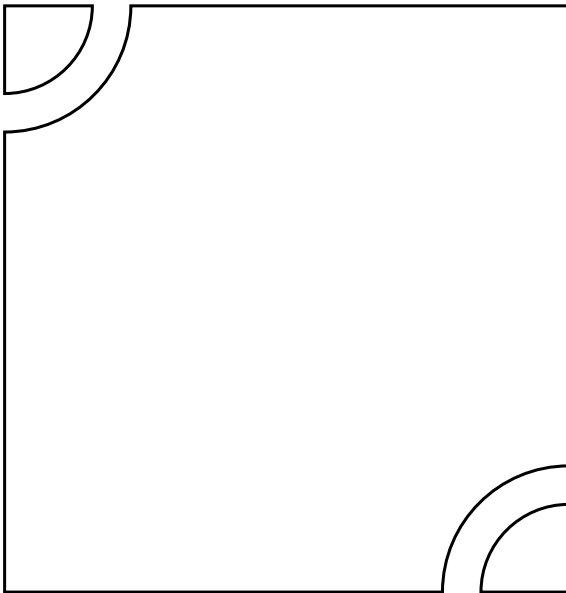
Прочитай уривок з вірша Марії Скочиліс «Лист солдату». Спробуй сам/сама написати лист захисникам і захисницям нашої країни. Поміркуй, хто ще, крім військових, може захищати країну.

Привіт, солдате! Ти мене не знаєш,
Я просто дівчина, живу собі як всі,
В моєму місті тихо, не стріляють,
Але війна торкнулася душі.
Ти зараз там, на Сході, захищаєш
Свою країну на передовій,
Там дуже страшно, постріли лунають,
Та Ти ідеш вперед, вперед у бій.
Ти борешся за волю України,
За незалежність, за її життя

І за майбутнє кожної людини,
А серед тих людей також і я.
Ти тільки повернись, благаю, чуєш,
Ти не лети високо в небеса,
Бо тут, на цій землі, Тебе чекають
Батьки, дружина, діти... вся сім'я.
Я сподіваюсь, ці рядки почувеш,
А може, прочитаєш у листі,
Я дякую Тобі, що захищаєш
Мою країну, дякую Тобі...

Придумай і намалюй символ чи емблему миру та злагоди.

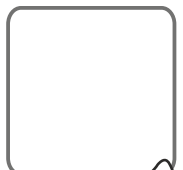
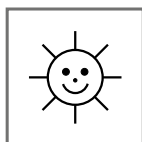
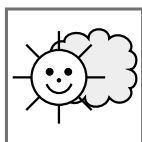
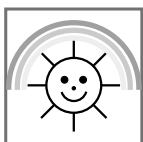
Вибери те, що, на твою думку, сприяє збереженню миру у твоєму найближчому оточенні.

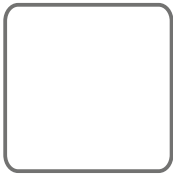
1. Бажання зрозуміти іншу людину.
2. Відмова від насильства.
3. Визнання прав і свобод інших людей.
4. Доброзичливість у спілкуванні.
5. Здатність визнати свою провину.
6. Здатність поставити себе на місце іншого.
7. Сприйняття інших такими, якими вони є.
8. Толерантність до чужих думок, вірувань, поведінки.
9. Уміння пробачати.

Поміркуй і запиши, що ти можеш зробити для збереження миру

у своїй сім'ї _____
у своєму класі _____
на своїй вулиці _____
у своєму місті _____
у своїй країні _____

ДОБРОСУСІДСТВО. ЦІННІСТЬ ЄДНОСТІ, ПОРОЗУМІННЯ ТА СПІВПРАЦІ

Придумай визначення.

 Добросусідство – це _____

 Цінність – це _____

Чому люди вважають добросусідство однією з найважливіших людських цінностей?

Німці кажуть: «Eintracht das Kleine mehrt, Zweitracht das Grosse verheert» (Єдність збільшує мале, а незгода руйнує велике). Згадай інші прислів'я про єдність і співпрацю, які ти знаєш. Подумай: чому в різних культурах зустрічаються схожі за змістом прислів'я?

Прочитай за QR Code або прослухай англійською мовою вірш поетки Елен Бейлі «My Neighbors and Friends». Розкажи, про що йдеться в поезії? Пригадай або спробуй віднайти вірші чи пісні про добросусідство, дружбу і співпрацю рідною і не рідною тобі мовами. Представ їх однокласникам і однокласницям.

Прочитай кримськотатарську легенду про східного мудреця Ходжу Насреддіна. Спробуй пояснити, що таке «родзинки» і «кишмиш». Розкажи, до чого привела сварка торговців. Як би ти вчинив/вчинила, якби опинився/опинилася на місці Насреддіна? Доведи, що Насреддін був добрим сусідом. Чому дуже важливо жити в мирі з сусідами?

ХОДЖА НАСРЕДДІН І ЙОГО СУСІДИ

Придбав Насреддін будинок у Криму. Будинок був хоча й маленький, але світлий і сухий. Сусідами по вулиці виявилися вірмени, греки, караїми, кримчаки, кримські татари, турки. Нікого з них не образив Насреддін. Усіх запросив на вхідні. Чебуреки й шашлики приготував, запашну каву заварив. Неначе всім залишилися задоволені гості. Та відчув Ходжа Насреддін з їхніх розмов, що немає серед них миру та ладу. Та й на базарі помітив, що мусульмани уникають купувати що-небудь у християн, а ті, у свою чергу, обходять

Єдність – тісний зв'язок, згуртованість, цілісність, неподільність життєвих поглядів та інтересів

Порозуміння – продуктивне спілкування, взаємна домовленість, погодженість у діях або вчинках з іншою людиною

продавця-мусульманина. День і ніч Ходжа трудився на своїй ділянці, бо добре пам'ятав, що «на тій землі, де в тебе піт виступає, не лише просо, а й золото зростає». Зі всіма в мирі жив Насреддін, і не заростала травом дорожка до його оселі. Кожному сусідові прагнув допомогти людяний Ходжа. І тому незабаром уславився в містечку як задушевна, мудра, працелюбна й чесна людина. Але зібралися темні хмари над містом. Спалахнула на ринку бійка між греком, що продавав родзинки, і торговцем кишмишу – турком. На допомогу забіякам прийшли одновірці. Побоїще з базару перейшло на вулиці містечка. Задзвеніли вікна будинків, заплакали й закричали діти й жінки. Ошалілі люди били невинних, знищували майно, різними мовами зверталися до одного й того ж Бога.

Докотилася бійка й до подвір'я Насреддіна. Він став перед входом, тримаючи в руках не палицю чи рушницю, а важкий, блискучий від постійної роботи кетмень. Піднявши це знаряддя землероба над головою, закричав Ходжа: «Люди! Сусіди! Схаменіться! Хіба не ходите ви по одній землі? Хіба не дихаєте одним повітрям? Хіба не гріє вас одне й те ж сонце? Хіба фрукти й овочі, вирощені мусульманами, мають інший смак, ніж плоди християн? Перестаньте сваритися й битися! Ось перед входом у мій двір фонтан, омийте свої руки, увійдіть до будинку, сядьте в тінь під деревом, спробуйте плодів мого саду». Великий був авторитет Насреддіна, схаменулися та заспокоїлися люди. Увійшли до його двору. Розташувалися по обидва боки постеленого на траві килима і, почастивавшись, переломили «хліб дружби» та почали розмовляти між собою. Старші мудрі люди, яких називають аксакалами, вирішили забрати товар у призвідників сварки – продавців сушеного винограду, щоб змішати родзинки з кишмишем і дітворі роздати. Домовилися надалі сварок та бійок не зчиняти і всіх людей, незалежно від віри й посади, шанувати.

Прочитай текст. Розпитай близьких, які приклади доброго сусідства, культурного взаємообміну, взаємодопомоги та співпраці між жителями населеного пункту або краю вони пам'ятають. Перекажи ці історії своїм однокласникам та однокласницям.

Наш край завжди був затишною оселею для представників багатьох культур. Наші земляки давно переконалися в необхідності взаємної поваги й доброзичливості, діалогу й взаємодії між людьми, незважаючи на відмінності їхніх мов, релігій і культур. Тому жителі Запорізької області можуть навести безліч прикладів добросусідства, взаємодопомоги та співпраці. Мешканці краю, незалежно від їхньої релігійної належності, разом відзначали свята, створювали сім'ї й, окрім своєї рідної, знали декілька мов, якими розмовляли мешканці їхнього населеного пункту. Під час Другої світової війни, ризикуючи життям, вони рятували своїх сусідів від нацистських розстрілів.

А що б ти міг/могла розповісти нащадкам про нинішні сусідські взаємини серед людей, які живуть у Запорізькій області? Склади невелику розповідь і запиши її на окремому аркуші.

Співпраця – спільна з іншою людиною діяльність із очікуванням вдалого результату

Прочитай вірш «Йонатанки» закарпатського поета Степана Жупанина. Згадай, коли ти несподівано ділився/ділилася чимось зі своїми однолітками, як вони це сприймали. Розкажи, що ти відчував/відчувала, коли доводилося отримувати несподівані подарунки від інших.

Ще скрипить снігами
Березневий ранок.
В клас приніс я друзям
Кошик йонатанок.
Зимували в сіні –
Пахнуть медоцвітом,

Ніби завітало
В школу тепле літо.
Смакували друзі,
Стали веселіші.
Яблука зимові
У гурті смачніші.

Прочитай бірманську казку «Корови нарізно – тигру радість». Подумай: чому тигру вдалося розсварити корів? Пофантазуй, що може статися, якщо раптом розсваряться між собою пальці на твоїй руці; речі, які ти носиш; різні клавіші в музичному інструменті тощо. У чому цінність і переваги єдності та співпраці?

У давні часи неподалік від лісу паслася череда корів. Трималися вони завжди разом, жодна від стада не відходила. А в лісі жив тигр, і був він дуже хитрий і підступний. Давно вже хотілося йому роздерти якусь корову. Але стадо було наче кам'яна скеля – спробуй тут потягти хоч одну! Тоді тигр вирішив якось роз'єднати стадо, посварити корів. Ось одного разу підібрався він до однієї корови й став їй нашіптувати: «Слухай, круторога, а знаєш, що он та, із загнутими рогами й запалими боками, надумала заколоти тебе?» Потім він підповз до іншої корови: «Гей, довгохвоста! Ти, я бачу, пасешся, ніби й нічого не сталося. Хіба не бачиш, як пнеться ота корова з прямими рогами. Та вона вдарити тебе збирається!» Повірили корови хитрому тигрові, почали підозріло вдивлятися одна в одну й скоро пересварилися через якусь дрібницю. Вони вже не трималися всі разом, як раніше, – нарізно траву щипають, нарізно на водопій ідуть. І тепер тигру легко було роздерти їх усіх одну за одною. Так і з'їв усе стадо. З тих пір люди і кажуть: «Корови нарізно – тигру радість».

Прочитай текст, проведи обговорення й занотуй його результати.

Жити, не спілкуючись з іншими людьми, ми не можемо. Щодня вдома, у школі, у транспорті та навіть біля твого будинку ми розмовляємо і взаємодіємо з іншими людьми – твоїми рідними, друзями, сусідами. Але чому іноді виникають непорозуміння, недотримання обіцянок, чвари та образи? Уся справа в тому, що нам легко співпрацювати

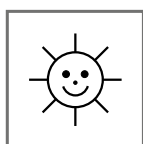
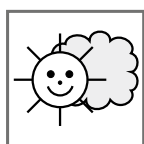
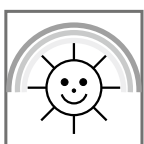
та порозумітися з однодумцями (людьми, які мають такі самі погляди). І набагато важче – з людиною, яка має відмінну від нашої думку. Погодись, навіть сам/сама із собою в думках сперечаєшся, робиш вибір щодня. Що ж говорити про спілкування з іншими людьми! Добра новина – можна й потрібно вчитися досягати порозуміння та співпраці. Поглянь на малюнок. Цифри, зображені на перетині кіл, показують, що утвориться в результаті поєднання двох понять. Сектор 1: Єдність + Співпраця = Утілення найкращих спільних ідей у життя! Сектор 2: Єдність + Порозуміння = Згуртованість, злагода, толерантне ставлення й урахування думки кожного! Сектор 3: Співпраця + Порозуміння = Продуктивне спілкування, погодженість у діях, досягнення чудових результатів! Як ти думаєш, що може утворитись у секторі 4? Обговори свої міркування з однокласником/однокласницею, сформулюйте вашу спільну думку й запишіть її нижче. Щойно, навіть не помічаючи цього, ти співпрацював/співпрацювала з іншою людиною. І, напевне, намагався/намагалася її зрозуміти, тобто застосовував/застосовувала навичку порозуміння. Якщо ви дійшли спільного висновку, тоді ваша взаємодія закінчилася єдністю. Тож кожного дня, виконуючи спільні завдання або працюючи в групах, ти маєш можливість практикуватися співпрацювати, взаємодіяти, досягати порозуміння й відчувати єдність зі своїми однокласниками та однокласницями. Однак не забувай, що, працюючи в команді, ви маєте не тільки спільну мету, а й спільну відповідальність за досягнення результату. Тому варто домовитися про певні правила роботи й дотримуватися їх, поважати одне одного й дослухатися до всіх думок, розподіляти завдання та об'єднувати зусилля.

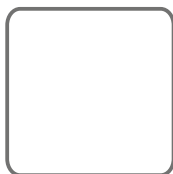

роботи й дотримуватися їх, поважати одне одного й дослухатися до всіх думок, розподіляти завдання та об'єднувати зусилля.

Подумай, як можна покращити життя у твоєму будинку, у школі, у твоєму місті. Уяви, що ти міг/могла би потрапити до мера твого міста, що б ти запропонував/запропону-вала зробити? А які ідеї в тебе є щодо того, як зробити шкільне життя цікавішим? Адже для цього не обов'язково мати купу грошей! Вартість твоєї ініціативи може складатися лише з бажання й часу кожного/кожної її учасника/учасниці. Занотуй свої ідеї нижче, щоб не забути, і приступай до їхнього втілення в життя!

«МИ» І «ВОНИ»: КОНСТРУКТИВНЕ СПІЛКУВАННЯ, ДРУЖБА Й СПІВПРАЦЯ

Прочитай казку Наталії Абрамцевої «Втрата» та спробуй уявити себе на місці однієї з гвоздик. Як би ти вчинив/вчинила на місці квітів, дізнавшись, що бачиш у дзеркалі лише своє відображення? Як ти думаєш, чи має значення колір волосся, очей, шкіри для дружби й співпраці людей?

Поряд із дзеркалом бабуся поставила вазу. Квіти побачили своє відображення в дзеркалі: дві гвоздики білі, дві рожеві й одна червона. Раніше вони не бачили дзеркал і не знали, що таке віддзеркалення. «Нас чекають прекрасні квіти», – сказала червона гвоздика. «Чарівні, чарівні», – додали гвоздики рожеві та білі. Квіти хвалили себе й не знали про це. Вони граціозно вклонилися. Ті, інші квіти, теж уклонилися. «Запитаймо їх про що-небудь!» – вирішили гвоздики. Про що було питання? Неважливо. Але відповіді вони не почули. І тоді, і згодом. Невже ті, інші, не хочуть дружити?..

Дзеркало вирішило розкрити таємницю. Подзвонюючи, воно сказало, що це не інші гвоздики, а віддзеркалення. «Це ви! Прекрасні, чарівні, чудові квіти – ви!» Дзеркало не сумнівалося в тому, що гвоздики задоволені, але вони чомусь засумували й затихли. А потім червона гвоздика боязко запитала: «Ви впевнені, що тих квітів і справді зовсім немає?» – «Звичайно», – тихо задзвеніло дзеркало. «Шкода, сумно...» – сказали квіти. Дзеркало здивувалося: «Чому ж не пишаються, не радіють прекрасні квіти? Адже вони, виявляється, найгарніші». А гвоздики не думали про це й зовсім не раділи. Вони втратили друзів: гвоздику червону, дві гвоздики білі та дві рожеві...

Подумай і дай відповіді на запитання. 1. Що ти любиш найбільше? 2. Про що ти мрієш? 3. Чого б хотів/хотіла побажати всім своїм однокласникам та однокласницям? Напиши свої відповіді на запитання в першому стовпчику. Підійди до однокласника чи однокласниці, з якими ти найменше спілкуєшся. Запиши їхні відповіді на ці ж питання в другій і третій колонках. Порівняй записи в стовпчиках. Розкажи, чи є щось спільне у ваших відповідях. Що тобі найбільше сподобалося у відповідях однокласників і однокласниць?

Я	ОДНОКЛАСНИК	ОДНОКЛАСНИЦЯ
1. _____ _____	1. _____ _____	1. _____ _____
2. _____ _____	2. _____ _____	2. _____ _____
3. _____ _____	3. _____ _____	3. _____ _____

Розшифруй (див. шифр на стор. 118) два грузинських прислів'я та поясни, як ти їх розумієш.

△↔□▭/★ ∩◊∩◊◊⊗★◻ □◻ △↔□▭/▭, ★ ⊕⊕◻⊗ -
 □◻ △◻∩∩.

⊕◻□♥⊗▭∩ □⊕△⊗◻ ⊕ ∩△◊△ - ◻ ⊕ ◻/▭⊗▭∩
 ⊕◻□♥⊗▭∩∩ ∩/★∩□▭△⊗.

Прочитай інструкцію до вправи «Салат із секретом, або Особистості зі смаком». Виконай її разом із однокласниками та однокласницями. Після презентації результату поміркуй і спробуй дати відповіді на такі запитання. Як поєднати різні характери й отримати гарний результат? Що стало запорукою успіху вашого рецепту? Чи збережеться смак, цікавість рецепту, якщо прибрати хоча б один інгредієнт? Чи всього вистачало у вашому салаті, що хотілося б додати? Як ти думаєш, чим гарна різноманітність? Чи вдалося тобі побачити себе «збоку»? Чи хтось поміняв свій овоч/фрукт на інший після обговорення в групі? Якщо так, чому? Чи легко вам було співпрацювати в групі? Що допомагало, а що заважало вашій співпраці?

Є думка, що людині набагато легше знаходити мову зі схожою на неї навіть зовнішньо людиною. Наразі ми пропонуємо тобі побачити переваги різних однокласників(-ць).

1. Припустімо, що різні овочі, фрукти та спеції говорять про різні риси характеру. Подумай, який овоч, спеція або фрукт/ягода більше нагадує твій характер. Якщо необхідно, додай до переліку свій варіант тлумачення або інший фрукт/овоч чи спецію, яка тобі найбільш пасує, та стисло опиши риси свого характеру.

- Буряк – червоний, сором'язливий і не завжди знає свою цінність для інших.
- Груша – доброзичлива, м'яка і затишна людина.
- Картопля вміє підлаштуватися (чи то бути картоплею-фрі, чи «в кожушку», чи пюре) і почувається добре в будь-якій компанії.
- Квасоля має твердість у поглядах і принципах, обстоює свою думку.
- Ківі – корисний і багато знає, до нього біжать за порадою, але його не завжди легко знайти, полюбляє побути на самоті.
- Олія готова вислухати кожного і намагається пом'якшити різні неприємні ситуації. Вона буває різна: кукурудзяна, оливкова, соняшникова тощо, але завжди в гуморі, адже її дитинство пройшло під яскравим сонцем.
- Помідор – веселун, іноді здається легковажним, але вміє розрядити будь-яку напружену ситуацію.
- Сіль – не дуже помітна зовні людина, але без неї не відбувається жодна подія в класі, бо може запропонувати гарну ідею чи впоратися з будь-яким завданням.
- Суничка полюбляє красу навколо, тому часто намагається прикрасити світ будь-яким способом: від пенала до зробленої презентації для уроку.

- Цибуля асоціюється з людиною, яка близько бере все до серця і може легко заплакати навіть через чужий біль.
- _____

2. Намалюй на окремому аркуші той фрукт/ягоду, овоч чи спецію, що може розповісти про твою вдачу.
3. За допомогою жеребкування об'єднайся з однокласниками та однокласницями в групи по 5–6 осіб і розкажіть одне одному про ті овочі/фрукти/спеції, які ви обрали, й чому вони відповідають вашим рисам характеру. Після обговорення учасники за бажанням можуть поміняти обраний овоч чи фрукт на той, що більш яскраво відображає характер цієї людини.
4. Приготуйте разом незвичайний овочевий чи фруктовий «салат з особистостей» і представте його назву та рецепт перед класом. Використовувати потрібно всі овочі/фрукти/ягоди/спеції, наявні у вашій групі. Готуючи ваш салат, пам'ятайте про вдалі комбінації: потрібно, щоб він був не тільки унікальним, а й смачним у реальному житті.
5. Після презентації ваших смачних «салатів» проведіть обговорення і дай відповіді на запитання, що містяться в завданні.

Прочитай українську казку «Журавель та чапля» в переказі Олени Пчілки або подивись мультфільм. Подумай: чи вміли журавель і чапля спілкуватися? Чому в них нічого не вийшло?

Був собі Журавель, і подумав він оженитися. «Кого ж би то взяти? Візьму Чаплю! – думає Журавель. – Вона мені по мислі! Якраз для мене!» От приходить до Чаплі та й каже:

– От я хочу тебе сватати, чи підеш за мене?

Подумала Чапля та й каже:

– Ні, щось я не маю охоти за тебе йти!

– Ну, як не маєш, то не маєш, Бог з тобою! – каже Журавель і пішов собі.

Але згодом роздумалася Чапля, приходить до Журавля та й каже:

– Знаєш що? Я вже роздумалася і вже хочу йти за тебе!

– А! – каже Журавель. – Ти роздумалась, і я тепер «роздумався», не хочу вже тебе брати!

– Ну, не хочеш, то й цур тобі! – каже Чапля, пішла така розгнівана.

Тим часом Журавель, як почав знов думати, розміркувався, йде знов до Чаплі.

– Вибачай, – каже, – що я тоді так тобі відказав. Тепер я надумався і хочу таки тебе брати!

– А! – каже Чапля. – Ти надумався, і я «надумалась», що мені за тебе не йти! Як то можна: я, молода, сама до тебе приходила, а ти мені так прикро відказав! Та щоб я після всього пішла за тебе? Ніколи у світі! Іди з очей!

Пішов Журавель. А Чапля як почала думати та й стала жалкувати: «Що се я, дурна, зробила! Нащо я Журавлеві відказала? Ну, чи добре ж отак самотою жити? Без господаря в хаті? Він же приходив, перепрошував. Піду скажу йому, що вже згоджуюсь!»

Пішла Чапля: здибалася мовби несподівано з Журавлем та й каже йому, що от так і так.

Куди там! Журавель уже й не думає її брати.

– Що ж се, – каже, – таке: ти мені вже двічі гарбуза дала, та щоб я знов тебе сватав? Не хочу!

– Ну, не хочеш, то нехай же ти згинеш! – каже чапля. – Уже ж тепер і не думай, і слова мені не кажи ніколи про своє сватання! Нехай тобі біс!

А Журавель таки знов почав думати: «Отже, таки оженюся, що ж таки бурлакувати – без вірної дружини та без господиньки в хаті – недобре! Піду до Чаплі, перепрошу її гарненько, може, піде!»

Пішов, але Чапля таки затялась, не хоче.

– Бачиш, – каже, – таки ти прийшов до мене! Отже ж, тепер я не хочу, нізащо не піду!

І так вони все ходять та ходять, а побратися ніяк не можуть: коли одне «надумається», то друге «роздумається», та й нема згоди. От так і ходять до цієї пори!

Напиши діалог Чаплі та Журавля так, щоб вони почули одне одного й закінчення в казці було щасливим.

Прочитай вірш – і ти дізнаєшся, скільки цікавого можна робити разом із другом/подругою. Розкажи: а що ти робиш разом із друзями/подругами?

Як добре з друзями дружити! –
Без них на світі не прожити!
Із другом можна малювати,
І в різні ігри ще пограти,
І їсти, й пити, й танцювати,

А можна просто помовчати.
Друг зрозуміти тебе може,
А якщо важко – допоможе.
Як добре з друзями дружити! –
Без них на світі не прожити!

У чому важливо погоджуватися з другом/подругою? Чи бувають випадки, коли важливо не погодитися? Наведи приклади, як можна не погодитися, не образивши при цьому свого/свою друга/подругу.

Згадай ситуації, де справжній/справжня друг/подруга виявив/виявила би:

співчуття, емпатію _____
турботу, допомогу _____
чуйність, підтримку _____

Які якості допомагають людям помиритися, а які заважають? З'єднай стрілками.

ГУМОР,
ДОБРОЗИЧЛИВІСТЬ

НЕВМІННЯ
ЧУТИ ІНШОГО

ГОРДІСТЬ

ДОПОМАГАЄ
ПРИМИРЕННЮ

НЕДОВІРА

ДОВІРА

ЗАВАЖАЄ
ПРИМИРЕННЮ

ОБРАЗА

ЕГОЇЗМ

ТЕРПІННЯ

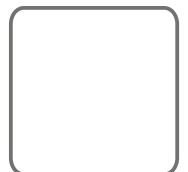
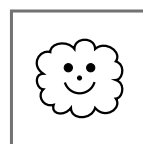
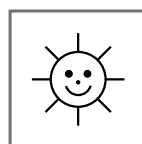
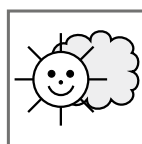
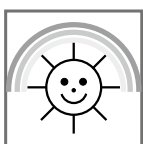
Подумай, у яких ситуаціях гордість і гумор можуть допомогти примиренню, а в яких – завадити. А які ще якості або дії можуть привести як до примирення, так і до продовження сварки? Напиши їх.

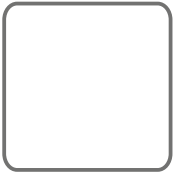

Зашифруй моїм шифром прислів'я про дружбу, яке тобі подобається, і дай його розшифрувати сусіду по парті. Обговоріть, чому ви вибрали саме ці прислів'я.

Слово «любов» можна відтворити у вигляді сердечка. Спробуй також за допомогою малюнка зашифрувати слово «дружба». Напиши своє ім'я та ім'я свого/своєї найкращого/найкращої друга/подруги, а між ними намалюй придуманий тобою символ дружби. Обміняйся зошитами з однокласником/однокласницею. Порівняй малюнки. Який вияв дружби найбільше цінують твої однолітки?

ЩО ТАКЕ НАСИЛЬСТВО? ЯК ЙОМУ ПРОТИДІЯТИ? ЛЮДСЬКА Й ОСОБИСТА ГІДНІСТЬ

Гідність – цінність усякої людини; поважне ставлення людини до самої себе й ставлення до неї з боку суспільства

Насильство – це застосування сили або психологічного тиску до слабких або тих, хто не може чинити опір

Людську гідність має будь-яка людська істота – і немовля, яке ще нічого ні хорошого, ні поганого в житті не зробило, і найбільший злочинець. Людську гідність слід відрізняти від особистої гідності, яка є поняттям, близьким честі, – таку гідність треба заробити. Особиста гідність росте, коли людина поводить себе благородно та порядно, але її можна втратити, якщо вчинимо підло. Для прав людини важливим є перше поняття – людська гідність, і як наслідок її існування – перелік свобод і прав. Наші права і свободи – це наш щит, що прикриває нас, нашу людську гідність від зазіхань з боку держави. Права людини не можуть дати нам гарантії, що нас будуть любити і пестити, не гарантують ні щастя в житті, ні навіть справедливості або хоча б мінімального добробуту – вони лише захищають нас від негуманного ставлення, принижень і зазіхань на нашу гідність, і то лише з боку одного, але найсильнішого порушника, тобто державної влади, яка може застосовувати різні засоби тиску й примусу.

(За Марекон Новіцьким)

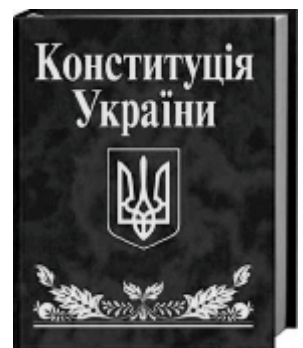
Головним законом нашої держави є Конституція України. Згідно з нашою Конституцією утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. У статті 3 цього документа людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Також про людську та особисту гідність ідеться в інших статтях Конституції, а саме:

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

Стаття 23. Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Стаття 28. Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Про захист людської та особистої гідності є спеціальні статті в іншому важливому документі держави – Цивільному кодексі України, який регулює взаємини між громадянами країни (відносини між державами):

Стаття 297. Право на повагу до гідності та честі.

1. Кожен має право на повагу до його гідності та честі.

2. Гідність та честь фізичної особи є недоторканими.

3. Фізична особа має право звернутися до суду з позовом про захист її гідності та честі.

Стаття 23. Відшкодування моральної шкоди.

1. Особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.

2. Моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи. (...)

Булінг (англ. *bully* – задиратися, залякувати) означає різновид насильства: залякування, фізичний або психологічний терор, спрямований на те, щоб викликати в іншого страх і таким чином підпорядкувати когось собі.

Цькування – агресивне переслідування одного з членів колективу з боку інших членів колективу або його частини. Виявляється в бойкоті, дошкулянні, кепкуванні, дезінформації, доносах, завданні шкоди здоров'ю, дрібних крадіжках або псуванні особистих речей, приниженні особистої гідності.

Мобінг (з англ. *mob* – натовп) – форма психологічного насилля у вигляді цькування людини в колективі, щоб її «вичавити» звідти.

Хейзинг (з англ. *hazing*) – ритуалізоване жорстоке або принизливе поводження при вступі до певної групи та подальша підтримка ієрархії в цій групі.

Прочитай перелік. Якщо щось із цього переліку відбулося або відбувається зараз у твоєму житті, значить, ти став/стала жертвою насилля з боку твоїх однолітків, старших школярів або дорослих. Про це не можна мовчати. Обов'язково розкажи про це вчителю/вчительці або соціальному(-ій) працівнику(-ці). Також ти можеш зателефонувати на безкоштовну національну дитячу «гарячу лінію» – 0-800-500-225.

- З тебе коли-небудь глузували, тебе дражнили, обзивали чи цькували у твоєму шкільному колективі, принижували твою особисту гідність.
- Тебе ігнорували, не запрошували до гри, у спортивну команду, працювати в групі чи робити спільний проєкт.
- Тебе ображали чи ставилися до тебе упереджено через твою стать, колір шкіри, акцент, релігійні переконання або культурну належність.
- З тебе знущалися через окуляри, брекети, слуховий апарат або через одяг, твій зріст, статуру, розміри чи форму тіла тощо.
- Тобі казали, що ти погана, невдячна, недобра, ні на що не здатна дитина.

- На тебе тиснули друзі чи хтось із дорослих, пропонуючи зробити щось, чого ти не хотів/хотіла, а потім ти шкодував/шкодувала і відчував/відчувала сором.
- Хтось коли-небудь повівся з тобою жорстоко чи підло, а ти не зміг/змогла чи побоявся/побоялася сказати про це.

Прочитай ситуації та разом із сусідом/сусідкою по парті спробуйте відповісти на запитання. Обговоріть ваші відповіді в четвірках, вісімках і всі разом.

Ситуація 1. Оксана з 4-Б пішла в туалет. Там дві дівчинки з 9-А класу почали вимагати в неї гроші. Оксана сказала, що грошей у неї немає. Тоді вони взялися штовхати її. З того часу, як тільки вони бачать Оксану, кепкують з неї.

Питання до ситуації 1. Як ти думаєш, дівчата просто дражнять її чи знущаються з неї? До яких наслідків може призвести ця ситуація?

Ситуація 2. Хлопчаки з 4-А дуже дружні. Усі вони мають прізвиська, але переважно необразливі.

Питання до ситуації 2. Які прізвиська мають хлопці вашого класу? Чи завжди вони необразливі? Чи можуть прізвиська завдавати болю? Що б ви зробили, якби хтось дав вам образливе прізвисько? Яких прізвиस्क не має бути?

Ситуація 3. Фанг приїхав із Китаю – він єдиний хлопчик азіатського походження в класі. Батько радить йому ігнорувати неприємні висловлювання дітей на свою адресу. Нещодавно декілька хлопчиків почали кидати в нього камінці.

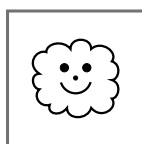
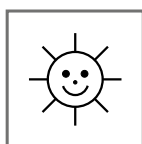
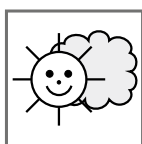
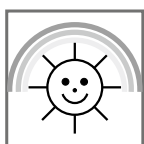
Питання до ситуації 3. Що ви відчували б, якби були Фангом? Чи звернулися б ви за допомогою до когось у школі? Які можуть бути наслідки цієї ситуації?

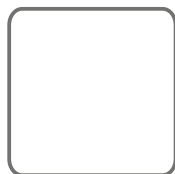

Подумай, які види насилля, знущання ти найчастіше спостерігаєш серед однолітків у школі або на вулиці. Запиши їх нижче. Об'єднайся в групу з однокласниками та однокласницями й обговоріть, з якими виявами насилля (булінгу, цькування тощо) ваші однолітки найчастіше зустрічаються. Поміркуйте разом, як цим виявам можна завадити.

Спробуй створити територію без насилля в себе вдома, у дворі, у класі. Пофантазуй і намалюй на окремому аркуші якусь уявну турботливу істоту. У середині малюнка за допомогою символів познач поведінку, взаємини (слова та дії), які ти хочеш бачити у своєму класі, а зовні – ті, які не хочеш. Обговоріть ваші малюнки з однокласниками/однокласницями.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДИ НАШОГО КРАЮ. НЕОБХІДНІСТЬ ЇЇ ОХОРОНИ

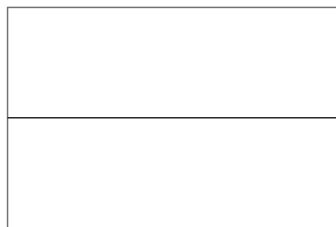
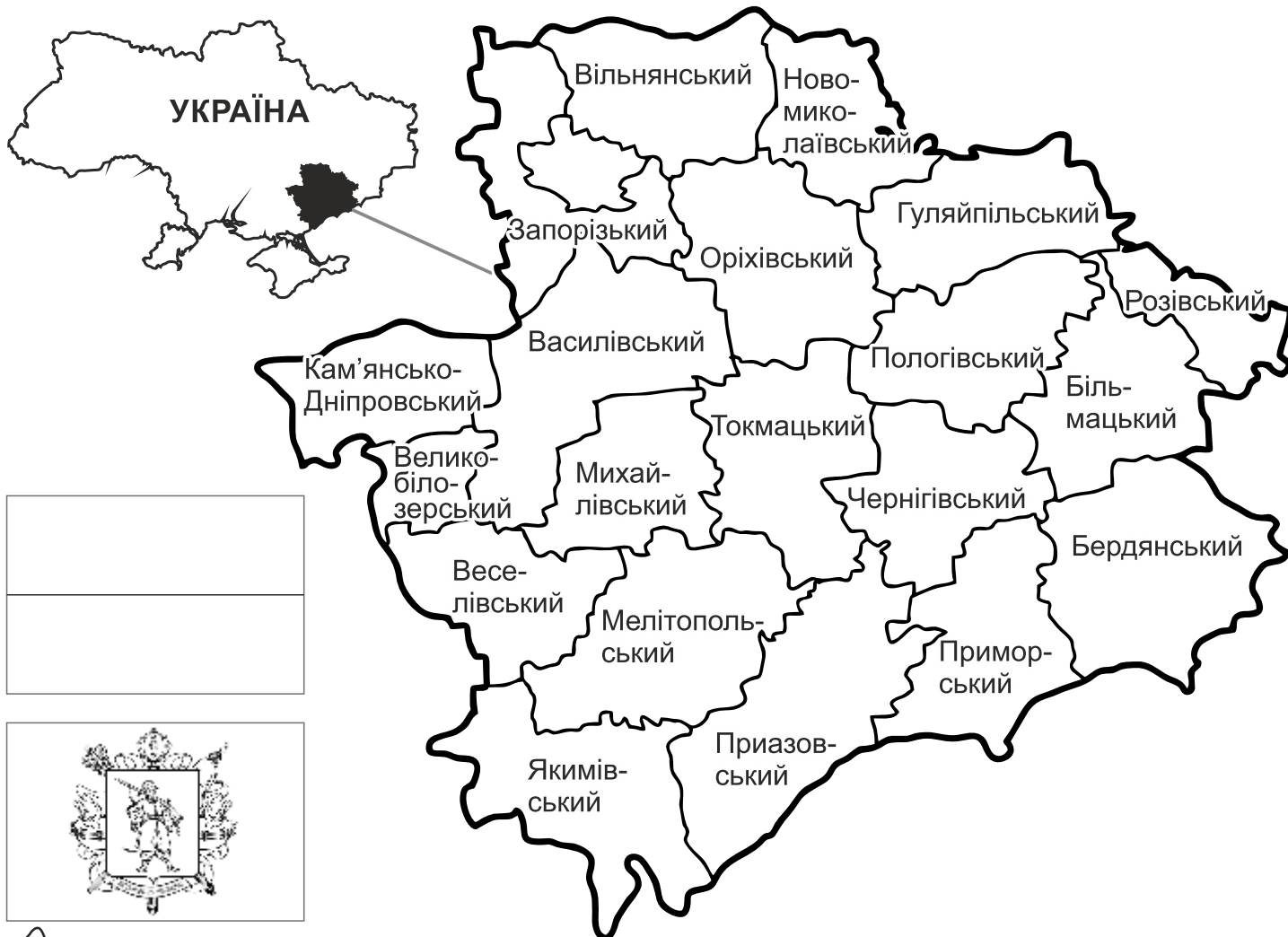
Прочитай уривок із вірша «Степ» Бориса Мозолевського. Розкажи про куточок природи нашого краю, який тобі дуже подобається. Якщо хочеш, намалюй його.

Степе широкий наш, батьку наш сивий! –
Скіфи та половці, та чумаки.
Сіллю сиваською шлях притрусили
Та й одпочили в могилах віки.
Де твої межі і де твій початок?
В чім твоя велич і в чім таїна?

Мчить над житами нестримна тачанка –
Наше безсмертя і наша весна.
Степе широкий наш, рідний наш брате,
Трунку, настояний на полині!
Поки ти світиш нам – нас не здолати:
Наше коріння – в твоїй глибині.

Розглянь карту Запорізької області. Розфарбуй різними кольорами райони області. Покажи стрілкою, у якому з них ти живеш. Територія нашого краю належить до степової природної зони. Як ти розумієш слово «степ»? Розкажи про пейзаж своєї місцевості, не забудь згадати назви водойм, пагорбів, ярів тощо.

Прочитай текст і підкресли одним кольором знайомі, а іншим – незнайомі тобі географічні назви та терміни. За допомогою учителя/вчительки розбери зміст термінів і знайди на фізичній карті Запорізької області підкреслені тобою назви.

Запорізька область розташована на південному заході України. На півночі й північно-му заході вона межує з Дніпропетровською, на південному заході – з Херсонською, на сході – з Донецькою областями, а на півдні омивається Азовським морем, простягаючись із півночі на південь майже на 200 км та із заходу на схід – на 235 км.

Площа області відносно невелика – 27,2 тис. км². Через її територію протікає р. Дніпро – найбільша річка України. Більшу частину Дніпра на території області займають водосховища – Дніпровське і Каховське. У районі Запоріжжя на Дніпрі розташований найбільший острів Хортиця. З лівого боку р. Дніпро приймає низку приток, з яких найбільшою є р. Конка (Кінська). 118 річок, які протікають у регіоні, належать до басейнів Дніпра й Азовського моря. Переважна більшість належать до малих річок, і лише Молочна, Гайчур і Конка – до середніх. Загальна протяжність річок у межах області становить 2013 км. Переважна більшість річок мають яскраво виражений степовий характер: у весняну повінь при таненні снігів вони сильно розливаються, а влітку стають маловодними й часто пересихають. На деяких річках утворюються невеликі водоспади. Одним із найкрасивіших вважається той, що розташований на р. Каінкулаку в с. Стульневому Чернігівського р-ну.

На півдні область омивається водами Азовського моря, його площа – 39 тис. км². Пересічна глибина – 7,4 м, максимальна – 13,5 м. Улоговина моря за рельєфом нагадує блюдце з рівним і плоским дном. Довжина берегової лінії Азовського моря становить 2690 км, у межах області – 306 км. Берег має круті уступи з численними прибійними нішами; пляж, де він є, переважно вузький. У хвилястій береговій лінії виділяються Бердянська й Обитічна коси та коса Федотова з півостровом Бірючим. З косами межують Бердянська й Обитічна затоки, Молочний і Утлюцький лимани. У морі живе понад 100 видів та підвидів риб. На косах і островах проживає та зустрічається на прольотах велика кількість рідкісних птахів. Теплий клімат, багато сонячних днів, лікувальні грязі та наявність мінеральних вод на узбережжі дають можливість чудового відпочинку та лікування.

Територія Запорізької області складається з Приазовської і Придніпровської височин. Практично всі терени Запорізької області зайняті родючими ґрунтами. Переважним типом ґрунтів є чорнозем, утворення якого обумовлено багатою степовою рослинністю в минулому. На південь від м. Мелітополя до Азовського моря поширені слабсолонцюваті чорноземи. В області значну площу – близько 80 тис. га – займають піски. Вони поширені по низинних лівих берегах річок Дніпра, Конки, Молочної, Берди. Найбільша кількість пісків припадає на райони, які розташовані поблизу р. Дніпра. Сучасний запорізький степ – це простори, перетворені працею людини. Залишки первісного цілинного степу зустрічаються лише в заповідних зонах. Ліси в області штучні. Їхня площа понад 105 тис. га. Є залишки плавневих та байрачних лісів. Посадка штучних лісів розпочалася в 1846 р., з їхньою появою з'явилися і нові види птахів і звірів. Деякі переселилися самі, а деяких методом переселення завезли до області – це лосі, дикі кабани, косулі, єнотоподібні собаки, фазани.

(За Л. М. Даценко)

Розгадай філворд «Річки нашого краю». Виділи назви різними кольорами та спробуй віднайти довжину кожної з річок. Розкажи про свої враження від споглядання водойми.

М	Д	П	Р	Г	А	К	О	Р	С
О	Н	І	О	Р	Й	Ч	К	А	А
Л	О	Ч	Д	У	Ч	О	К	Р	К
Т	О	Н	О	А	Т	А	Щ	Е	Н
С	К	А	М	Л	О	Б	І	Т	А
А	М	Б	У	З	А	Н	Ч	О	К
М	А	Е	В	І	Л	Ь	К	А	Р
А	Ч	Р	Д	А	Ж	Н	І	Т	А
Р	К	А	А	К	Н	Я	Ш	И	А
А	В	О	В	Ч	А	К	О	Н	К

Напиши, яких представників рослинного й тваринного світу твого регіону ти знаєш.

РОСЛИННИЙ СВІТ

ТВАРИННИЙ СВІТ

Прочитай загадки Лесі Вознюк і з'єднай стрілочками з малюнком-відгадкою. Домалюй у рамках ілюстрації, яких не вистачає. Пригадай, що ти вже знаєш про ці рослини.

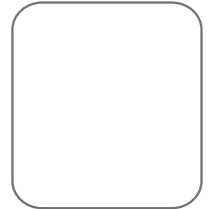
Не оса, а жало має, не вогонь, а обпікає.
Коли йдете в ліс гуляти, обмініть її, малята.

Квітень жовту фарбу взяв, моріжок розмалював,
Із-під пензлика розквітли, наче сонце, диво-квіти.

Що за диво-дивина в житі квітка є одна?
Палає, мов ліхтарик, червоний кептарик.

Він беззубий, а кусає, він безрукий, а хапає,
Ще й причепиться міцненько до штанців і до сукенки.

Прочитай вірш Галини Малик «Зламана гілка» та подумай, які небезпеки підстерігають живу й неживу природу, що нас оточує. Як ти її можеш захистити?

Зламав Івасик гілку із берези
І кинув геть, коли награвся нею.
Веселий він побіг собі додому.
Вона ж лежить на глинищі рудому.
В самотині зітхає гілка тяжко:

Уже на ній не сяде більше пташка.
Вже вітерець її не захитає,
«Хитати ще?» – її не запитає.
В її прожилках не бродити соку,
Не гріти мрію ніжну і високу!
Івась у ліжку спить спокійно, тихо.
Невже не знає він, що скоїв лихо?
Природа рідна – наша втіха,
То хай не знає вона лиха!
Ми всі господарі природи,
Тож збережимо її вроду!

Роздивись малюнки птаха і тварин та придумай до них загадки або ребуси. Подумай, у яких регіонах Запорізької області вони мешкають. Якщо ти зустрівся/зустрічалася з цими тваринами – розкажи про свій досвід.

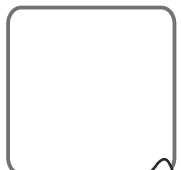
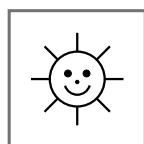
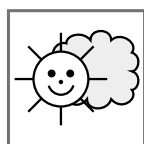
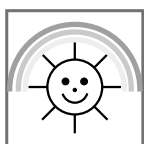
Подумай, що сприяє збереженню рослинного і тваринного світу. Познач варіанти відповідей, які, на твою думку, є правильними.

☐ Використання добрив, отрутохімкатів.	☐ Лісовідновлення і розведення тварин.
☐ Вирубування лісів.	☐ Надмірний збір лікарських рослин.
☐ Встановлення на трубах заводів очисних фільтрів.	☐ Полювання на звірів і птахів.
☐ Дотримання законів про охорону природи громадянами.	☐ Скидання сміття у воду.
	☐ Сортування і переробка сміття.
	☐ Створення заповідників.
	☐ Червона книга.

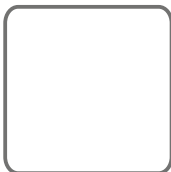
Розшифруй анаграми, у яких «заховалися» різні професії. Які з цих професій допомагають охороняти природу? Підкресли та розкажи про одну з них.

НОАГРОМ А _____	ДУВА́НИРЕСИРКЛЬ Д _____	ОКМРЯ́ М _____
ХЕО́АРЛОГ А _____	ОГКО́ЕЛ Е _____	КА́РЕРУП П _____
ЮТБА́НК Б _____	РЕ́ГЕ Є _____	ВНПРІКА́ЦІ ООРКЗПА́У П _____ З _____
ЕРИНА́ТЕВР В _____	ІКОТЕ́ЗОХН З _____	ДИ́ВСІКАН С _____
А́ЗОВДОЛ В _____	ЛНІ́ІСК Л _____	ПО́ГАФТОР Т _____

ЩО ТАКЕ ЧЕРВОНА КНИГА?

Придумай визначення.

Екологія – це

Ландшафт – це

Людино, схаменись мерщій!
Вік на землі недовгий твій.
Окрім, що ми були людьми,
Чим ще себе прославим ми?
Убитим птахом на зорі
Чи лісом, що до пня згорів?
Чи сміттєзвалищем в гаю,
Що затхлість видиха свою?
Рікою з мертвою плотвою
Чи степом із пожухлою травою?

Людино, схаменись мерщій!
Ти у природи у боргу.
І славен вік хай буде твій
Буянням квітів на лугу,
І співом голосним пташини,
І нивою з колоссям житнім,
Й червоним кетягом калини,
Й волошки поглядом блакитним,
І свіжістю трави в росі,
І тихим шелестом лісів...

(Д. Кононенко)

Прочитай текст та спробуй дати відповіді на запитання після нього. Читаючи текст, познач олівцем на полях: позначкою «v» – інформацію, яка вже тобі відома; знаком «+» – нову інформацію; знаком «?» – інформацію, яка незрозуміла; знаком «!» – інформацію, яка тебе зацікавила. Після того як розбереш із дорослими незрозумілі місця, спробуй відповісти на питання: для чого потрібна Червона книга? Скільки часу знадобилося фахівцям МСОП, щоб розробити перший варіант Червоної книги? Чому цю книгу декілька разів перевидавали? Що символізують різні кольори сторінок Червоної книги?

Людство не завжди замислювалося над тим, що рослинний і тваринний світ хоча й поповнюється, проте не є невичерпним. Одні рослини й тварини використовуються як їжа, інші – у господарстві, треті – бездумно знищуються людиною задля забави або зникають унаслідок зміни ландшафту чи погіршення екологічної ситуації на планеті. Безрозсудне господарювання й руйнівне використання природних ресурсів призвели до того, що деякі види рослин і тварин зникли з лиця землі, а інші опинилися на межі вимирання.

У 1948 р. в невеликому французькому містечку Фонтенбло було засновано Міжнародну спілку охорони природи й природних ресурсів (МСОП), яка має координувати роботу державних, наукових і громадських організацій більшості країн світу з охорони живої природи. У числі перших її рішень було створення в 1949 р. постійної Комісії з виживання видів (Species Survival Commission), або Комісії з рідкісних видів. Основною метою Комісії було складання світового списку (кадастру) тварин, яким з певних причин загрожує зникнення. Цей список почали називати Червоною книгою (Red Data Book), оскільки червоний колір символізує сигнал небезпеки.

Перше видання Червоної книги МСОП вийшло у світ у 1963 р. у двох томах і розсилалось тільки відомим державним діячам і вченим. Спочатку в цю книгу було занесено 211 видів і підвидів ссавців та 312 видів і підвидів птахів. Три томи другого видання книги вийшли в 1966–1971 рр. Червона книга мала вигляд товстого перекидного календаря, будь-яка сторінка могла бути замінена новою. Однак у ній з'явилися сторінки, що мають різний колір. На червоних сторінках подаються відомості про види, які перебувають під загрозою зникнення. Дані про види, чисельність яких скорочується, друкуються на жовтих аркушах. Відомості про них становлять особливу Янтарну книгу. Рідкісні види занесені на білі сторінки. Чорні сторінки – для зниклих видів. А ось інформацію про врятовані види почали друкувати на аркушах зеленого кольору.

Червону книгу називають книгою сорому і водночас книгою совісті людей. Сорому тих, хто бездумно знищує природу, забуваючи, що без рослинного і тваринного світу загине життя на планеті. Книга совісті тих, хто, не шкодуючи зусиль і коштів, намагається зберегти чарівний світ природи.

Згідно з виданням Червоного списку МСОП 2000 р., на планеті за останні 500 років вимерло 766 видів, хоча вже у виданні 2006 р. такими зазначалися 784 види, тобто за 6 років людство втратило 18 представників флори і фауни, а відновило лише 13. Робота над Червоною книгою МСОП продовжується. Цей документ має постійно доповнюватися й оновлюватися, оскільки умови проживання рослин і тварин постійно змінюються і дедалі нові й нові види можуть опинитися на межі вимирання.

Прочитай вірш «Червона книга» Б. Дубровіна в перекладі Д. Кононенка й поміркуй уголос: чому автор пропонує внести до Червоної книги ще одну істоту? Яку саму?

Охороняються Червоною книгою
Багато рідкісних тварин і птахів,
Щоб вижив простір багатолікий
Заради світлих майбутніх днів.
Щоб пустелі нагрязнути не посміли,
Щоб душі наші не почали пустіти,
Охороняються звірі, охороняються змії,
Охороняються навіть польові квіти!
Ми ліси і поля ображаємо,
Від образ наших річкам болить.

А собі вибачаємо й вибачаємо,
Та майбутнє нам не вибачить!
Берегти нам треба надійно,
Захищати в людей на виду
Чистоту наших помислів рвійних,
Безкорисливість і доброту.
Я прошу вас, облиште всі чвари й інтриги
Й, щоб життя не залишило нас,
Запишіть до Червоної книги
Ви Людину всіх націй і рас!

У 1976 р. було створено Червону книгу України. До неї було занесено 29 видів ссавців, 28 видів птахів, 4 види земноводних, 6 видів плазунів, 18 видів комах і 110 видів рослин. Сучасна Червона книга України – основний державний документ, що узагальнює матеріали про сучасний стан рідкісних рослин і тварин у країні. На її основі розробляються різні заходи, спрямовані на охорону, відновлення та раціональне використання флори та фауни країни. Червона книга України складається з двох томів. Перший – «Тваринний світ» – у виданні 1994 р. містить відомості про 382 види та підвиди тварин, а у виданні 2009 р. – вже 542! Другий том – «Рослинний світ» – у 1996 р. мав 541 вид рослин і грибів, а у 2009 р. вже 826!

У Запорізькій області до Червоної книги занесені 66 видів рослин (зокрема і три види водоростей і три види грибів), з яких 35 видів – вразливі, 14 – рідкісних і 4 на межі зникнення; 143 види тварин, з яких 42 рідкісних і 35 на межі зникнення. Веденням Червоної книги України займається спеціальний підрозділ в уряді нашої країни. Познакомитися з нею можна на сайті: <http://redbook-ua.org/>

Червона книга не єдиний документ у нашій країні, який допомагає людям піклуватися про охорону природи. Окрім цього, ухвалені закони: «Про охорону навколишнього середовища» (1991 р.), «Про тваринний світ» (1993 р.), «Про захист рослин» (1998 р.), «Про рослинний світ» (1999 р.), «Про Червону книгу України» (2002 р.) та ін. У 1994 р. Україна затвердила міжнародну Конвенцію про біологічне різноманіття (1992 р.), а в 1996 р. – Бернську конвенцію про охорону дикої флори і фауни, а також їхніх природних місць існування в Європі (1979 р.).

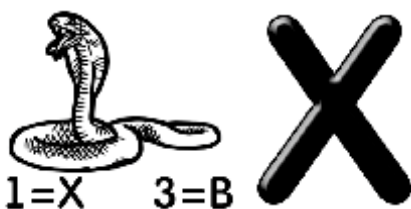

Спробуй знайти в Інтернеті назви тварин і рослин Запорізької області, які занесені до Червоної книги України. Використовуючи ці назви, склади філворд і дай його розгадати комусь із однокласників/однокласниць. Нагадаю, що слова у філворді читаються в будь-якому напрямку, а «ламаються» – лише по горизонталі і вертикалі. Унизу стрілочкою вказано, як, наприклад, можна прочитати слово «скопа». «Зайві» клітинки можеш заповнити будь-якими літерами, щоб «заховати» назви тварин і рослин.

								А	П
							С	К	О

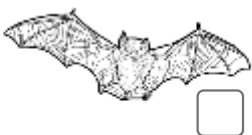

Відгадай ребуси й ти дізнаєшся, які представники фауни вже зникли з нашого краю.

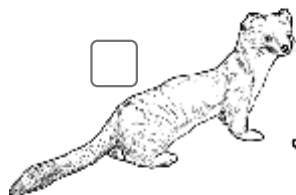
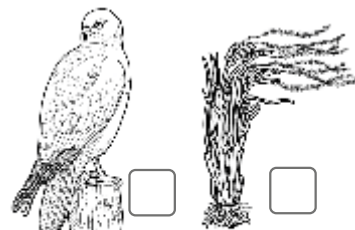

Розглянь малюнки деяких представників флори і фауни Запорізької області, занесених до Червоної книги України. Пронумеруй малюнки відповідно до назв. Що ти знаєш про них? Чи бачив/бачила ти їх у природі? Знайди інформацію про те, у яких регіонах краю вони зустрічаються.

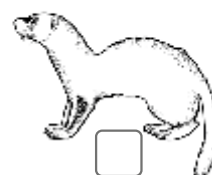
1. Бабка перев'язана.
2. Бичок-пуголовок зірчастий.
3. Бражник «мертва голова».

4. Гадюка степова.
5. Горностай.
6. Ковила дивна.
7. Лунь польовий.

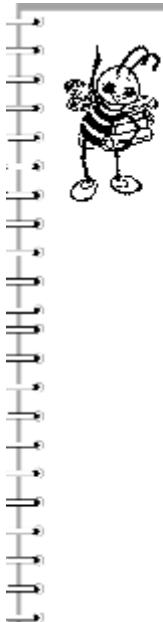
8. Нетопир звичайний.
9. Скопа.
10. Стерлядь прісноводна.

11. Тхір степовий.
12. Ящірка зелена.

Ендеміки – представники флори і фауни, поширені тільки на певній території. Їх ще часто називають «місцевими жителями» чи «аборигенами». Пошукай в Інтернеті, які ендеміки зустрічаються у твоєму регіоні. Підготуй розповідь про один із них.

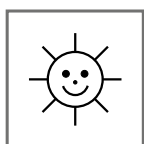
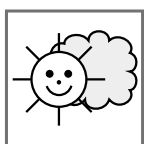
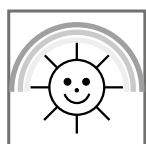

Релікти – це мандрівники в часі, довгожителі, які прийшли до нас із глибокої давнини, вижили в екологічних катастрофах. До наших часів збереглися рослини, які називають тисячолітніми, зокрема це хвощ польовий і водяний, сальвінія плавуча, реліктовий вид папоротей – вудсія альпійська та ін. У нашому краї рано навесні зацвітають гіацинт Палласів, тюльпан гранітний, ряска Фішера, роговик несправжньоболгарський, волошка несправжньоблідолускувата, росте деревій голий.

Екзоти – це рослини, завезені до нас з інших країн Європи й Азії, Африки, Північної та Південної Америки тощо. Наприклад, каркас (залізне дерево), псевдолимон і модрина, сибірська туя. Різними видами сакури, магнолій, рододендронів, ялівців, сосон можна помилуватися в Запорізькому обласному дитячому ботанічному саду, де діти разом з дорослими вирощують екзоти. Відскануй QR-код та здійсни мандрівку до цього саду і подивись на екзотичні рослини.

Намалюй на окремому аркуші яку-небудь ендемічну, екзотичну або реліктову рослину, яку ти зустрів/зустрічала в Запорізькому краї.

ЗАПОВІДНИКИ Й ЗАКАЗНИКИ. ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ

Заповідник – заповідна природна територія (тобто та, що перебуває під особливою охороною), де оберігаються рідкісні й цінні рослини, тварини, унікальні ділянки природи, культурні цінності; проводяться комплексні наукові дослідження

Прочитай визначення, які переплуталися між собою. Подумай і спробуй правильно з'єднати стрілочками охоронні об'єкти з їхніми характеристиками.

Заказник

окремі унікальні природні об'єкти (дерева, парки, джерела), що мають наукове, пізнавальне, історичне, культурно-естетичне значення

Пам'ятка природи

велика природна територія, на якій поєднано охорону природи та відпочинок людей

Заповідні урочища

територія, на якій на відкритому ґрунті культивуються різні види рослин, часто рідкісних і екзотичних, поряд з якими створюються красиві декоративні споруди, скульптури, водойми тощо

Дендрологічний парк

ділянка під охороною, яка виділяється серед навколишньої місцевості природними ознаками (ліс серед поля, луки, болото серед лісу) й має важливе наукове, природоохоронне й естетичне значення

Національний парк

територія, що виділена для збереження окремого природного комплексу або одного з його компонентів (тільки рослин, тільки тварин або окремих їхніх видів тощо)

У Запорізькій області налічується близько 347 територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення (станом на 01.01.2018). Загальна площа природно-заповідного фонду Запорізького краю становить понад 125,056 тис. га. Природа краю охороняється у 23 об'єктах загальнодержавного значення та 322 – місцевого значення. Відсоток заповідності Запорізької області у 2010 р. був серед найнижчих в Україні – 2,6 %, проте за останнє десятиріччя він виріс більш ніж у два рази. У нашому краї наразі існують заповідники, зокрема Національний заповідник «Хортиця», і національні природні парки – Приазовський і «Великий Луг», – та 13 заказників державного значення («Дніпровські пороги», «Молочний лиман» тощо). Здійсни відеоподорож до ландшафтного заказника «Лиса гора» або до заказника «Коса Обитічна», прочитавши QR-коди.

Прочитай і спробуй нанести на карту (стор. 20) приблизне місце розташування об'єктів природи Запорізької області, що охороняються державою.

Острів Хортиця – найбільший острів на Дніпрі (довжина 12,5 км, найбільша ширина – до 2,5 км). На його території нараховується 63 пам'ятки археології та історії, 33 з яких мають державне значення. Південна частина Хортиці – зона абсолютної заповідності. Тут водиться понад 200 видів птахів, близько 30 видів ссавців і плазунів, в озерах росте найменший у світі вид папороті – сальвінія плавуча, а також водиться 50 видів риб. У цілому на Хортиці росте понад 950 видів рослин, серед яких близько двох десятків ендеміків (дніпровський хрестовник, волошка дніпровська, цибуля савранська, сон-трава) і реліктів (чилима і водяна папороть). Найпоширеніші тварини острова – зайці, лисиці, куниці, ондатри. Зустрічаються також дикі кабани й козулі.

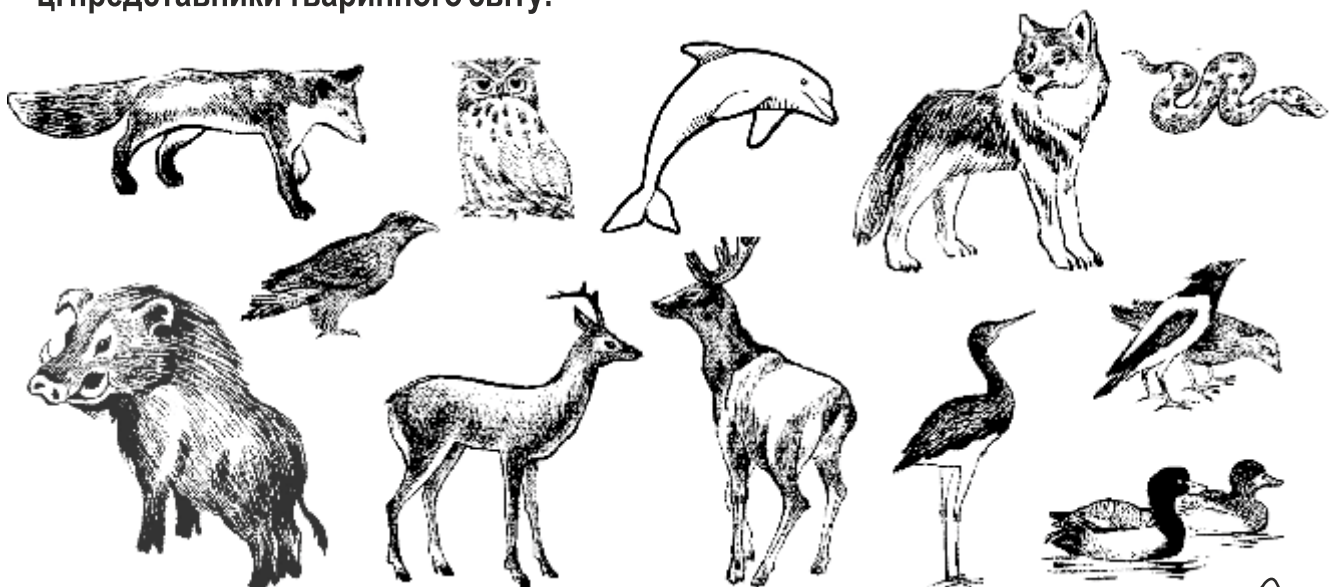
Національний парк «Великий Луг» був створений у 2006 р., до його складу ввійшли ландшафтний парк «Панай», орнітологічний заказник «Великі і Малі Кучугури», ландшафтний заказник «Схили Каховського водосховища». На території в 16 756 га ростуть 40 видів рослин, занесених до Червоної книги. Багатий і тваринний світ парку. Тут мешкає 56 видів риб, які обирають для нересту води річок. Безліч пернатих: баклани, гуси, дрохви, журавлі, качки, крижні, нирки, курганники, луні степові, сапсани, чайки, чаплі – вважають парк своїм домом. У Маячанській балці багато змій, особливо часто зустрічаються червонокнижні полоз жовточеревий і гадюка степова.

Чи є у твоєму населеному пункті або в його околицях цікавий природний об'єкт або територія, які потребують охорони і піклування, але вони ще не внесені в число заказників чи пам'яток природи? Обговори з однолітками та з дорослими, що можна зробити, щоб зберегти цей куточок природи вашими власними зусиллями.

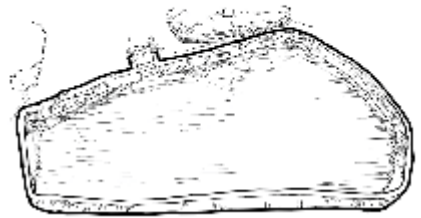
Розглянь малюнки і вибери, якого представника фауни тобі хотілося б побачити в природному середовищі. Якщо його тут немає – домалюй. Спробуй віднайти в Інтернеті, у якому із заказників, садів або парків Запорізької області зустрічаються ці представники тваринного світу.

У нашому регіоні серед майже 89 пам'яток природи 24 є комплексними. Балка Таволжанська (Вільнянський р-н) покрита килимом степового різнотрав'я й невеликими ділянками лісу. У її гирлі в давнину розташовувався Великий татарський перевіз. Верхів'я Утлюцького лиману (Якимівський р-н) – місце поселення та гніздування численних видів водоплавних птахів. До геологічних пам'яток належать Савур-Могила (с. Григорівка) на правому березі р. Конки, на вершині якої в давнину було укріплене місто, а сьогодні височіє ідол Перуна; гірське пасмо з кам'янистими розсипами біля с. Калайтанівки Бердянського р-ну; Єлисейський пегматитовий кар'єр, у минулому в ньому видобували берил, танталіт, каситерит, лепідоліт та інші мінерали. У сухих котлованах і на узбережжі озер можна побачити таких представників місцевої флори, як шавлія, волошка, чебрець.

Ботанічних пам'яток природи в Запорізькому краї найбільше – 54 зареєстровані одиниці: балка Балчанська, схили якої вкриті трав'янистою рослинністю, характерною для ковилового степу; вікові клени та дуби; урочище Пристени, на території якого росте 12 червонокнижних рослин та розташована гідрологічна пам'ятка природи – Синє (Панське) озеро, тощо.

Які легенди, перекази та історії про пам'ятки природи краю тобі відомі? Якщо згадаєш – напиши назву та про який саме пам'ятник ідеться.

Прочитай про один із музеїв живої природи Запорізької області – парк «Еліта» (с. Зарічне Мелітопольського р-ну). Розкажи, чи є парки у твоєму населеному пункті. У яких ще парках ти побував/побувала разом із дорослими чи однокласниками та однокласницями.

На околиці Зарічного в долині р. Юшанли розташований парк «Еліта». Парк площею 7–8 га був закладений наприкінці 1880-х рр. Г. Г. Реймером і значно розширений на межі XIX–XX ст. новим господарем маєтку Г. А. Классеном. У парку зібрано понад 70 сортів дерев та чагарників, багато з яких були дивовижними для цих місць. Тут росли каштани, липи, платани; довга алея пірамідальних дубів вела до березового гаю, береги ставка прикрашали групки берез та вільхи. Неподалік висаджений фруктовий сад. На ставку була човнова станція. Обабіч дороги, що колись з'єднувала цю місцевість із менонітськими колоніями, був розташований маєток Классена. У його центрі містився панський будинок, схожий на середньовічний німецький замок, а також господарські будівлі. У центрі двору була пробита артезіанська свердловина, вода якої використовувалася для господарських потреб, а також для наповнення паркового ставка. Сьогодні парк «Еліта» оголошений пам'яткою садово-паркового мистецтва.

Можливо, у тебе вдома або в класі є кімнатні рослини, маленький куточок природи або зоокуточок. Розкажи, як ти піклуєшся про ці рослини чи тварин.

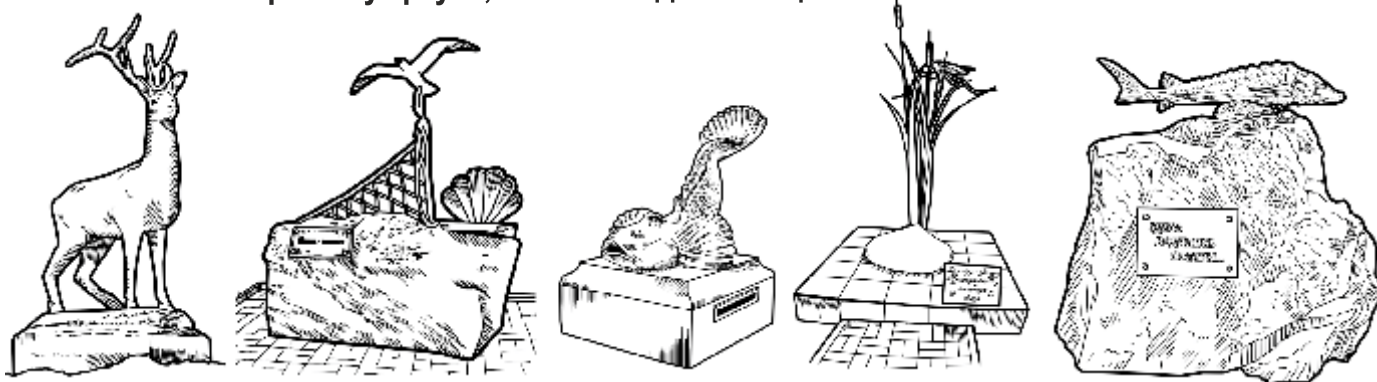

Прочитай тексти про Бердянський та Василівський зоологічні парки. Якщо ти вже відвідав/відвідала їх – розкажи про свої враження. Поміркуй, де тварина почувається краще – у природному середовищі чи в зоопарку? Обґрунтуй свою відповідь.

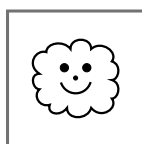
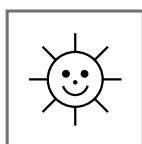
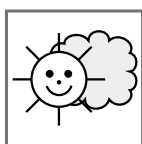
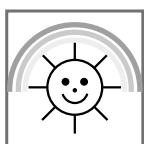
Один із найбільших зоопарків Запорізької області розташований у Бердянську. «Сафарі» засновано лише в 2009 р., і народився він з мрії юного бердянця Ігоря Кальченка, який реалізував її та зробив справою всього життя. Сьогодні в зоопарку налічується близько 80 видів тварин, які мають тут затишне й безпечне житло. Деякі з них є надзвичайно рідкісними. Історія «HomeZoo» у Василівці почалася у 2002 р., коли в родині художника та коваля Олександра Пилишенка з'явилося місячне берберійське левеня Катя. Потім стали з'являтися й інші тварини – борсуки, ведмеді, павичі, тигри. Як правило, мешканцями мінізоопарку ставали тварини, яких колишні власники були не в силі утримувати, а також хворі та старі леви й тигри з цирку і зоопарку. Адже метою господаря була реабілітація тварин, що опинилися під загрозою голодної смерті або присипляння. Здійснить віртуальну мандрівку до «HomeZoo» в м. Василівку за QR-кодом.

Роздивись малюнки пам'ятників різним представникам флори і фауни, які встановлені в Запорізькій області. З'ясуй із батьками, де вони розташовані і чому їх було зроблено. Поцікався, чи є подібні пам'ятники у твоєму населеному пункті. Поміркуй: якій тварині чи якій рослині ти хотів/хотіла би поставити пам'ятник і чому? Намалюй на окремому аркуші, який вигляд мав би цей пам'ятник.

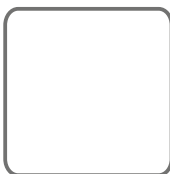

Тепер ти знаєш про силу-силенну цікавих місць нашого краю! Проте для кожного з нас важливо те, що розташоване поруч і до чого можна торкнутися безпосередньо. Пропоную дізнатися про найближчу місцеву природну пам'ятку або витвір природи та, уявивши себе гідом/гідесою або дослідником/дослідницею, скласти коротку розповідь та намалювати ілюстрації про це визначне місце. Згодом здобутими відомостями можна поділитися з друзями та знайомими, влаштувати спільну з батьками екскурсію до парку чи заповідника. А ти зможеш стати на час відвідування справжнім/справжньою провідником/провідницею територією вже знайомого тобі об'єкта.

ЗНАЙОМСТВО З ПАМ'ЯТКАМИ АРХІТЕКТУРИ КРАЮ

Придумай визначення.

Архітекту́ра – це

Зодчий – це

На території Запорізької області розташовано 34 пам'ятки архітектури та містобудування, з яких 4 – національного значення та 30 – місцевого. Крім того, у регіоні розташовано більш ніж 600 об'єктів культурної спадщини архітектури та містобудування. Ознайомитися з переліком об'єктів культурної спадщини архітектури та містобудування можна на вебсторінці обласного Управління містобудування та архітектури Запорізької обласної державної адміністрації.

Прочитай текст. Розкажи, які з описаних пам'яток архітектури ти вже відвідав/відвідала. Чим тебе вразили ці будови? Яку ще цікаву архітектурну споруду твого населеного пункту чи краю ти хотів/хотіла би включити до цієї розповіді? Спробуй побудувати з конструктора або сірників та інших матеріалів будь-яку споруду. Поміркуй, представники яких професій беруть участь у будівництві в наш час. Які сучасні будівельні матеріали вони використовують?

У нашому краї можна побачити архітектурні пам'ятки різних епох. Але з давніх часів збереглося їх зовсім небагато. Справа в тому, що стародавні споруди з дерева та глини довго не живуть і гинуть у вогні чи під дією вологи, винищуються під час воєн і нових забудов. Найбільше в нашому краї збереглося курганів (великих земляних насипів над похованням), які впродовж майже двох тисячоліть будували давні скіфи, сармати, протобулгари, хозари, печеніги, кипчаки та ін. Зазвичай під насипом зводили поховальні камери, а на вершинах курганів кочівники встановлювали кам'яні баби – антропоморфні стели. Споруди, які залишилися від стародавніх культур, можна роздивитися під час відвідування краєзнавчих музеїв або археологічних пам'яток, зокрема «Кам'яної могили» – світової пам'ятки давньої культури людства в смт Мирному поблизу Мелітополя.

На думку вчених, колись у нашому регіоні існувало близько десяти міст Золотої Орди. Одне з них, яке, ймовірно, називалося Сім мечетей, наразі досліджується археологами на березі р. Конки неподалік від с. Юрківки Оріхівського р-ну. Воно було досить великим (приблизно 20 га), з різноманітними будівлями: мечетями, мавзолеями, лазнями, майстернями тощо, – і поліетнічним населенням. Це було відоме місто, де торгували і відпочивали купці, що прямували Великим шовковим шляхом. Пізніше, у XVI ст., коли річка Конка стала кордоном між Запорозькою Січчю і володіннями Кримського ханства, на найвищій точці лівого берега річки – Шавровій могилі – була зведена татарська фортеця, яка згодом була зруйнована.

Від козацької доби в краї також майже не залишилося автентичних споруд, проте в реконструйованому вигляді з архітектурою поселень запорожців можна ознайомитися на Хортиці. Унікальний історико-культурний комплекс, який почав створюватися на острові у 2004 р., є узагальненим образом козацьких столиць-січей XVI–XVIII ст. у декілька раз зменшеному масштабі та відтворює атмосферу тих часів. Довкола комплексу споруджені захисні фортифікаційні укріплення, що складаються з високого валу, глибокого рову й огорожі у вигляді дерев'яного частоколу з трьома вежами. Ці укріплення захищали основні будівлі коша – зазвичай це були курені, церква, військова скарбниця, будинок кошового і канцелярія, січова школа, пушкарня, пороховий льох тощо.

За доби панування в краї Російської імперії найдавнішими спорудами можна вважати фортеці Дніпровської лінії укріплень, які будували німецькі і російські військові інженери. Сьогодні ще видно залишки 3–4-метрових фортечних валів з ровами, бастіонами та фундаментами деяких будівель Микитинської фортеці поблизу смт Комишувахи, яка була зведена в 1774 р. Інша фортеця – Захар'ївська поблизу м. Бердянська – була побудована на р. Берді у формі восьмикутної зірки. Цікаво, що архітектура Олександрівської фортеці багато в чому вплинула на подальше планування сучасних населених пунктів області, зокрема м. Запоріжжя.

Сучасний архітектурний вигляд Запорізької області почав формуватися наприкінці XVIII ст., з появою великої кількості іноземних поселенців. Зокрема, у Запоріжжі й інших населених пунктах поруч із традиційними українськими хатами з'явилися будівлі, зведені болгарами, вірменами, гаґаузами, бельгійцями, голландцями, греками, євреями, німцями, менонітами, поляками та ін. Переселенці принесли в наш край архітектурні традиції Західної Європи і Балкан. Болгари і греки будували житло зазвичай з дикого каменю, саморобної глиняної цегли або «турлучні» хати, де каркас будівлі з дерева чи дранки забивався сумішшю глини і соломи. Характерною особливістю архітектури цих хат була галерея чи веранда, де під час спекотного літа можна було виконувати хатню роботу. Німці в сільській

місцевості зазвичай будували так звані «довгі хати» – будинки, де під однією стріхою були житло і господарські приміщення. Менонітські хати мали переважно гострі високі поверхи-горища з парою вікон на фронтонах і міцні стіни, викладені з цегли так званою «фламандською кладкою»: першу цеглу клали вздовж, а наступну – впоперек. До хати звичайно прибудовували веранду. Іноді такі будівлі прикрашали дерев'яним і цегляним декором. Яскравий приклад – різьблений декор даху «Будинку з драконами», який колись належав Юліусу Сіменсу – меру менонітської колонії Шенвізе в сучасному Запоріжжі.

Серед інших цікавих садиб і маєтків XIX – початку XX ст. варто згадати зведену в 1880–1882 рр. будівлю в цегляному стилі з елементами ренесансу власника Олександрівського заводу землеробських машин Якова Бадовського; садибу Попова в м. Василівці, яка була створена в 1884–1893 рр. і налічує 6 будівель у псевдомавританському, неоготичному та псевдоруському стилях; будинок із атлантами купця Ісаака Мінаша в м. Мелітополі, побудований у 1894–1895 рр.; садибу Міклашевських у с. Біленькому, де псевдоруський стиль доповнюють елементи неоренесансу й східного стилю, побудовану за проєктом архітектора Ф. Гагена; садибу Генріха Вільмса (палац Шредера) в м. Молочанську, зведену в 1908 р. в стилі псевдоренесансу. У Запоріжжі в старій частині на межі XIX–XX ст. було зведено багато прибуткових будинків, які мали назву за іменами своїх власників. Прибутковий будинок мав, як правило, 2 чи 3 поверхи. Перший поверх займали магазини, а на верхніх були кімнати та квартири. Яскравим прикладом таких будівель є будинок Лещинського, зведений у 1901 р. у стилі неоренесансу.

Як приклад громадських будівель XIX–XX рр. можна навести Земську управу (тепер Запорізький краєзнавчий музей), зведену за проєктом архітектора Я. Деланта в 1913–1916 рр.; школу для глухонімих дітей, яка була побудована в 1881 р. в менонітській колонії Тіге (тепер Орлове Мелітопольського р-ну); чоловічу класичну гімназію (тепер – Бердянський державний педагогічний університет), побудовану в 1873–1876 рр. за проєктом інженера К. Єльського, тощо. Наприкінці XIX ст. в північній частині Базарної площі Оріхова купець Парфьонов власним коштом вибудував критий торговельний пасаж, за яким закріпилася назва «Торгові ряди». Тепер тут розміщується Оріхівський районний будинок культури. Серед технічних і промислових споруд того часу варто згадати Нижньобердянський маяк – 23-метрову восьмикутну вежу, зведену в 1837 р. на оголовку Бердянської коси. Підряд на її будівництво виграв керченський купець італієць Карло Томазіні. У 1883 р. маяк перевели на електрику. Це один із найстаріших нині активних українських маяків і один із перших вітчизняних маяків, який був переведений на електричне живлення.

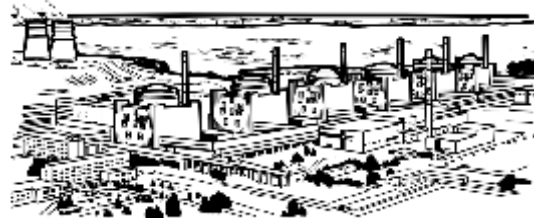

У XX ст. в містах Запоріжжя будівлі зводилися в багатьох різних стилях – модерну, югендстилю, неокласицизму, неоготики, конструктивізму, сталінського ампіру тощо. Одним із найцікавіших зразків радянської архітектури є Круглий будинок, зведений у 1938 р. за проєктом архітектора Лаврова. Він має форму півкола або букви «С», у ньому 14 під'їздів, і його називали втіленням ідеальної комуні. Проїзд у двір Круглого будинку обрамляють два незвичайних будинки-близ-

нюки – будинки-пропілеї. Їхні стіни поцятковані круглими отворами і ніби «змальовані» з давньоримської гробниці Еврісака. Іншою цікавою архітектурною родзинкою Запоріжжя стала дев'ятиповерхова Башта архітектора Козлінера, побудована в 1949 р. Промисловий розвиток нашого краю привів до появи багатьох заводів, фабрик, розвитку залізничного транспорту. Одним із шедевров світової промислової архітектури колись вважали Дніпровську гідроелектричну станцію (Дніпрогес), зведену за допомогою американських інженерів у 1927–1932 рр. Упродовж 15 років (1970–1985 рр.) на лівому березі Каховського водосховища Дніпра було побудовано сучасне місто енергетиків – Енергодар, промисловий ландшафт якого вражає і нині.

Напиши назви пам'яток архітектури, які можна побачити у твоєму населеному пункті.

Важливе місце в архітектурному ансамблі Запорізької області займають сакральні (культові) споруди, адже наш край завжди був багатонаціональним, тому на його теренах свого часу були зведені храми різних релігій і конфесій. Прочитай про деякі з них. Поміркуй, які сакральні споруди є у твоєму населеному пункті.

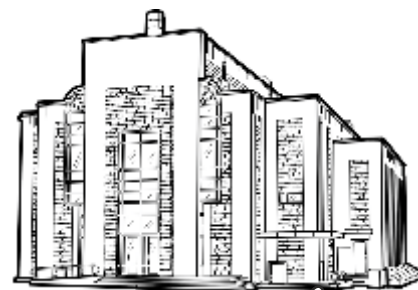
Серед найдавніших культових споруд, які збереглися в краї до наших часів, більшість належить прихильникам іудаїзму та різних конфесій християнства. Класичний зразок козацької дерев'яної тридільної церкви в реконструйованому вигляді можна побачити на Хортиці. Пам'яткою архітектури державного значення й одним із перших зразків архітектури класицизму в області є

Свято-Троїцька церква в м. Приморську, яка була зведена в 1814–1836 рр. У стилі неокласицизму в 1863 р. була збудована і церква Архістрати́га Михаїла в с. Верхньому То́рмаку. Сьогодні вона міститься на території однойменного жіночого монастиря. Перлиною церковної архітектури краю вважається Свято-Покровський кафедральний собор у м. Запоріжжі, який у 2000-х рр. був заново відбудований.

Однією з найстаріших сакральних будівель Запоріжжя є синагога ремісників, або синагога кравців, як її називали в народі згідно з цеховою належністю, відкрита в 1888 р.

Також привертає увагу синагога «Гіймат-Ро-за», яка була відкрита в 2012 р. Прототипом архітектури цієї споруди став найвідоміший Єрусалимський храм. Наприкінці XIX ст. у Бердянську мешкало понад 100 караїмських сімей. У 1899 р. коштом громади був побудований молитовний будинок – кенаса в мав-

ританському стилі. У 1920-ті рр. кенаса була закрита, а її майно розпродано. Сьогодні робляться спроби повернути будівлі її культове призначення.

Після переселення менонітів майже всі їхні храми були закриті, переоблаштовані або знищені. Сьогодні ще можна побачити

їхній молитовний будинок у с. Кутузівці Токмацького р-ну. Він зведений у XIX ст. в неоготичному стилі. Так само в неоготичному стилі, але ще більш розкішною, у 1901–1903 рр. у Бердянську була побудована лютеранська кірха Христа Спасителя. Ліворуч від кірхи громадою було зведено училище. За радянських часів храм утратив частину архітектурних елементів, зокрема й вежу-дзвіницю. У 1997 р. почалося відродження лютеранської громади, а разом із нею й храму.

Римо-католицький храм Бога-Отця Милосердного в Запоріжжі

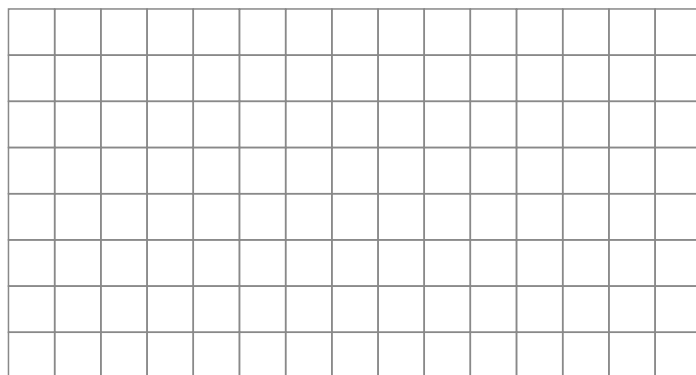
був зведений за проєктом запорізьких архітекторів у 1999–2004 рр. У 2007 р. в Запоріжжі також був побудований храм Вірменської апостольської церкви для вірменської громади міста, яка нараховує більш ніж 3000 осіб. Цікаво, що у 2018 р. на території цього храму був відкритий перший за межами Республіки Вірменії пам'ятник її абетці, що існує майже без змін понад півтора тисячоліття.

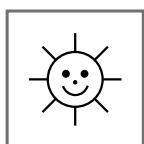
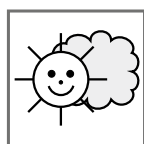
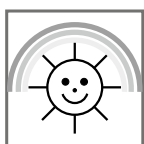
Розкажи про якийсь найнезвичніший будинок твого населеного пункту. За бажанням намалюй будинок своєї мрії на окремому аркуші.

Пошукай в Інтернеті прізвища архітекторів, які створювали унікальні пам'ятки Запорізької області, і склади з них кросворд, використовуючи ключові слова «АРХІТЕКТОР» або «ЗОДЧИЙ». Запропонуй сусіду/сусідці по парті розгадати його.

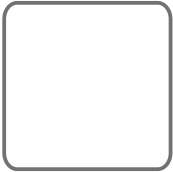

Придумай екскурсійний маршрут для свого/своєї друга/друзинки, що приїхав/приїхала здалека, щоб ознайомити його/її з архітектурними шедеврами нашого краю, якими ти особливо пишешся.

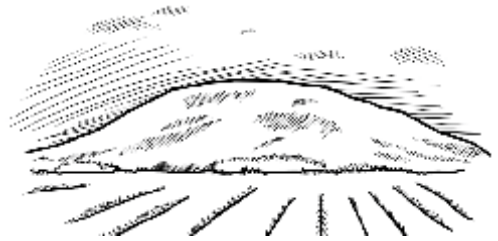

ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ, ЯКІ ЗРОБИЛИ НАШ КРАЙ ВІДОМИМ У ЄВРОПІ

Прочитай текст. Розкажи, про які стародавні пам'ятки на теренах або в околицях твого населеного пункту або району ти чув/чула під час пішохідної або музейної екскурсії. Намалюй на окремому аркуші, як ти уявляєш собі давніх скіфів.

Непересічною подією для всього людства стало відкриття на теренах Запорізького краю цілої низки пам'яток культури скіфів – стародавніх войовничих кочовиків. Вони більш ніж 2500 років тому прийшли зі Сходу, осіли та згодом заснували в Північному Причорномор'ї та Надазов'ї свою державу – Велику Скіфію. Ще в 1912 р. було досліджено «царський» курган Солоха біля с. Великої Знам'янки, що містив багато стародавніх дорогоцінних речей, серед яких виділяють золотий гребінець вишуканої роботи із зображенням скіфів-воїнів. В іншому, Мелітопольському, кургані команда дослідників виявила багато золотих пластинок та оздоблений золотом горит (колчан для стріл), який тепер експонується в Музеї історичних коштовностей України. Однією з найбільших археологічних знахідок у Європі ХХ ст. стало відкриття кургану Гайманова могила біля с. Балок. У ньому була усипальниця скіфських царів із безліччю золотих прикрас та коштовних предметів побуту. Значна кількість курганів у придніпровських степах наштовхнула деяких дослідників на думку, що саме тут могла розташовуватися загадкова долина Герос (за припущеннями, так у давнину називали річку Молочну), де ховали скіфських царів, а неподалік сучасної Кам'янки-Дніпровської існувала їхня стародавня столиця, про яку згадував стародавній грецький історик Геродот.

Колись давно через наші приазовські степи проходило багато різних кочовиків, які рухалися зі Сходу на Захід у пошуках мирного життя і нових земель. Одним із таких племен були тюркомовні булгари під проводом хана Аспаруха (жив приблизно в 640–700 рр.), які дісталися території сучасної Болгарії, де разом із місцевими слов'янськими і фракійськими племенами утворили свою нову державу. Хан Аспарух загинув під час однієї з воєн із хозарами, і дослідники вже багато років сперечаються, де саме це відбулося. Одна з версій – саме в нашому краї, на теренах сучасного Запоріжжя.

Прочитай і роздивись карту. Як ти гадаєш, який зі шляхів, що вказані на карті, є «бурштиновим», «волзьким», «із варягів у греки», «шовковим»? Спробуй визначити,

де на ній розташована сучасна Запорізька область і відгалуження якого всесвітньо відомого шляху по ній проходило.

Дніпровські пороги та острів Хортиця здавна були відомі мандрівникам та купцям, адже саме тут перетиналися великі торговельні шляхи минулого. Згадана ще в X ст. візантійським імператором Кічкаська переправа та Протовча – оспіване в руських літописах торгове місто на півдні о. Хортиці – були зручними переходами через Дніпро й входили до складу європейського Бурштинового шляху, зокрема його східного розгалуження, яке називали шляхом «із варяг у греки», адже він прямував від Балтійського моря до Чорного і далі до Константинополя. Цей шлях мав велике значення для розвитку внутрішньої торгівлі, сприяв налагодженню різноманітних зв'язків окремих східнослов'янських племен, та їхньому об'єднанню під владою князів варязької династії й виникненню нашої першої держави – Русі зі столицею в Києві. Купці возили у Візантію віск, мед, хліб, хутро, а також товари зі Скандинавії та країн Балтії (зброю, бурштин). Із Півдня по Дніпру везли вина, дорогі тканини, прянощі, скляний посуд, фрукти, ювелірні вироби тощо. А ще Хортиця правила певним орієнтиром, що розмежовував землі Русі-України та кочовиків.

Завдяки зручному розташуванню переправа біля о. Хортиця через мережу дрібних сполучень була пов'язана з іншими торговельними шляхами того часу – Прип'ятсько-Бузьким, який вів до Європи, Волзьким і Великим шовковим шляхом.

Великий шовковий шлях – це наскрізний маршрут, що з'єднав усі великі цивілізації Євразії – Китай, Індію, Близький Схід і Європу. Він почав діяти 2200 років тому й проіснував понад 1500 років. Найпівнічніший, степовий відтинок Великого шовкового шляху в XIII–XV ст. проходив через Південь сучасної України. Торгові каравани йшли приазовським степом або морським шляхом із Криму до м. Тани (тепер м. Азов Ростовської області Російської Федерації), яке у XII–XV ст. контролювали генуезці, а потім вже далі, на Схід.

Монголи, підкоривши країни від Китаю до Русі-України й Ірану, змогли майже на 200 років встановити однакові правила функціонування сухопутної частини цієї торговельної магістралі й забезпечували безпеку купцям незалежно від їхньої віри й національності. Шовковий шлях став унікальним виявом тривалої взаємовигідної співпраці осілих і кочових народів. Завдяки Шовковому шляху китайці отримали із Середньої Азії та Європи виноград, бавовну, волоський горіх, гранат, квасолю, моркву, огірки, цибулю, коней-аргамаків тощо. Привезені в Європу шовкові тканини прирівнювалися до золота, оскільки не лише були дуже тонкі й красиві, а й позбавляли європейців вошей. Прянощі використовувалися для приготування ліків і для консервації продуктів. Секрет виготовлення паперу дав змогу розвинути книгодрукування. Тож відбувався обмін не лише товарами, а й знаннями, технологіями, ідеями й культурами.

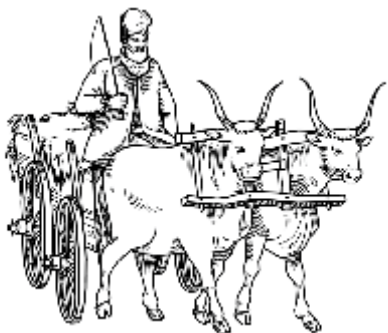

Прочитай вірш Віри Колєснікової «Муравський шлях» і текст про регіональні торговельні шляхи. Як ти гадаєш, чому шлях назвали «Муравський»? Відшукай в Інтернеті карту Лівобережної України й спробуй на ній чи за допомогою сервісу Гугл-карти прокласти маршрут Муравського шляху. Чи проходив він повз твій населений пункт? Розпитай дорослих, чи чули вони про ярмарки, які колись проходили в місті. Якщо ти відвідував/відвідувала сучасні ярмарки, розкажи про свої враження.

Муравський шлях – мереживо доріг,
Біжать стежки, малесенькі стежини,
Де тулиться калини оберіг
До білої селянської хатини,
Де в кожній хаті доленька своя
І пісня колискова для дитини.
Це рідний край, це слобідська земля,
Це є вона – Велична Україна!

Що навесні втопає у садах,
Купається в вишневім білім цвіті,
Розшита у барвистих рушниках,
Що славу рознесли по всьому світі.
Обабіч шляху – золото хлібів,
Що гнеться долу силою зернини,
Муравський шлях – то відгомін віків,
То слава невмируща України.

Багато століть тому люди стали використовувати регіональні торговельні шляхи, які дістали назви Муравський і Кальміуський. Ці шляхи в Середньовіччі називалися татарським словом «сакма», тому що ними зазвичай користувалися військо, дипломати та купці Кримського ханства та інших держав, коли прямували на східноукраїнські землі й потім у Московію. Ним же подорожували чумаки, що везли сіль із Криму. Зазвичай мандрівники обирали шляхи, за якими не доводилося переправлятися через глибокі і широкі річки.

Славетний Муравський шлях пролягав межиріччям Дніпра та Дону від Криму й майже до Тули верхів'ями багатьох річок, але не перетинав жодної з них. Зокрема з Перекопу цей шлях ішов до верхів'я Молочних Вод, проходив поміж верхів'ями Молочних і Кінських Вод, по річці Бику, ішов між річками Вовчими Водами і Тороччю і далі по Харківщині та Курщині. Відгалуженнями Муравського були Ізюмський і Кальміуський шляхи.

Прочитай текст. Розпитай дорослих, що вони знають про Запорозьку Січ. Що ти сам/сама знаєш про запорозьких козаків, їхній побут та заняття?

Визначною подією не лише для України, а й навіть Європи була поява козацтва, що стало певним результатом протистояння між сусідами в придніпровських степах та освоєння нових територій. Запорізький край із його розлогими плавнями та переправами був зручним для ведення промислів, торгівлі та оборони рубежів. Саме на сучасному острові Байда (Мала Хортиця, у межах м. Запоріжжя) у 1556 р. князем Дмитром «Байдою» Вишневецьким було засновано укріплення, відоме як «хортицький замок». Хоча цей замок проіснував недовго, проте заклав традицію формування укріплених поселень козаків – січей. Від цієї знакової події часто й ведуть історію козацьких Запорозьких Січей, дещо помилково називаючи не о. Байду, а о. Хортицю першим осередком «запорожців» – людей, що перейшли за Дніпровські пороги. Із часом завдяки зручному розташуванню район довкола о. Хортиці використовувався для підготовки морських походів

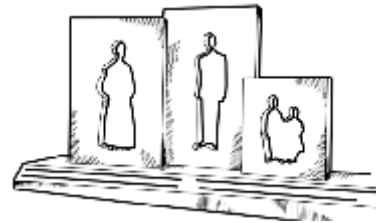

козаків, а згодом тут було споруджено корабельну верф – місце будівництва кораблів. Знахідки біля берегів Хортиці дали змогу археологам дослідити еволюцію козацьких чайок та використання бойових і торгових кораблів на Дніпрі в XVII–XVIII ст. Сьогодні підняті з дна судна можна побачити в Музеї судноплавства на о. Хортиці, а його експонати, козацька чайка та бригантина, є унікальними не лише для України, а й Європи загалом (аналогічні за експозицією музеї є лише в Данії та Швеції).

Прочитай про переселення менонітів на терени сучасної Запорізької області у XVIII–XIX ст. Розкажи, чи чув/чула ти про цю історію раніше. Чи доводилося тобі зустрічатися і спілкуватися з їхніми нащадками чи представниками інших етнічних спільнот краю? Розкажи про свої враження. Як би ти міг/могла допомогти людям, які в наш час вимушено залишають свої домівки й приїждять у твій населений пункт?

Наприкінці XVIII ст. територія нашого краю внаслідок російсько-османських воєн була включена до складу Російської імперії. Після ліквідації Катериною II Запорозької Січі деякі козацькі поселення знелюдніли й перед владою постало питання швидкого заселення краю новими мешканцями. Через кріпосний лад в імперії це неможливо було швидко здійснити за рахунок внутрішнього переселення, тому влада почала запрошувати іноземних колоністів і надавати їм великі пільги для облаштування і розвитку господарства. У 1788 р. прибули перші групи переселенців-менонітів (так себе називала релігійна група протестантів переважно німецького, фламандського і фризського походження) з Данцизького, Ельбінзького, Марієнбурзького вердерів Пруссії, які спочатку хотіли оселитися поблизу сучасного м. Берислава, проте князь Г. Потьомкін запропонував їм місце в районі Хортиці. До нового місця поселення 228 родин менонітів (1070 осіб) прибули навесні 1789 р., а вже незабаром виникли перші 8 поселень Хортицької колонії, або округу. Збереглися свідчення самих менонітів про те, що їх доброзичливо зустріли місцеві жителі. Зокрема, козак Бабура подарував депутату Геппнеру на господарське обзаведення по парі гусей, качок і курей, запорожець Громуха надавав нічліг тим, хто не встигав доїхати додому з Нижньої у Верхню Хортицю, тому що в степу було небезпечно тощо. Наступна група переселенців прибула в 1793–1796 рр., і число колоній виросло майже вдвічі. Потім за рахунок іноземних колоністів у 1804–1863 рр. проходило формування Молочанського округу, який нараховував 57 колоній. Меноніти зробили значний внесок у економічний і культурний розвиток краю, проте після введення в 1871 р. обов'язкової військової повинності, русифікації національних шкіл і скасування пільг велика частина менонітів, які є пацифістами за своїми релігійними переконаннями, прийняли рішення масово емігрувати. І сьогодні в Америці та Канаді живуть нащадки колоністів з України, які бережуть пам'ять про гостинну землю Запорізького краю. Ті ж меноніти, що залишилися, зазнали радянських репресій, голоду і випробувань Першої і Другої світових війн, тому сьогодні ця спільнота в краї є нечисленною.

Чи знаєш ти, що майже сто років тому тривала запекла боротьба за першу в новітній історії українську державність і Запорізький край був у її епіцентрі? Одним з яскравих епізодів тих часів є організований під командуванням полковника Петра Болбочана блискавичний рейд українських вояків у Крим. Саме з Олександрівська в напрямку Мелітополь –

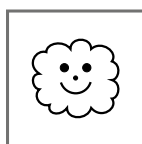
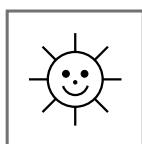
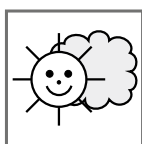
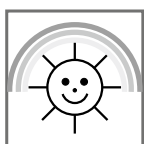
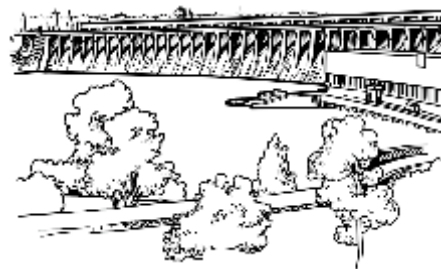

Якимівка розгорнувся наступ частини Запорізького корпусу. Захопивши супротивника зненацька, 22 квітня 1918 р. українські війська увірвалися на ворожі позиції та оволоділи ними, а впродовж наступних днів уже розгорнувся наступ у Криму. Пам'ять про ті славетні події увічнили в м. Запоріжжі муралом на честь полковника П. Болбочана. На жаль, відсутність єдності в суспільстві та несприятлива міжнародна ситуація не дали змоги утримати тоді незалежну Українську державу, натомість вона постала в 1991 р., і відтоді громадяни України докладають зусиль для розбудови демократичної та сильної країни, що стане спільною домівкою для всіх українців, незалежно від їхнього етнічного походження і релігійних уподобань, що відчуватимуть себе єдиною багатокультурною політичною нацією.

Прочитай текст. Згадай, що таке «відновлювальні джерела енергії». Розкажи, як заощаджують електроенергію в твоїй родині. Використай наведені в тексті цифри та придумай декілька математичних задач для своїх однолітків.

Наш край відомий розвиненою промисловістю, тому продукцію наших заводів знають у багатьох куточках світу, а наші досягнення неодноразово висвітлювалися на шпальтах провідних світових часописів. Варто згадати будівництво Дніпровської гідроелектростанції, яке відбувалося в 1927–1932 рр. Це був один із найбільших будівельних майданчиків світу (загалом тут працювало декілька сотень тисяч людей) і один із найсміливіших проєктів, адже на той час Дніпровська ГЕС була найбільшою в Європі: висота греблі становила 60,5 м, довжина – 760 м, перепад рівня води – 37,5 м. У цілому при будівництві ГЕС робітники витягли і перекинули 8 млн кубометрів ґрунту, поклали 1,2 млн кубів бетону. Спроектував Дніпрогес інженер І. Александров за участі полковника інженерного корпусу Сполучених Штатів Г'ю Лінкольна Купера, який вже мав досвід побудови подібних гігантів у Канаді та США. Обладнання для станції виготовлялося в Німеччині, Чехії, США та СРСР. У 1939 р. станція вийшла на проєктну потужність, яка тоді була третьою у світі. Поруч із Дніпрогесом побудували заводи листової сталі, алюмінієвий, магнієвий, феросплавний, коксохімічний, електродний тощо, а Запоріжжя стало обласним центром. А ще через майже 50 років поруч із м. Енергодаром була збудована Запорізька атомна електростанція, яка знов-таки стала найбільшою в Європі й шостою у світі за своєю потужністю. У 2012–2013 рр. у с. Приморському Посаді Приазовського р-ну була зведена Ботієвська вітряна електростанція з 65 вітряними установками, кожна потужністю 3 МВт. Кожна з таких установок має чималі габарити: висота башти становить 94 м, а довжина лопастей – 55 м, вагою 12 т. Важить башта без фундаменту 400 т. Кожну хвилину лопасті здійснюють приблизно 13 обертів. Аби конструкція подібних розмірів трималася, 16 залізних паль вбивали на глибину до 18–26 м. На 2013 р. Ботієвська ВЕС входила до п'ятірки найбільших вітростанцій у Центральній Європі.

НАШІ СПІВВІТЧИЗНИКИ (-ЦІ) ТА ЗНАМЕНИТІ ОСОБИСТОСТІ, ЯКІ УСЛАВИЛИ КРАЙ

Спробуй дати визначення.

Історична особистість –

Громадська діяльність –

Прочитай уривки з вірша О. Олеся про князя Святослава. Як ти думаєш: чому його називали «Хоробрий» і чому цього князя визнано одним зі 100 великих українців?

Святослав, розбивши греків,
Повертається з війни,
Тихо плинуть по Дунаю
Навантажені човни.
Ось біліють білим шумом
І пороги Дніпрові,
Мов цвітуть сади зелені
Або трави степові.
Нагло стріли полетіли,
Наче чорні блискавки...
«Печеніги, печеніги!!» –
Закричали вояки.

«Приставай, виходь на берег,
Міцно меч в руці тримай,
Не бери в полон лукавих:
Всіх на місці їх рубай!»
І почався бій кривавий,
Б'ються лицарі-борці...
А попереду вояцтва
Святослав з мечем в руці.
І з мечем в руці поліг він
Смертю лицаря в бою,
За народ, за Україну
Склав він голову свою.

Запорізький край, перебуваючи далеко від княжого Києва, усе ж виявився тісно пов'язаним із долею Святослава Хороброго, тому що придніпровські степи не раз були бойовищем князя з печенігами. Святослав відзначався військовим талантом, рішучістю та хоробрістю, недарма він, збираючись у похід, попереджав супротивника: «Іду на ви!» Та найвідомішою є трагічна історія загибелі Святослава на Дніпровських порогах у 972 р. Існує легенда, що саме неподалік Хортиці князь потрапив у засідку печенігів, коли повертався з походу проти Візантії. Хан печенігів Куря напав на військо Святослава в момент, коли княжі дружинники витягли човни на берег, аби обійти один з порогів. Частково ця легенда підтверджується археологічними знахідками на місці будівництва Дніпрогес.

Прочитай про знаного в усьому світі видатного бактеріолога, українця єврейського походження Володимира Хавкіна. Поміркуй, навіщо потрібна вакцинація.

Володимир (Валдемар Мордехай Волф) Хавкін (1860–1930), за одними відомостями, народився в м. Бердянську, за іншими – в Одесі, проте в Бердянську пройшли його дитячі роки, тут він навчався в гімназії. Потім Володимир здобував освіту в Одеському університеті, однак був відрахований за політичні погляди. Він зацікавився дослідженнями свого вчителя Іллі Мечникова, став працювати в його лабораторії, а згодом разом із ним виїхав за кордон, у Лозанну (Швейцарія). За протекцією Мечникова в 1889 р. В. Хавкін став співробітником Пастерівського інституту в Парижі, де в 1892 р. створив ефективну протихолерну вакцину та довів її ефективність на самому собі. За пропозицією уряду Великобританії В. Хавкін поїхав до Індії, де був призначений головним бактеріологом країни та директором Бомбейської протичумної лабораторії (пізніше була перетворена на Інститут Хавкіна). Тут він створив і першу в історії вакцину проти чуми, завдяки якій були збережені мільйони життів. Наш земляк був обраний почесним членом багатьох наукових товариств та академій країн Європи й Азії. За рік до смерті В. Хавкін заповів власні статки на підтримку єврейських шкіл – єшив і створення фонду заохочення молодих наукових талантів, який існує й досі. В Ізраїлі створений меморіальний гай В. Хавкіна, в Україні його ім'ям названі вулиці, видатному бактеріологу встановлені пам'ятники.

Серед наших земляків є відомі громадські діячі та політики, які долучилися до становлення української державності ще 100 років тому, а також активно наближали незалежність України, коли жили та працювали за кордоном, в українській діаспорі. Прочитай коротку історію життя та діяльності лише одного з них. Як ти гадаєш: які компетентності, чесноти та риси характеру має мати громадський або державний діяч?

Марко Данилович Безручко (1883–1944) народився в м. Токмаку. Після навчання в школі здобув військову освіту та молодим офіцером потрапив до горнила Першої світової війни. У роки становлення Української держави Марко Безручко брав участь у формуванні української армії, а згодом очолював окремі її підрозділи в боротьбі за незалежну Україну. У 1919 р. обіймав посаду начальника штабу Корпусу Січових стрільців під проводом Є. Коновальця. Роком пізніше став генерал-хорунжим українського війська, разом із польськими союзниками успішно протистояв військовому натиску більшовиків. Проте згодом М. Безручку довелося залишити межі України. В еміграції він певний час керував Військовим міністерством уряду Української Народної Республіки за кордоном, працював у Варшаві в польському військовому картографічному інституті. У 1931–1935 рр. очолював Українське військово-історичне товариство і був редактором та видавцем військово-історичного мемуарного збірника «За Державність», автором книги «Українські Січові Стрільці на службі Батьківщині». М. Безручко довгий час був головою Українського клубу в Польщі, всіляко підтримував співвітчизників і до останнього дня плевав надію на вільну державу Україну, яку ми тепер маємо.

Запорізька земля багата на таланти. Прочитай про відомого майстра слова, який народився в нашому краї. Пошукай в Інтернеті, які відомі люди мистецтва жили або живуть зараз у нашому краї.

Саул Черниховський (1873–1943) народився в єврейській родині в смт Михайлівці. З дитинства виявляв великі здібності у вивченні мов – знав іврит та ідиш, німецьку, латину та грецьку і мав неабияку схильність до літератури. У дванадцять років Саул написав героїчну біблійну поему, а в п'ятнадцять – перекладав Пушкіна на іврит. Проте, попри явний літературний талант, юнак вирішив стати медиком. Лікарські знання Черниховський поїхав здобувати в Гейдельберг і Лозанну, а після повернення з-за кордону працював лікарем у Мелітополі, у Харківській губернії, Петербурзі. Після війни повернувся до Одеси, заробляв приватною практикою, проте не прийняв більшовицький лад і в 1922 р. емігрував спочатку в Берлін, а в 1931 р. – до Ізраїлю. Паралельно з лікарською практикою він продовжував писати вірші, балади, сонети, займатися перекладацькою діяльністю, розвивати іврит як живу мову. Саме Черниховський переклав на іврит «Іліаду», «Одіссею» і «Слово про Ігорів похід». У 1935 та 1937 рр. він навіть був номінований на Нобелівську премію з літератури, але не дістав її. З 1936 р. був представником літератури на івриті в міжнародному ПЕН-клубі. Іменем Черниховського названі вулиці в багатьох містах Ізраїлю, школи та інші установи. Його пам'ять увічнена також і на банкноті в 50 шекелів, яка випускається з 2014 р.

Однією із найвідоміших особистостей, про яку знають болгари в різних куточках України і яку дуже цінують у Болгарії, є наш земляк Микола Севастьянович Державін (1877–1953). Він народився в родині вчителя в болгарському с. Преславі Приморського р-ну і змалечку цікавився народним побутом та історією цієї колонії. Микола Державін добре вчився і закінчив Сімферопольську гімназію із золотою медаллю, потім здобував освіту на історико-філологічному факультеті в Петербурзі та в Ніжині. Ще в студентські роки, у 1898 р., він опублікував свою першу наукову працю. Після завершення навчання вчителював у різних містах, де завжди намагався досліджувати традиції місцевого населення. Однак найбільшого визнання М. Державін досяг завдяки вивченню проблем історії, мови та культури болгар Південної України. Для написання головного дослідження свого життя він не тільки займався польовими етнографічними дослідженнями, а й працював у багатьох архівах колишньої Російської імперії і Болгарії. Під час експедицій учений для запису фольклорних текстів використовував фонограф, що на той час було дуже прогресивним. Після захисту дисертації його кар'єра стрімко пішла вгору: він став професором Петроградського університету, пізніше - завідував кафедрою слов'янської філології, а згодом очолив Інститут слов'янознавства АН СРСР у Ленінграді (нині м. Санкт-Петербург). За вагомий внесок у вивчення історії народу Болгарії Державін здобув почесне звання академіка Болгарської академії наук. Творча спадщина вченого різноманітна й становить понад 500 наукових праць, серед яких є і чимало статей про Т. Шевченка. Зібрані ним етнографічні матеріали й до сьогодні використовуються науковцями України та Європи.

Досягнення жінок нашого краю вражають. Для них немає нічого неможливого. Прочитай розповідь лише про одну з них. Подивись навколо себе – і ти знайдеш ще чимало прикладів для наслідування.

Поліна (Пелагея) Денисівна Осипенко (1907–1938) народилася в родині ремісника в с. Новоспасівці (нині с. Осипенко) Бердянського р-ну. Закінчивши школу, вона здобула фах птахівниці та деякий час працювала на місцевій фермі. Згодом вступила до військового льотного училища та служила пілотом-винищувачем. Однак найбільшої слави вона зажила саме завдяки рекордним перельотам на дальні дистанції. Загалом Поліна Осипенко встановила 5 рекордів, зокрема три – з висотних перельотів. Екіпаж, що очолювала Поліна, на гідролітаку здійснив безпосадковий переліт із Півдня України аж за Північне полярне коло. Поліна Осипенко була однією з небагатьох жінок-пілотів світу, що мали такі досягнення. А пізніше жіночий екіпаж, у складі якого були Поліна Осипенко, Валентина Гризодубова і Марина Раскова, здійснив захопливий переліт майже через усю Євразію – більш ніж 6 тисяч кілометрів – на Далекий Схід. Ці три жінки першими в історії дістали найвищу нагороду СРСР – звання Героя Радянського Союзу, тому радянська пропаганда зробила їх дуже відомими в країні. Поліна загинула молодою, проте пам'ять про землячку бережуть у Бердянську, де встановлено пам'ятник відважній жінці-авіаторці.

У всьому світі особливою повагою користуються люди, яких називають правозахисниками. Вони не тільки сповідують філософію верховенства прав людини, а й не бояться стати на її захист, протистояти владі, яка порушує права людини, навіть коли зазнають репресій і переслідувань. Особливо важко таким людям було за радянських часів. У Запорізькій області народився відомий правозахисник, яким пишається вся країна. Прочитай про його життя й боротьбу. Чому він критикував радянську владу? Поміркуй, що дало змогу цим людям не зрадити своїх переконань.

Петро Григорович Григоренко (1907–1987) народився в с. Борисівці Приморського р-ну, тут провів дитячі роки, потім навчався в Харківському технологічному інституті, Московській військово-технічній академії, Академії Генерального штабу і став професійним військовим. Брав участь у Другій світовій війні, потім займався викладацькою діяльністю, здобув звання генерал-майора. У 1961 р. він виступив із критикою сталінізму та політики М. Хрущова, обстоював права депортованих народів, зокрема кримських татар. За свою правозахисну діяльність і опозицію до влади (дисидентство) у 1964 р. був позбавлений звання, нагород та пенсії, більш ніж 10 років зазнавав переслідувань, був заарештований, перебував на примусовому психіатричному лікуванні, проте не зрадив своїх переконань. У травні 1976 р. разом із академіком А. Сахаровим він став членом-засновником Московської Гельсінської групи за дотримання прав людини. Через свого близького товариша Миколу Руденка Петро Григоренко сприяв утворенню 9 листопада 1976 р. в Києві Української Гельсінської групи і став одним із десяти її співзасновників (разом із І. Кандибою, Л. Лук'яненком, О. Тихим та ін.). Оскільки радянська влада не була зацікавлена у виконанні нею гуманітарної частини Заключного акта Гельсінської наради щодо дотримання прав людини, розпочалися

репресії стосовно членів гельсінських груп. П. Григоренка в 1977 р. відправили за кордон, нібито на операцію, а потім позбавили громадянства і заборонили повертатися в СРСР. Помер Петро Григорович на вигнанні у США.

Ще в молодості соратник П. Григоренка, співзасновник Української Гельсінської групи Олекса Іванович Тихий (1927–1984) склав для себе життєве кредо (моральні правила) «Для чого я живу?». Прочитай його слова. Який вислів тобі найбільше сподобався й чому? Обґрунтуй власну думку. Поміркуй над власним життєвим кредо.

«Я – для того, щоб мої земляки-донбасівці давали не лише вугілля, сталь, машини, пшеницю... Для того, щоб моя Донеччина давала не тільки уболівальників футболу, учених-безбатченків, російськомовних інженерів, агрономів, лікарів, учителів, а й українських спеціалістів-патріотів, українських поетів та прозаїків, композиторів та акторів.

1. Щоб жило людство, мій народ, мій рід.
2. Щоби не зробити нікому ніякого зла, не проявити ні до кого ніякої байдужості й несправедливості в його долі, тяжкому становищі, горі.
3. Я – свідома частка Всесвіту, людства, свого народу, оточення за місцем проживання й роботи, у колі своїх друзів і недругів. Я за все відповідальний.
4. Я маю людську гідність, національну гордість. Нікому не дозволю топтати ні перше, ні друге.
5. Зневажаю смерть, голод, бідність, страждання і саму зневагу.
6. Прагну, щоб моє «я» було гідне наймення «людина». У всьому, завжди незалежно від обставин чиню згідно зі своїм сумлінням.
7. Щоб поважати й цінувати працю, переконання й культуру кожної людини, на якому б рівні в порівнянні з моїми, загальноприйнятими і найвищими досягненнями людства вона не перебувала.
8. Щоб до останнього подиху вчитися і по можливості без насильства й примусу навчати всіх, хто бажає в мене вчитися.
9. Щоби зневажати сильних, багатих, авторитетних, якщо вони свою силу, багатство й авторитет використовують для кпин, знущань, чванства перед іншими людьми або хоч би однією людиною.
10. Байдушим до тих, хто живе тваринним життям. По можливості намагаюся допомогти кожному такому усвідомити себе людиною.
11. Щоб вивчати, підтримувати, розвивати мову, культуру, традиції свого народу.
12. Щоби позбутися і сприяти іншим позбутися всього низького, підлого, чужого духові людства».

Серед наших земляків є багато політиків, які відіграли певну роль в історії нашої країни. Згадай, про кого із них ти чув/чула. Напиши їхні імена та прізвища.

Серед видатних постатей Запорізького краю є й представники шоу-бізнесу, зокрема Ольга Куриленко – актриса та модель, яка народилася в 1979 р. в Бердянську. Змалку Ольга з мамою жили неможливо в маленькій квартирці. Діставши можливість навчатися в модельному агентстві, дівчина із захопленням почала опановувати світ високої моди та іноземні мови. Уже в 16 років Ольга поїхала до Парижа, де працювала з фотографами відомих журналів, як-от «Glamour», «Elle» та «Vogue». Згодом Ольга спробувала себе в кінематографі, і сьогодні в її фільмографії більш як 30 ролей, зокрема в таких відомих стрічках, як «Париже, я тебе люблю», «Квант милосердя», «Шукач води», «Центуріон» та ін.

Напиши, які знамениті люди жили у твоєму регіоні або відвідували його. Якщо якась особистість тобі дуже цікава, підготуй про неї презентацію або розповідь.

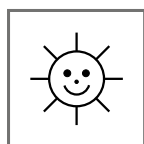
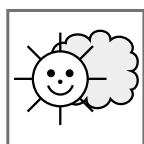
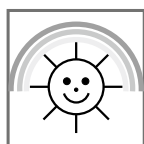
Поговори з рідними про своїх сучасних родичів та предків. Уважно роздивись людей, що тебе оточують у твоїй школі, на вулиці, у громаді. Можливо, серед них є людина, яка зробила в житті дуже багато доброго, гарного й корисного. Розпитай про неї й розкажи своїм однокласникам та однокласницям.

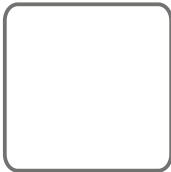

Поміркуй, якій особистості або події ти хотів/хотіла би поставити пам'ятник у твоєму населеному пункті. Який він повинен мати вигляд і чому?

Подумай і напиши, ким би ти хотів/хотіла стати в майбутньому і як би ти міг/могла прославити своє місто, регіон.

СПОРТСМЕНИ І РЕКОРДИ. СПОРТ У НАШОМУ ЖИТТІ

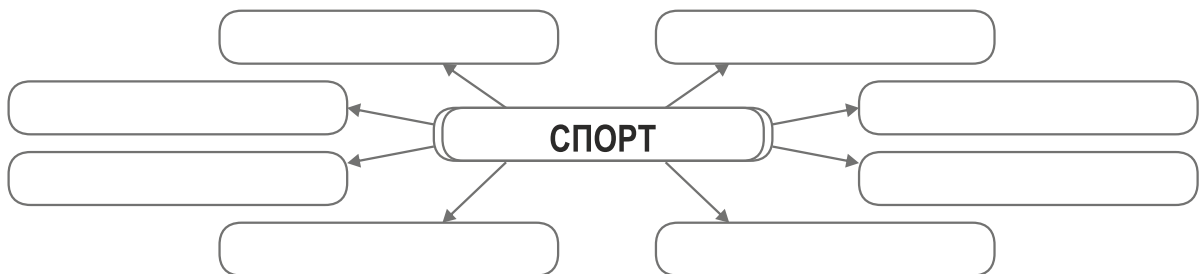
Відгадай загадку.

Бокс, хокей, бобслей, футбол,
Сноуборд і волейбол...

Стадіон, басейни, kort —
Об'єднало слово...

Обговори з однокласниками/однокласницями, що спорт дає людині. Складіть асоціативний кущ до слова «Спорт».

Спорт (англ. sport, походить від давньофранцузького disport – дозвілля, розвага) – це організована за певними правилами діяльність людей, яка потребує їхніх фізичних та інтелектуальних здібностей, а також міжособистісні стосунки, що виникають у процесі гри. Спорт – це змагання за певними правилами та підготовка до цих змагань. Часто спорт править розвагою для глядачів. Види спорту поділяються на індивідуальні й командні. Окремо виділяють розумові види спорту й технічні види спорту. До розумових видів спорту належать різного роду настільні ігри. У технічних видах спорту використовуються різноманітні механізми й машини: мотоцикли, автомобілі, літаки, моторні човни тощо.

Прочитай український переклад віршів, написаних засновником сучасного олімпійського руху П'єром де Кубертенем. Розкажи, що особисто для тебе значить спорт. Чи займаєшся ти яким-небудь видом спорту? Чи уболіваєш за якусь команду?

О СПОРТ! ТИ – МИР!
Несеш ти радість, щастя й мир,
Немов ріка – весняні води.
Під покривалом твоїх крил
Племена дружать і народи.
На ґрунті дружби і змагань
Фонтаном б'ють джерела чисті.
І п'ють ту воду без вагань
І немічні, і мускулісті.
Тож на вустах твоє ім'я
У місті, в чумі і в наметі.
О Спорт! Ти – мир і надбання
Усіх народів на планеті!

О СПОРТ! ТИ – НАСОЛОДА!
Спливає час, за віком вік.
Життя незмінне тріумфує.
Скрізь, де проходить чоловік,
Там завжди поруч спорт крокує.
Супутник нашого буття,
Одвічний дух його вирує,
Нам щирі радості життя
Душі і тілу він дарує.

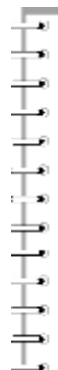
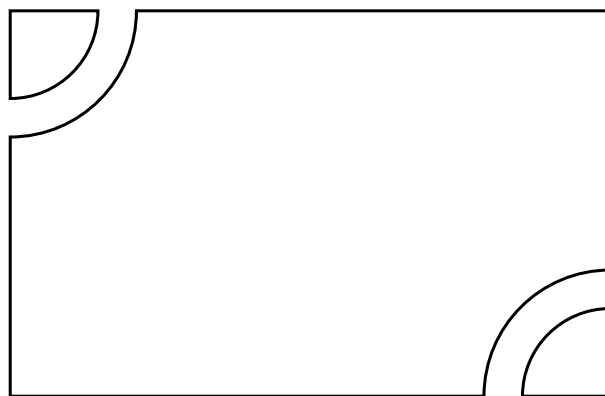
Склади синквейн на тему «Спорт».

Прочитай текст. Чи доводилось тобі бачити олімпійські кільця? Скільки їх, якого кольору? Що вони символізують? Запитай про це дорослих, однолітків, скористайся Інтернетом. Намалюй емблему олімпіад.

Олімпійські ігри – міжнародні спортивні змагання, які проводяться через певний проміжок часу. Вони зародилися в Стародавній Греції в місті Олімпії й були визначною подією в житті греків: за ними навіть вели відлік часу. Під час Олімпійських ігор припинялися війни. Сучасні Олімпійські ігри розпочалися з 1896 р. Вони бувають літніми й зимовими. Літні, як і в давні часи, проводяться кожні чотири роки. Зимові Олімпійські ігри об'єднують зимові види спорту й проводяться через два роки після літніх. Переможці змагань дістають довічне звання олімпійського чемпіона – це найвище досягнення у спорті. Олімпіади проводяться під гаслом «Citius, altius, fortius» (пер. з латини: «Швидше, вище, сильніше»). Також популярним є гасло «Головне не перемога, а участь».

Окрім звичайних Олімпійських ігор, на тих же аренах, де вони відбувалися, з 1992 р. проводять Паралімпійські ігри – міжнародні спортивні змагання для людей з інвалідністю. Спорт для таких людей створює умови для успішної життєдіяльності, відновлює психічну рівновагу, дає змогу повернутися до повноцінного життя. Паралімпійський рух в Україні почав розвиватися з 1989 р., і вже сформувалися 4 національні федерації спорту людей із порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху та інтелекту. Україна брала участь у шести літніх і п'яти зимових Паралімпійських іграх. Паралімпійська збірна України – одна з найсильніших у світі: на олімпіадах 2016 і 2018 рр. наша команда посіла 3 і 4 місця.

Асоціація сприяння міжнародному руху «Спорт для всіх» (TAFISA) оголосила перелік 20 найпопулярніших і наймасовіших видів спорту у світі: баскетбол, велосипедний спорт, волейбол, гольф, екстремальний спорт, єдиноборства (вільна, греко-римська боротьба, бокс, дзюдо, ушу, карате), йога, туризм, легка атлетика, лижний спорт, настільний теніс, національні види спорту, плавання, ролер-спорт, скелелазіння, спортивне орієнтування, спортивні танці, теніс, футбол, хокей. Це дослідження TAFISA провела у 200 країнах. Перше місце в рейтингу посіла легка атлетика, якою займаються 9,6 % населення планети. Друге місце дісталось футболу – 8,4 %, а третє – плаванню (8,1 %).

Відгадай загадки. Відгадки запиши.

З гірки мчаться сани-біб,
В них сидить кілька осіб.
Швидкість там – не для дітей!
Звуть вид спорту цей _____

З нетерпінням зиму ждуть,
Лід малюють – іскри йдуть!
Гострі та стрімкі вони.
Мають назву _____

Той, хто диво-дошку має,
Із гори, як птах, злітає.
Це не гра – зимовий спорт!
Зветься вид цей _____

Ця спортивна боротьба –
Рух на лижах і стрільба...
Гонка – справжній марафон!
Цей вид спорту _____

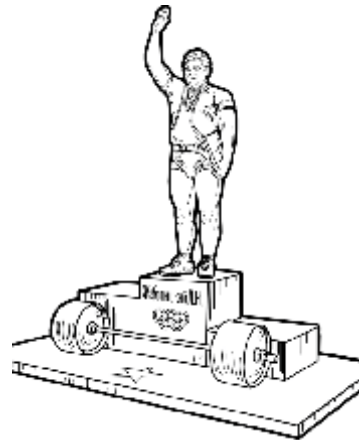
Дві команди, як в футболі,
Та на крижаному полі,
І дорослих, і дітей
Позбирав на лід _____

Кулю шкіряну ганяють,
Лиш одну на полі мають!
По ногах не б'ють – це фол!
Називають гру _____

Запорізький край пишається багатьма спортсменами та рекордами, які вони встановили. Згадаймо лише декількох з них, що досягли спортивних вершин.

Леонід Іванович Жаботинський (1938–2016) народився на Сумщині, та довгі роки жив у Запоріжжі й саме його вважав рідним містом. Він уславився як спортсмен-важкоатлет, дворазовий (у 1964 і 1968 рр.) абсолютний олімпійський чемпіон з важкої атлетики в суперважкій ваговій категорії. Чотири рази спортсмен ставав чемпіоном світу і два – чемпіоном Європи. За спортивну кар'єру Леонід встановив 19 світових рекордів! За словами відомого бодібілдера та актора А. Шварценеггера, Л. Жаботинський був для нього в юнацтві зразком для наслідування.

Олена Григорівна Жупіна народилася в 1973 р. в Запоріжжі. З дитинства займалася спортом, спеціалізувалася в стрибках у воду і виступала за спортивний клуб «Мотор-Січ». Уславилася себе як бронзова призерка XXVII Олімпіади в Сіднеї (2000 р.) у синхронних стрибках з трампліна (в парі з Ганною Сорокіною) і як дворазова чемпіонка світу, володарка Кубків Європи (у 1995, 1997, 1998 рр.), багаторазова чемпіонка України. За свої спортивні досягнення була нагороджена державою і наразі є повним кавалером ордена княгині Ольги.

Роман Володимирович Зозуля народився в 1979 р. в Запоріжжі. Ще малим захопився спортивною гімнастикою. Тренувався і виступав за спортивний клуб «Динамо», неодноразово ставав фіналістом чемпіонатів і розіграшів Кубка світу зі спортивної гімнастики, згодом увійшов до олімпійської збірної країни. Став срібним призером Олімпіади 2000 р. в Сіднеї в командному заліку. У 2001 р. здобув бронзову медаль на чемпіонаті світу.

Марія Олександрівна Помазан народилася в 1988 р. Школяркою, незважаючи на ураження опорно-рухового апарату, вирішила робити вправи разом з іншими учнями на уроках фізкультури. Пізніше стала займатися в секції легкої атлетики дитячо-юнацької спортивної школи інвалідів. Дисципліна, наполегливість і невтомна праця дали їй змогу виявити себе в міжнародних змаганнях. Вона стала чемпіонкою Паралімпійських ігор 2012 р. в Лондоні (золото у штовханні ядра, срібло – у метанні диска) і срібною призеркою у штовханні ядра в Ріо-де-Жанейро в 2016 р. Марія багато разів ставала чемпіонкою світу і готова до нових перемог.

Яків Григорович Пункін (1921–1994) народився в Запоріжжі в єврейській родині. Ще в довоєнні роки здобув робітничу спеціальність і у вільний час займався греко-римською боротьбою. Він пережив запеклі бої, оточення, полон і концтабір під час Другої світової війни. У 1949–1951 рр. неодноразово виборював звання чемпіона СРСР. У 1952 р. на Олімпійських іграх у Гельсінкі Я. Пункін завоював титул чемпіона з греко-римської боротьби в напівлегкій вазі (62 кг). Під час Олімпіади фінські журналісти називали Якова «людиною без нервів», а вболівальники охрестили його «блискавкою на килимі». Згодом він тренувався в Запоріжжі в клубі «Металург» і навчав молодих спортсменів.

Денис Олегович Силантьєв народився в Запоріжжі в 1976 р. Тренувався в спортивному товаристві «Спартак» у Запоріжжі та Києві, вищу освіту здобув у Запорізькому національному університеті. У 1998 р. він став першим чемпіоном світу з плавання в незалежній Україні, чотириразовим володарем Кубка світу з плавання в стилі батерфляй і срібним призером Олімпійських ігор у Сіднеї в 2000 р. Загалом Д. Силантьєв встановив 37 рекордів України. У 2009 р. він закінчив свою спортивну кар'єру і почав займатися суспільно-громадською діяльністю.

Одними з найуспішніших запорізьких спортсменів на Олімпіадах були гандболісти. У 1976 р. в Монреалі у складі збірної СРСР із гандболу золоті медалі вибороли наші земляки – воротар Михайло Іщенко, Сергій Кушнірюк, Олександр Резанов і Юрій Лагутін. У 1980 р. під час московської Олімпіади золоту медаль виборола жіноча гандбольна команда СРСР, у складі якої виступала запоріжанка Валентина Лутаєва, а Михайло Іщенко і Сергій Кушнірюк у складі чоловічої збірної дістали срібні нагороди. Серед мешканців нашого краю, які здобули олімпійські нагороди, можна також згадати легкоатлеток Тетяну Пророченко і Тетяну Самоленко, гімнастку Ольгу Стражеву та ін.

Якими українськими спортсменами ти особливо пишася?

Розкажи, про які спортивні рекорди ти знаєш. Чи є в тебе який-небудь особистий спортивний рекорд?

Яких спортсменів твого населеного пункту ти знаєш?

Йога – це стародавнє вчення про самовдосконалення. Перші свідчення існування йоги на Землі датуються III тис. до н. е. Навіщо потрібна йога? Індійські вчителі запевняють, що регулярні заняття йогою допомагають розслабитися, зняти напругу, покращують роботу внутрішніх органів і систем організму, підвищують працездатність і розумову активність, розвивають координацію рухів. Основою йоги є пози – асани, – які робить людина, коли тренує своє тіло й приводить його в гармонію з диханням, внутрішніми відчуттями та емоціями. Спробуй зробити декілька асан. Якщо ці вправи тобі сподобаються – пошукай більш детальні інструкції й описи інших асан в Інтернеті або запишись у групу занять йогою.

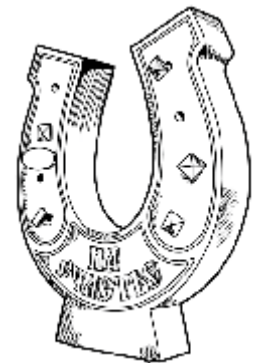
- «Пробудження»: сядь на підлогу і схрести ноги. Поклади руки на коліна. Тримаючи плечі опущеними, тягнися хребтом угору, відчуй себе квітчкою, що виходить із землі назустріч сонечку.

- «Вулкан»: на вдиху одночасно підними руки вгору і стань навшпиньки. Кінчики пальців і п'яти тримай разом. Усім тілом тягнися до неба.

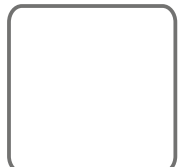
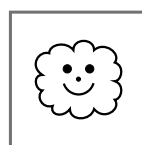
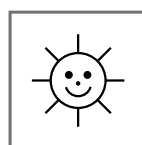
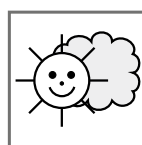
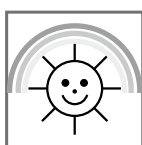

Перевір свої знання з теми «Спорт». Дай відповіді на запитання.

1. Назви батьківщину Олімпійських ігор.
2. Як називається чиста перемога в боксі?
3. Як називається найголовніший тенісний турнір?
4. Назви довжину дистанції марафонського бігу.
5. Який вид спорту супроводжує японська мова?
6. Як називається майданчик для боксу?
7. Як називається етап початку бігу?
8. Який спортивний костюм для занять цим видом спорту не змінювався з позаминулого століття?
9. Як називається спортивна колюча зброя з клинком прямокутного перетину?
10. Якому спортсмену, щоб перемогти, потрібно влучно стріляти і швидко бігати?

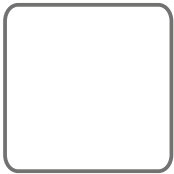

Щорічно в другу суботу вересня в Україні відзначається День фізичної культури і спорту. Мета цього свята – популяризація спорту в країні серед молоді та пропаганда здорового способу життя. Кожної осені в Запоріжжі для всіх охочих доєднатися проводиться Zaporizhstal Half Marathon. Маршрут забігу пролягає через обидва береги Дніпра та о. Хортицю. А на початку літа, уже майже десятиріччя, у с. Широкому Запорізького р-ну, на аеродромі, відбуваються спортивні змагання з драгрейсингу, на які з'їжджаються не лише учасники на своїх авто, а й величезна маса глядачів, адже це захопливе святкове дійство.

ВІДОМІ ВЧЕНІ ТА ВИНАХІДНИКИ НАШОГО КРАЮ

Слова, які ти бачиш у назві подорожі, напевно, дуже знайомі тобі. А чи замислювався/замислювалася ти над походженням цих слів? Наприклад, винахідник. Співзвучне до слова «знаходити». Тому винахідником називають людину, яка вигадала або вперше по-новому застосувала відомі до цього часу предмети, ресурси, зокрема й по-новому працювала з інформацією та зробила нові висновки. А ось дослідником/дослідницею називають людину, яка вивчає різні явища, проводить досліді, а також у процесі своєї роботи може робити відкриття, наприклад розпізнавати нові можливості звичних речей, або вивчати джерела інформації, узагальнювати наявну інформацію та робити певні висновки.

Поміркуй: чи може одна й та сама людина бути і винахідником, і дослідником? А дослідником і майстром? Що допомагає одній і тій самій людині поєднувати різні ролі? Що може стати на заваді? Пропонуємо тобі дати своє визначення деяких понять, які ти бачиш нижче, кількома словами. Зроби це непростим способом – впиши щонайменше 5 асоціацій, які спадають на думку, коли ти чуєш слова «вчений», «майстер», «відкриття». Поділися результатами з сусідом/сусідкою по парті, з однокласниками та однокласницями. Чи багато асоціацій збіглися? Як гадаєш, чому?

ВІДКРИТТЯ _____

ВЧЕНИЙ _____

МАЙСТЕР _____

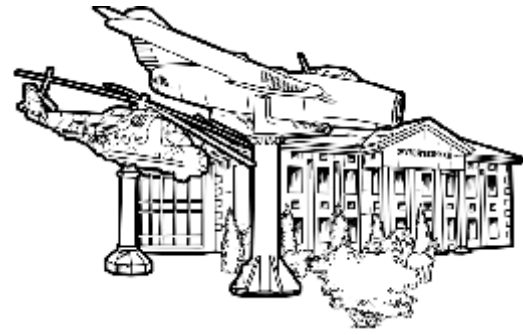
Учені переконливо довели, що «світ влаштований не лише вигадливіше, ніж ми вважаємо, а й вигадливіше, ніж ми можемо передбачати», і допоміг у цьому наш земляк – Абрам Безікович (1891–1970). Він народився в Бердянську в родині купця-караїма з Луцька. Дістав гарну освіту в місцевій гімназії та в Петербурзькому університеті, де виявив себе як здібний математик і почав займатися науковою і викладацькою діяльністю. Він не прийняв радянську владу й емігрував до Данії, а згодом до Великобританії, де працював в університетах в Оксфорді та Ліверпулі, пізніше читав лекції в університетах США. Відкриття Безіковича – клас майже періодичних функцій і теорії фрактальності (у співавторстві), названі його ім'ям. На основі його відкриттів, порівнюючи фрактальні розмірності складних сигналів, енцефалограм чи шумів у серці, медики здатні діагностувати деякі тяжкі захворювання на ранній стадії. Метеорологи навчилися визначати за фрактальністю зображення на екрані радара швидкість висхідних потоків у хмарах, що дає змогу зі значним випередженням видавати морякам та пілотам штормові попередження. Географи за допомогою теорії фрактальності й сучасних досліджень мають змогу визначити протяжність берегової лінії континенту чи острова.

Прочитай про тих наших земляків, хто вже досяг успіху й чиїми відкриттями та винаходами пишаються не тільки в нашій країні, а й у світі. Подумай, на кого з них ти хотів/хотіла би бути схожим/схожою і чому.

Галкін Олександр (1914–1982) народився в Бердянську, з дитинства цікавився фізичними явищами. У 1939 р. закінчив Харківський університет, брав участь у війні 1939–1945 рр., а згодом почав займатися науковою діяльністю в Харкові та Донецьку. Його дослідження і наукові відкриття були зроблені в галузі фізики твердого тіла, радіоспектроскопії, надпровідності, фізики високих тисків. У 1965 р. він створив і очолив Донецький фізико-технічний інститут, який наразі носить його ім'я.

Івченко Олександр (1903–1968) народився у Великому Токмаку в родині робітника-ливарника. Ще юнаком працював механіком на заводі. Після навчання в Харкові О. Івченко обійняв посаду інженера на моторобудівному заводі Запоріжжя (сьогодні «Мотор-Січ»), згодом очолив дослідно-конструкторське бюро з авіадвигунів, яке тепер на його честь називається «Івченко-Прогрес». Був одним з авторів проєктів майже всіх типів і видів двигунів для гелікоптерів і літаків, які вироблялися в колишньому СРСР. Спроєктовані ним та його колегами-конструкторами модифікації двигунів серії АІ використовувалися на суднах з підводними крилами, для перекачування нафти та газу, при гасінні пожеж тощо. О. Івченко розробив також бензопилу «Дружба».

Корвацький Андрій (1844–1907) народився в Херсоні, але майже все життя прожив на Мелітопольщині, де працював земським лікарем і став знаним садоводом, тому що намагався допомогти людям наситити вітамінами й урізноманітнити харчування в суворих умовах степу. Вивчивши місцевий ґрунт, Корвацький вирішив, що він ідеально підійде саме черешневим деревам. Разом із сусідом Луї Анрі Філібером вони розбили перший черешневий сад на півдні Мелітополя. У ньому Корвацький займався відбором сортів, найбільш пристосованих до посушливих місцевих умов. Їхні саджанці безкоштовно роздавали людям, тому скоро черешні з'явилися практично в кожному дворі, у ХХ ст. їх вирощували вже в промислових масштабах, а згодом вони стали справжньою візитівкою та гордістю краю.

Минаш Сима (1877–1945) народився в Мелітополі в караїмській родині. У 1895 р. він на відмінно закінчив навчання в Мелітопольському реальному училищі, а за сім років здобув золоту медаль і диплом з відзнакою Інституту цивільних інженерів у Петербурзі. Працював архітектором – побудував Царськосільський (тепер Вітебський) вокзал у Петербурзі, а також низку інших житлових і промислових будівель у цьому місті, санаторій «Таласса» в Євпаторії тощо. Писав наукові роботи, винайшов з очерету новий будівельний матеріал мураліт, який замінює цеглу. Після 1917 р. з родиною емігрував у Константинополь, а потім переїхав у Париж, Прагу. Захоплювався малюванням, його дочка стала відомою маляркою і заснувала Жіночу спілку художниць Франції.

Новицький Яків (1847–1925) народився в с. Аулах, нині Дніпропетровської області, у родині, що мала козацький родовід. Змалку Яків слухав оповідки про подвиги запорожців, тому вирішив присвятити себе вивченню історії козаччини. Для навчання ще підлітком він переїхав до Олександрівська (Запоріжжя), де успішно закінчив повітове училище. Зустріч із просвітителем М. Корфом надихнула до вчителювання та наукової роботи.

Одночасно з учителюванням Новицький проводив краєзнавчу роботу, археологічні розвідки, записував фольклорно-етнографічний матеріал від старожилів. Я. Новицький був організатором музею та архіву в Запоріжжі, за результатами своїх досліджень опублікував понад 200 книжок.

Чабаненко Віктор (1937–2014) народився в с. Єлизаветівці Василівського р-ну. Вищу освіту здобув у Запоріжжі. Згодом займався дослідженням питань розвитку мовних засобів української мови та її регіональних особливостей, зокрема вчений вивчав топонімічні назви та говірки Нижньої Наддніпряни. Загалом у його науковому доробку понад 700 наукових праць та більш ніж 500 різних публікацій у періодиці.

Чи відомо тобі, що такі винаходи, як батут, ласти для плавання, снігохід, пластилін, хутряні навушники та фруктовий лід на паличці, належать дітям різних країн світу? Ї серед сучасних учнів Запорізької області майбутні вчені і винахідники. Про них теж знають Україна і світ. Може, вони мешкають поруч із тобою? Прочитай про здобутки деяких з них. Ти також можеш стати винахідником/винахідницею. Розкажи про те, які галузі науки тебе цікавлять.

Учні Запорізького технічного ліцею Максим Іванов з проектом «Розробка електро-самоката Z-Scooter» та Анастасія Кононенко з роботою «Автомобіль: безпека для дитини» стали переможцями конкурсу стартапів у рамках VII Міжнародного фестивалю інноваційних проєктів «Sikorsky Challenge 2018», який відбувся на базі Київського політехнічного інституту ім. Ігоря Сікорського.

Гуртківці Обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді «Грані» у 2018 р. здобули призові місця на IX Всеукраїнській науково-технічній виставці-конкурсі молодіжних інноваційних проєктів «Майбутнє України», яка відбулася в Києві на базі Міжнародного виставкового центру, зокрема учень 11 класу Пологівської гімназії «Основа» Павло Борисов посів I місце в номінації «Екологія та ресурсозбереження», учень 9 класу Запорізького технічного ліцею Іларіон Кулешов – II місце в номінації «Технічна творчість та винахідництво», учень 11 класу Запорізького технічного ліцею Максим Іванов – III місце в номінації «Машинобудування».

Майже кожного року серед призерів Всеукраїнського конкурсу юних раціоналізаторів і винахідників є наші земляки, зокрема студентка біологічного факультету Запорізького національного університету Анастасія Кобиляцька, яка розробила гігро-перстень агронома – мініатюрний агрономічний індикатор вологості; учень 11 класу Мелітопольської гімназії Владислав Сельоткін, який представив систему аварійного освітлення автомобільного тунелю; Анастасія Скокова, яка створила побутовий прилад для експрес-оцінки загальної токсичності води та ін.

Якщо ти цікавишся інноваціями в науці й техніці та сам/сама хочеш долучитися до їхнього створення, поцікався, можливо, у твоєму закладі освіти є гуртки юних винахідників чи дитячої науково-технічної творчості. У Запоріжжі працюють Запорізький обласний центр науково-технічної творчості учнівської молоді «Грані», позашкільний Центр науково-технічної творчості молоді «Політ» та інші установи та об'єднання, які підтримують молоді таланти.

Поміркуй разом із однолітками: якщо людина має право отримати прибуток із використання своїх винаходів, то чи має вона нести матеріальну чи моральну відповідальність за шкоду, яку може заподіяти певний винахід здоров'ю людини, існуванню людства чи природи?

Чи знаєш ти, що такі винаходи, як газова лампа, компактний диск, гіпсова пов'язка та попередник рентгена, кінескоп для показу кінострічок, годинник-глюкометр, рукавичка для людей з вадами зору та багато інших важливих і необхідних речей, належать українцям з різних куточків нашої країни? Але, на жаль, деякі з винахідників/винахідниць не змогли вчасно описати своє відкриття, запатентувати його й представити світовій спільноті, тому й не вони сьогодні є визнаними «батьками» цих корисних речей.

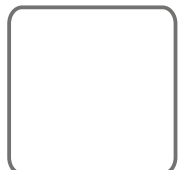
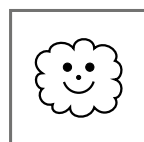
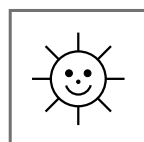
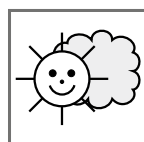
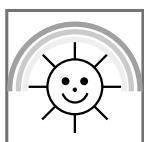
Як ти зміг/змогла побачити, в Україні живуть дуже талановиті люди з допитливим розумом, спостережливі та уважні до деталей. Але деякі ідеї, винайдені українцями, світ побачив під іменем інших вчених. Не виключено, що декілька людей одночасно можуть дійти однакових висновків під час дослідів. Як же довести, що ідея належить саме тобі? Ось декілька важливих кроків, яких треба дотримуватись:

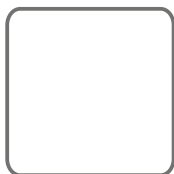
1. Найнадійніший захист – це патентування в спеціальному державному бюро. Це можливо зробити навіть у твоєму віці за допомогою батьків. Але, щоб запатентувати ідею, потрібно зробити прототип (мінікопію, пробний екземпляр, приклад коду з інформацією), тобто надати ідеї матеріальної форми.

2. Під час виготовлення прототипу потрібно нотувати кожний свій крок. Таким чином ти матимеш докази, як його отримав/отримала, як дійшов/дійшла цієї думки. А також підказки для себе, що треба врахувати на майбутнє. Що вдалося, а від чого довелося відмовитися.

3. Якщо ти спілкуєшся з потенційним покупцем/покупчиною або людиною, яка готова оплатити виготовлення прототипу (таку людину називають інвестором/інвесторкою), будь певен/певна, що описуєш основні риси продукту. Непотрібно розповідати деталі виготовлення, технологію і кроки – так твою ідею можуть вкрасти. Опиши, для чого ця річ створена і кого вона може зацікавити.

4. Подумай над логотипом та назвою. Вона може бути пов'язана з властивостями продукту, як, наприклад, торгова марка «Ласунка» (назва говорить про смак продукції). Також назва може походити від імені автора, наприклад дизайнери називають торгові марки своїм ім'ям – Vovk, Pustovit, AndreTan тощо. І головне – не зупиняйся. Завжди виграє той, хто мріє і втілює ідеї в життя.

ПІДПРИЄМНИЦТВО Й ТОРГІВЛЯ. НАРОДНІ МАЙСТРИ/МАЙСТРИНІ ТА ПІДПРИЄМЦІ(-НИЦІ) КРАЮ

Придумай визначення.

 Майстер/майстриня –

 Підприємець/
підприємниця –

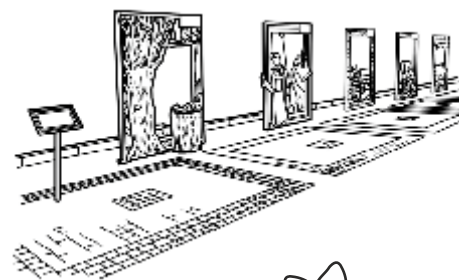

Декоративно-ужиткове мистецтво широко представлено в Запорізькому краї, адже переплетіння різних культур та традицій спонукало до відтворення в роботах майстрів тієї суспільної гармонії, що охоплювала терени Великого Лугу. Значна частина майстрів краю об'єднана діяльністю Запорізького обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Водночас існують і більш дрібні та дієві об'єднання майстрів, як-от: Творче об'єднання майстрів української народної вишивки «Цвіт калини» (м. Запоріжжя) та Запорізьке міське об'єднання митців «Колорит», Народне творче об'єднання майстрів декоративно-прикладного мистецтва «Надія» в м. Мелітополі. У Запоріжжі працює обласний центр художньо-естетичної творчості для молоді, а також гуртки при школах та творчих об'єднаннях, які виховують нове покоління народних майстрів.

Передивись речі, якими прикрашена твоя оселя та якими ти користуєшся в повсякденному житті, – можливо, на чомусь ти знайдеш клеймо або підпис народного/народної майстра/майстрині, про яких ідеться в тексті. Розкажи про це в класі. Які ще цікаві вироби народних майстрів/майстринь і аматорів/аматорок ти бачив/бачила під час відвідування музеїв, ярмарків у своєму населеному пункті? Яких ще майстрів/майстринь ти знаєш?

У Запорізькому краї живуть творчі й дуже талановиті люди. Серед них є чимало майстрів та вмільців, які займаються різноманітними ремеслами – від лозоплетіння до ковальської справи. Наприклад, вже декілька років поспіль у Бердянську проводяться змагання Всеукраїнського фестивалю ковалів «Сталева хвиля», проте в області проходять і регіональні фестивалі ковальської майстерності, зокрема «Вогняна квітка»

в Токмаку тощо. Роботи наших ковалів можна побачити в різних куточках нашого краю, зокрема вражає арт-алея кованих картин «Запоріжжя – місто, що надихає» в парку Трудової слави.

Одним з найдавніших ремесел, представлених у нашому краї, є гончарство, а потужним центром – м. Пологи. Тут розташоване родинне підприємство «Добра глина» Віктора та Олени Нагул. Розпочавши з невеликої гончарної майстерні, подружжя розвивало старовинні форми та декорування глиняних виробів. Розвиває культуру гончарства також і Євген Караманов із с. Дніпровки Кам'янсько-Дніпровського району. Почавши із глиняних сувенірів, митець поступово перейшов до створення традиційних гончарних виробів, що побутували на теренах Запорізького краю. Цілу плеяду молодих митців-керамістів у Запоріжжі виплекало подружжя Жолудів – Лариса й Олександр.

Заслужують на увагу вишукані прикраси Сергія Москаленка, козацькі люльки заслуженого майстра народної творчості Олександра Вільчинського, витинанки Юлії Стульнікової, панно Людмили Форостецької та інших митців. Привертають увагу твори художника Степана Марчука, який працює в складній техніці гарячої емалі. Ганна Малюга розписує вироби з дерева та використовує традиційні матеріали та технології – папір, пензлики з котячого хутра, гуаш, олійні й акрилові фарби, полотно.

Традиційним елементом ужиткового мистецтва є вишиванки. Козацький рушник став основою творчості Надії Денисюк – вишивальниці з Мелітополя. У його творенні майстриня бере за основу прадавнє Дерево життя й додає квіти своєї фантазії. Окрім того, майстриня вишиває чоловічі й жіночі сорочки та плете вовняні накидки. На всю Україну та за її межами відоме ім'я знаменитої вишивальниці, народної художниці України Валентини Харлової. Їй вдалося відродити давню місцеву тамбурну вишивку кінця ХІХ ст. червоно-синього кольору, а також двобічну гладь. У цій же техніці працює ще одна відома майстриня-вишивальниця козацьких рушників Світлана Ігнатченко.

Окремим напрямком декоративно-ужиткового мистецтва є іграшка. Створення ляльки-мотанки чи пошиття м'якої іграшки поєднують водночас традиційні світоглядні позиції народу та сучасні мотиви. У такому цікавому руслі працює Катерина Юринська. Майстриня використовує в роботах натуральні матеріали, вишивку, розпис по тканині та елементи традиційного українського одягу. Кожна її лялька – індивідуальність: має своє ім'я, образ та легенду. У Запоріжжі навіть є галерея майстрині-лялькарки Ольги Гречухи, що не лише працює в народному стилі, а й створює авторські ляльки. Відзначаються оригінальністю й роботи запорізької майстрині з виготовлення авторської ляльки Світлани Михайленко.

Вважається, що на Запоріжжі не склався власний стиль писанкарства, однак Інга Янкович у творчості поетизує давні традиції запорізького степу. Разом з нею розвиває специфічні риси запорізьких великодніх писанок заслужена майстриня народної творчості України, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України Галина Павлів.

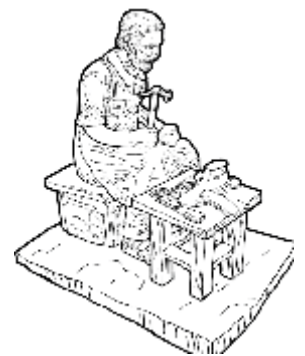
Розпитуючи дорослих, відвідуючи бібліотеку чи за допомогою мережі Інтернет, спробуй дізнатися, чи живуть у твоєму населеному пункті народні майстри/майстрині й що вони виробляють. Розкажи про них у класі, і якщо вам буде цікаво з ними зустрітися, запросіть їх на урок.

Прочитай про те, як розвивали сільське господарство, промисловість і торгівлю нашого краю представники різних культур у XIX – на початку XX ст. Розпитай дорослих, пошукай в Інтернеті, представники яких спільнот жили у твоєму населеному пункті, чим вони заробляли гроші та як сприяли розвитку економіки. Які сучасні підприємства свого населеного пункту ти знаєш? Поміркуй, які підприємства минулого варто було б відновити і яке сучасне виробництво можна було розпочати чи розвивати у твоєму регіоні.

Наприкінці XVIII ст. у краї проживали українські селяни і ремісники, кримські татари і ногайці, які переважно займалися скотарством; у нечисленних містечках і селах можна було зустріти вірменських, грецьких і єврейських купців та ремісників. Менонітські колонії вихідців із Бельгії, Голландії, Пруссії і Швейцарії спочатку з'явилися на Хортиці – ще в 1780–1790 рр., а пізніше, у 1804–1805 рр., меноніти заснували молочанські колонії Ліхтенау (Світлодолинське), Блюмштейн (Кам'янське), Мюнстерберг (Прилуківка), Альтенау (Травневе), Орлове, Блюменорт, Розенорт і Тіге (всі чотири тепер Орлове), Гуттерталь (Кирпичне), Йоганнесруе (Долинське) тощо. Меноніти займалися скотарством, рибальством, землеробством; вирощували тютюн, тутового шовкопряда, шелюгу (для плетіння кошиків і дранки). Саме з менонітами пов'язана поява в придніпровських степах нових сільськогосподарських знарядь (зокрема організація виробництва плуга для підгортання картоплі, інших знарядь) та лісових насаджень (створення Старобердянського, Алтагірського і Джекенлінського лісництв), уведення чотиріпільної системи сівозміни і чорного пару, добрива, річкових загат для зрошення полів та сіножатей, виведення нової породи корів – червоної степової, що, безумовно, запозичувалося й іншим місцевим населенням.

Окремим кроком менонітів було створення загальноосвітніх шкіл, які були зобов'язані відвідувати всі діти з 7 до 14 років, сільськогосподарських училищ не тільки для чоловіків, а й для жінок, шкіл ремісників, а також перших великих промислових підприємств. Це було пов'язано з їхніми релігійними переконаннями, за якими людина мала бути освіченою і через успіхи у праці славити Бога. До того ж за традицією уся земля переходила від батька тільки до старшого сина, тому всі інші діти вже змалку опановували певні ремесла та вчилися заробляти на життя підприємництвом і торгівлею, що також стало значним поштовхом для розвитку малого бізнесу. Уздовж р. Молочної вже в 1840-х рр. простяглися численні приватні підприємства: заводи (13 цегельних, 3 черепичних, 1 вапняний, 12 фарбових, 4 суконних тощо), млини (45 вітряних, 9 водяних, 6 кінних), круподерні (18), маслобійні (31) тощо. Серед ремісників у колоніях найбільше було ткачів (142), ковалів (68), каретників (44), столярів (35), шевців (34), теслярів (31), кравців (25), годинників (12), фарбарів (11) та ін. У Бурштині був відкритий оцтовий завод братів Реймерів, в Орлівці – майстерня з ремонту сільськогосподарської техніки Классена, цегельний завод Герцена тощо. У хортицьких колоніях розташовувалося багато підприємств, серед яких великий склад лісу Г. Гюберта, заводи землеробських знарядь і сільськогосподарських машин колишніх годинників П. Леппа і К. Гільдебранда, пивоварня Г. Янцена тощо.

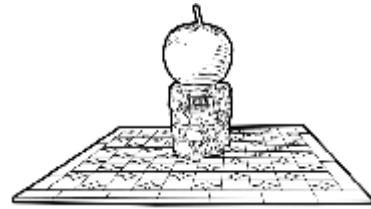

У 1800–1820 рр. у краї з'явилися дві етноконфесійні спільноти – духоборів зі Слобожанщини і Тамбовщини, які заснували Спаське, Троїцьке, Терпіння і Тамбовку, а також група росіян-молокан, які заснували Астраханку, Нововасилівку та ін. Уже в 1810 р. духобори Терпіння не тільки займалися скотарством і землеробством, а й мали великий громадський сад, а за 50 років у селі вже було 16 майстерень, 14 крамниць, 18 вапняних печей тощо. Астраханка з 1875 р. стала значним центром кустарного виробництва

віялок. На межі XIX–XX ст. Нововасилівка також вже мала відомі в краї промислові підприємства: шкіряний завод Петракова, бричковий завод Струкових, газогенераторний млин Калмикова, цегельно-черепичні заводи, швейні та шевські майстерні.

Наприкінці 1830-х рр. на Мелітопольщині поселилися німецькі колоністи, які заснували колонії Дармштадт (нині Ромашки), Кайзерталь (Золота Долина), Ейгенфельд (Полянівка), Александерфельд (Верховина), Маріафельд (Мар'ївка) та ін. У 1869 р. разом з німцями богемські чехи утворили колонію Чехоград (Новгородківка). Через переселення переважної більшості ногайців в Османську імперію, а деяких менонітів (з Гуттерталя, Йоганнесруе та ін.) – у США почалася нова хвиля колонізації, під час якої в 1860-ті рр. прибули болгарські переселенці, албанці й гаґаузи – більш ніж 25000 осіб, які заснували 34 колонії (Софіївку, Палаузівку, Траяни, Преслав, Цареводарівку та ін.) Різні групи переселенців приносили в наш край свої прийоми природокористування, ведення господарства, й переймали місцевий досвід. У другій половині XIX ст. поліетнічна спільнота нашого краю вже займалася виноградарством, тут розвивалося виробництво городини, садівництво. Згодом Мелітополь здобув славу черешневої столиці, а в Кам'янці-Дніпровській нещодавно був споруджений пам'ятник помідору.

Упродовж 1820–1860-х рр. у нашому краї також було засновано понад 10 єврейських землеробських колоній, зокрема с. Новозлатополь, Весела, Межиріч та ін. Переважно колоністи займалися вирощуванням зернових і баштанних культур, картоплі, цукрового буряку тощо. Стрімко зростало єврейське населення й серед містян краю. Наприкінці XIX ст. євреї становили чверть усіх жителів Олександрівська (Запоріжжя). Серед них здебільшого були торговці дрібним крамом і ремісники, які займалися кравецьким, шевським, теслярським, ковальським та ін. ремеслами. Проте були й євреї-підприємці, які займалися розвитком промисловості. Зокрема, Барановський, володар борошномельної фабрики з Мелітополя, на міжнародній виставці в Ліоні (Франція) в 1894 р. дістав нагороду за високу якість продукції. Багато євреїв-купців займалися нерухомістю, а саме будували так звані прибуткові будинки й здавали квартири в них у довгострокову оренду. Зокрема, купець 1 гільдії Яків Лещинський мав у Запоріжжі п'ять таких будинків.

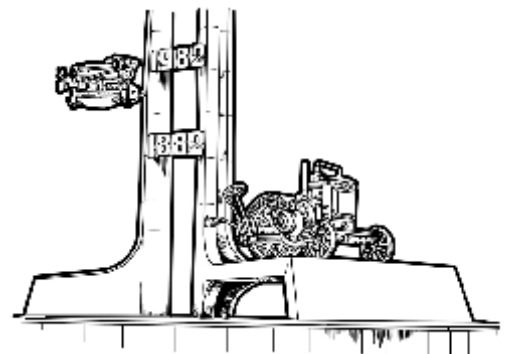

Промисловому розвитку краю сприяли будівництво залізниці, розвиток підприємництва, раціональне використання наявних природних ресурсів.

Прочитай про деяких підприємців-менонітів нашого краю. Розпитай дорослих, кого з відомих підприємців XX–XXI ст., засновників промислових підприємств твого населеного пункту, вони можуть згадати.

Копп Абрахам (1838–?) народився в с. Розенталі (Верхня Хортиця) в родині менонітського проповідника Якоба Коппа. Починав свій бізнес з невеликої кузні, у 1863 р. відкрив майстерні з виготовлення соломорізок і залізних деталей для вітряків, які згодом стали заводом з виготовлення сільськогосподарських механізмів і машин (потім перейменований у «Комунар», тепер «АвтоЗАЗ»). У 1874 р.

Копп відкрив чавуноливарний та машинобудівний заводи (територія Запорізького кабельного заводу). У 1906 р. він об'єднався з підприємцем Гелькером, збудував завод з виплавки сталі для сільськогосподарських машин. У 1908 р. заснував завод у Мелітополі, який згодом став Мелітопольським моторним заводом. У 1912 р. спільно з одеськими фірмами «Ельворті» і «Годен» заснував картель «Урожай», що вивело його бізнес на нові ринки далеко за межі Південної України.

Корніс Йоганн (1789–1848) народився в менонітській родині, яка спочатку оселилася в хортицькій колонії. Юнаком Йоганн Корніс працював у мірошника в Орлові, потім зайнявся торгівлею – продавав у портах Криму продовольчі товари, куплені в німецьких колоністів. У 1809 р. на орендованих землях організував велике вівчарське господарство, за три роки заснував хутір Юшанли (тепер с. Лагідне Токмацького р-ну), а за 20 років придбав маєток Тащенак. У Юшанли Корніс вів зразкове конярство й вівчарство, займався поліпшенням породи овець і коней, селекцією рослин, був одним з ініціаторів упровадження шовкопрядства на землях Таврії, одним з піонерів висадки лісових насаджень у степовій зоні, побудував заводи – цегельний, черепичний і з випалювання вапна.

Лепп Пітер (1817–1871) народився в хортицькій колонії Кічкас/Ейнлаге, ще підлітком опанував професію годинникаря. Уславився як винахідник приладу з розмотування ниток з кокона шовкопряда, згодом винайшов прилад для розпушування ґрунту. Через слабкий зір він закрив годинникову майстерню і в 1850 р. заснував майстерню, а потім завод сільськогосподарських механізмів. Серед його учнів були майбутні відомі промисловці – племінник Абрахам Копп і Корнеліус Гільдебрандт (1833–1920). У 1860 р. Пітер Лепп відкрив ливарний цех і почав випускати косарки, сівалки, віялки, молотарки тощо. Для виробництва продукції Лепп використовував металобрухт, надавав покупцям поради з користування та гарантійні зобов'язання. Так він значно підвищив продажі своїх виробів і поборов іноземних конкурентів. Його справу продовжив онук Йоганн Лепп (1861–1920).

Нібура Герман (1830–1906) народився в с. Кронсвейде (нині с. Володимирське Запорізького р-ну) в родині мірошника Якоба Нібура. З дитинства цікавився новаціями, подорожував, навчався. У 1872 р. він збудував перший у Запорізькому краї паровий млин. Під враженням від побаченого під час мандрівки Америкою, де височів найбільший у світі млин у Мінеаполісі, підприємець вирішив звести в с. Шенвізе величезну будівлю парового млина, який на той час став найбільшим і найпотужнішим у Європі. Він був побудований поблизу залізниці в 1893 р. (зараз територія «АвтоЗАЗ», м. Запоріжжя). Виробнича потужність млина була настільки великою, що на початку не все борошно встигали продавати. Ця будівля збереглася донині, тепер там організована мистецька галерея, а Нібура згадують у Запоріжжі як засновника борошномельної промисловості міста.

Напиши, якими, на твій погляд, знаннями, уміннями, цінностями та якостями має володіти підприємець/підприємця.

Людина має вчитися, їсти, лікуватися, мати житло, одягатися, переміщатися в просторі тощо. Потреба – це необхідність володіти певними речами, а також користуватися послугами – в освіті, охороні здоров'я, побуті, розвагах тощо. Для того щоб задовольняти потреби людей у товарах і послугах, й існує бізнес.

Бізнес (з англ. – заняття, справа) дає людям те, що їм потрібне для життя. А людина, яка займається бізнесом, називається бізнесменом або підприємцем. Бізнесмен має 1) вивчити потреби людей, 2) знайти або зробити те, що їм необхідно, 3) продати це людям, які все це споживають і тому називаються споживачами. Це величезна праця, що потребує постійних зусиль. Що ж змушує бізнесмена так працювати? Головна його мета – отримати від своєї справи більше коштів, ніж у неї вкладено, тобто отримати прибуток.

Прибуток – це частина виручки від продажу товару (виконання робіт або послуг), що залишається після виплати та покриття всіх витрат на виробництво цих товарів і після оплати всіх податків. Прибуток дає можливість розвивати свій бізнес, вкладати гроші в цікаві проекти, робити для себе необхідні покупки, краще харчуватися, одягатися, відпочивати й т. д. Великий і регулярний прибуток також дає змогу займатися благодійною діяльністю. Крім цього, бізнесмен може отримувати моральне задоволення від самореалізації, утілення своїх ідей, виробництва корисних товарів тощо.

Однак підприємницька діяльність – це не тільки радість перемог. У бізнесі є гостра конкурентна боротьба, суперництво, ризик втрат та інші проблеми. Важливо вірити у свою ідею, мати чіткий план її реалізації й не боятися складнощів.

У нашій країні тепер у кожної людини є можливість мати свою справу й бути власником/власницею. Хто ж такий/така власник/власниця? Це людина, яка має право володіння, користування, розпорядження яким-небудь майном. Бізнесмен/бізнесменка, як і власник/власниця, може мати в розпорядженні засоби виробництва – будинки, землю, інструменти, машини, комп'ютери тощо, зокрема звичайну духовку, якщо збирається сам/сама випікати тістечка, або бандуру, якщо збирається грати в переході й цим заробляти гроші. Отже, якщо в підприємця/підприємниці є власність на засоби виробництва чи гроші на їхню оренду, він/вона може почати свою справу (бізнес). Обсяг діяльності залежить від вкладеного в нього капіталу, тобто грошей. Якщо на старті підприємницької діяльності ти обмежений/обмежена в коштах, значить, потрібно розраховувати на свої сили або знайти інвестора/інвесторку – того, хто має вільні гроші й готовий їх вкладати в цікаві ідеї з метою отримати прибуток чи безкорисливо, як благодійник/благодійниця. Пошук грошей для реалізації ідей називається «фандрайзинг». Практика показує, що майже всі великі ідеї, наприклад виготовлення автомобілів чи комп'ютерів, на самому початку не викликали великого захоплення в тих, хто мав капітал і міг допомогти втілити в життя нове відкриття. Також багато цікавих ідей сучасним бізнесменам спали на думку ще під час навчання у школі. Тож, якщо в тебе є бізнес-ідея, не втрачай надії й наполегливо шукай можливості її втілення.

Для успішного заняття бізнесом необхідно розуміти, що таке маркетинг. Щоб домогтися успіху, треба зрозуміти, для кого ти працюєш. Розуміння і задоволення потреб своїх споживачів – це і є маркетинг. Мета маркетингу – дізнатися і зрозуміти чи переконати споживача/споживачку (клієнта/клієнтку) настільки, щоб без цього товару або послуги він/вона не міг/могла обходитися. Товари й послуги, за які ми просто зараз готові дістати гроші з гаманця, і є попит. Наприклад, парасольки найкраще продаються в дощову погоду. Ще один приклад. Бізнесмен Байрон Різ вирішив стати справжнім Санта-Клаусом для дітей у всьому світі, адже кожен малюк узимку мріє про подарунок чи хоча б лист від нього. Чоловік зробив сайт SantaMail.org, щоб діти мали можливість відправити свої листи в «Сантамейл» на «Північному полюсі». Щоб отримати персоналізовану відповідь від Санти, батькам діточок треба було заплатити 9,95 доларів. Це, може, й невелика сума, але якщо помножити її на 300 тис. відповідей, які Байрон від імені Санти відправив тільки у 2016 р., то виходить кругленька сума.

Усе має свою ціну, зокрема товари та послуги. Ціна – це кількість грошей, які правлять за річ, продукт або послугу. Як встановлюється ціна? На ринку зазвичай покупці торгуються з продавцями. Продавець називає ціну, вищу від тієї, яку очікує отримати, а покупець, навпаки, називає ціну, нижчу від тієї, яку готовий сплатити. Торгуючись, вони встановлюють ціну, яка влаштовує їх обох. У магазинах зазвичай торгуватися не вийде – там всі платять однаково. Від чого залежить ціна? Від витрат на виготовлення й від попиту. Чим вищий попит, тим вища ціна. Найпростіший метод ціноутворення – собівартість + надбавка, де собівартість – це сума грошей, витрачена на те, щоб зробити товар або надати послугу, а надбавка – це прибуток, який ти сподіваєшся отримати.

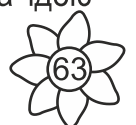
Наприклад, ти можеш виготовити повітряного змія. Для того щоб його зробити, потрібно купити клей, папір, палички для каркаса, фарби, нитки тощо. Формула ціни на змія може бути така: 50 грн – ціна всіх матеріалів і твоєї роботи з виготовлення плюс надбавка за ідею і винагородження (20 % від 50 грн) – 10 грн. Разом остаточна ціна – 60 грн. Якщо зробити і продати 100 таких зміїв, то отримаєш 6000 грн, з яких 1000 грн буде чистим прибутком. Якщо ж ти їх зробиш і будеш продавати на фестивалі повітряних зміїв і попит на них буде дуже великий, тоді надбавка може бути більша – до 100 %, відповідно і прибуток буде більший. Хоча якщо робити таку велику кількість зміїв, то ще потрібно буде заплатити за відкриття підприємницької діяльності, оренду приміщення, зарплату помічникам, податки, ліцензію на торгівлю і за оренду торгового місця тощо. Усі ці витрати також повинні увійти в собівартість товару. Без прибутку будь-яка комерційна діяльність втрачає сенс.

(За А. і П. Владимирськими)

Прочитай текст і за QR-кодом ознайомся з дев'ятьма історіями успіху бізнес-ідей, які виникли в молодих хлопців і дівчат в Україні та в Америці. Поміркуй сам/сама або разом із дорослими, чому цей бізнес став успішним.

Всесвітньо відомі стартапи – хостинг відеофайлів YouTube, соціальна мережа Facebook колись теж стартували з ідеї. Вже декілька років поспіль у Запоріжжі у виставковому центрі «Козак-Палац» проходить «StartUp Fest», покликаний допомогти підприємцям-початківцям дістати знання, фінансову та експертну підтримку, щоб перетворити бізнес-ідей у перспективні та затребувані проєкти. Зокрема, на такому фестивалі у 2018 р. перемогу здобув проєкт Вікторії Кутик. Вона представила ідею

сонячного біовегетарія – теплиці замкненого типу, яку можна облаштувати навіть у міській квартирі та вирощувати свіжі овочі та зелень увесь рік. Друге місце завоювали студенти НУ «Запорізька політехніка» з проєктом «Sun Box – реальна віртуальність», що допомагає студентам та працівникам проходити навчання у віртуальній реальності. Третє місце посіла команда проєкту «Дивосвіт» – це створення території доступного відпочинку для людей з інвалідністю. За рік реалізації садиба «Дивосвіт» перетворилася на справжнє етносело, яке розташоване в екологічно чистому місці, за 50 кілометрів від Запоріжжя.

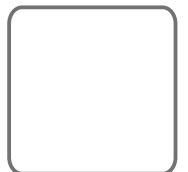
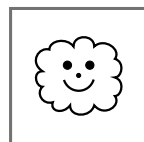
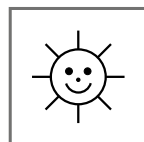
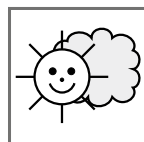
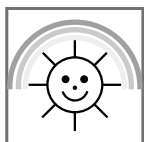
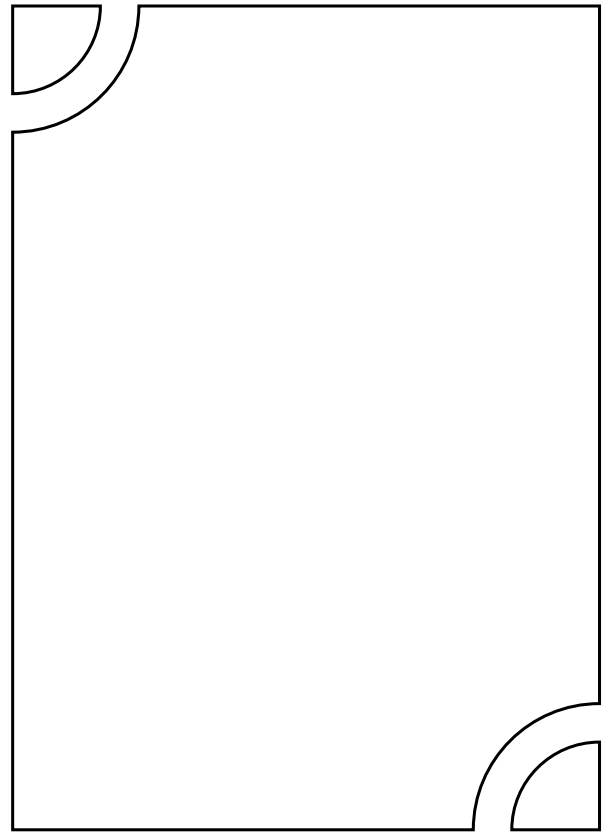
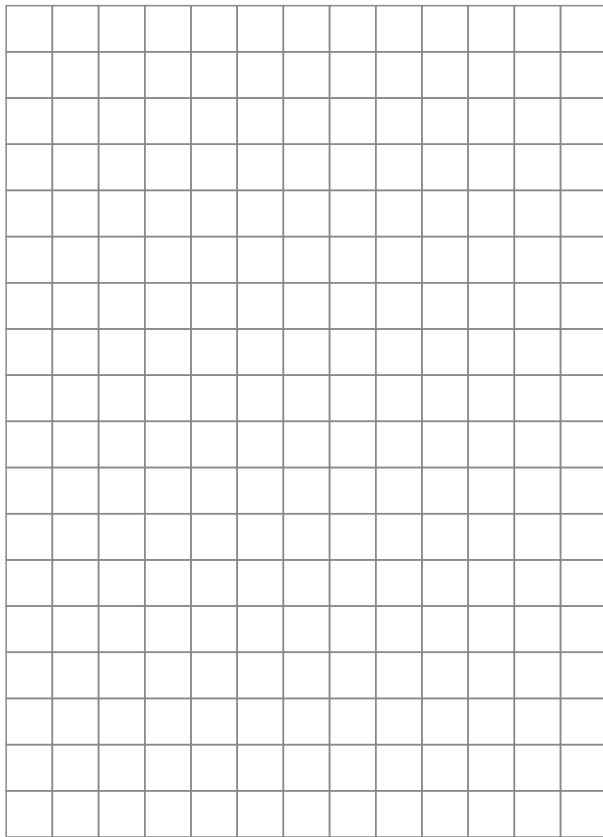
Подумай: які приватні підприємства й успішні заклади торгівлі, харчування, побутових та інших послуг є у твоєму населеному пункті? А яких закладів чи підприємств, на твій погляд, бракує? Чи хотів/хотіла би ти в майбутньому відкрити свою справу? Яку саме й чому?

Спробуй скласти кросворд із назв промислових підприємств, торговельних чи розважальних центрів, прізвищ відомих підприємців/підприємниць та майстрів/майстринь твого населеного пункту.

Придумай і намалюй власний логотип, тобто зображення, яке буде говорити про твоє ім'я, хобі, ідею, яку б хотів/хотіла втілити в майбутньому.

МЕЦЕНАТСТВО Й МИЛОСЕРДЯ

Меценатство – благодійна діяльність у сферах освіти, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень

Благодійність, або добродійність, – безкорисливе надання допомоги тим, хто її потребує

Милосердя є діяльним прагненням допомогти кожному, хто має в цьому потребу. Відповідно до християнського віровчення обов'язком кожної людини визначено такі милосердні вчинки: голодного нагодувати, спраглого напоїти, голого одягнути, недужого відвідати, померлого поховати. Добра порада іншій людині вважається виявом духовного милосердя. Милосердя ґрунтується на таких якостях людини, як чуйність, уважність, доброзичливість, і не сумісне з пихою, байдужістю, брутальністю.

В ісламі, як і в інших світових релігіях, постійне моральне вдосконалення ставиться за обов'язок кожному/кожній правовірному/правовірній мусульманину/мусульманці. Згідно з віровченням, Аллах, який є милостивим і милосердним, вимагає і від мусульман виявляти такі ж якості. При цьому в Корані йдеться не лише про співпереживання, співчуття тому/тій, хто потрапив/потрапила у складне становище, а й про надання йому/їй реальної безкорисливої допомоги і підтримки. Усі мусульмани мають платити зак'ят – милостиню, або податок на користь тих, хто потребує допомоги.

У давніх євреїв існували етичні норми про необхідність співчуття ближньому, надання йому моральної й матеріальної підтримки. Вважається, що добродійність є одним з основних постулатів іудаїзму. Старий Завіт містить декілька законів, що передбачають свого роду оподаткування на користь бідних. У Талмуді добродійність позначається як праведність або справедливість: бідний має право отримувати, а спроможна людина має давати. Проте від обов'язку виявляти милосердя не звільняється ніхто: ні сильний світу цього, ні останній бідняк.

Подумай, чому раніше медсестру в лікарні називали сестрою милосердя.

Прочитай притчу. Які емоції вона в тебе викликала? Які живі істоти (і зокрема люди) навколо тебе найбільше потребують милосердя й співчуття? Як ти гадаєш: чи кожна людина здатна на милосердний вчинок?

Один старий ішов берегом моря й раптом побачив хлопчика, який піднімав з піску морських зірок і кидав їх у воду. Старий підійшов ближче і спитав: «Навіщо ти кидаєш ці морські зірки у воду?» Хлопчик, не припиняючи свого заняття, відповів: «Якщо вони залишаться на березі до завтрашнього ранку, коли почнеться відлив, то загинуть». – «Але це ж просто нерозумно! – вигукнув старий. – Озирнись! Тут їх тисячі на всьому узбережжі. Твої спроби нічого не змінять!» Хлопчик підняв наступну морську зірку, на мить задумався, кинув її в море і сказав: «Для цієї зірки я зараз змінив усе». Тоді старий теж підняв зірку й кинув її в

море. Потім ще одну. До ночі на пляжі було безліч людей, і всі вони піднімали й кидали в море зірку. І коли зійшло сонце, на пляжі не залишилося жодної неврятованої живої істоти.

Англійський поет і релігійний діяч XVI–XVII ст. Джон Донн колись сказав: «Бути милосердними – це значить робити все, що ми спроможні зробити». Разом із сусідом/сусідкою по парті обери одну з наведених нижче ситуацій і напишіть на пелюстках квітки-семицвітки ваші можливі дії – яким чином ви могли б виявити милосердя, допомогти в цій ситуації. Хто із твоїх знайомих потребує співчуття й допомоги?

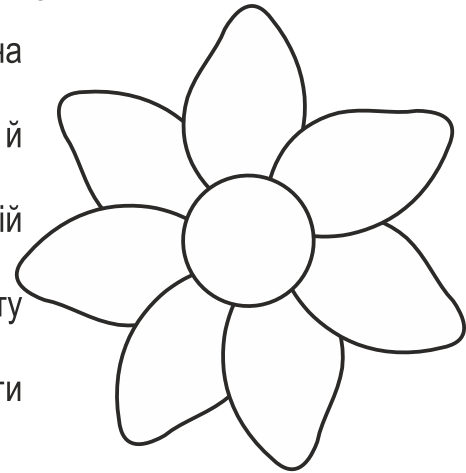
1. У дворі живе дуже милий і спокійний пес-безхатко, а на вулиці лютий мороз.

2. Ви зустріли на вулиці іноземця, який загубився в місті й не володіє жодною з мов, яку ви знаєте.

3. У вашому під'їзді живе самотня старенька бабуся, якій важко пересуватися.

4. У багатодітної родини з вашого населеного пункту згоріли оселя й майже все майно.

5. По дорозі зі школи ви побачили, що старші діти знущаються з молодших.

Прочитай про деяких благодійників/благодійниць нашого краю. Поміркуй, про кого з благодійників ти ще чув/чула. За допомогою Інтернету дізнайся, що означають слова «меценат», «спонсор», «філантроп», яке їхнє походження і чи є вони тотожними за значенням. Чи хотів/хотіла би ти бути філантропом/філантропкою? Кого із сучасних меценатів/меценаток і благодійників/благодійниць твого населеного пункту ти знаєш?

Запорізький край завжди був оселею не лише працьовитих та успішних людей, а й відповідальних перед суспільством та нащадками. Передусім це люди, що ділилися частиною своїх статків, часу та зусиль, аби покращити життя інших та забезпечити майбутнє. Одним із найвідоміших благодійників краю був меноніт-промисловець та інженер Йоганн Лепп (1861–1920). Він значно розширив справу свого діда й очолив правління акціонерного «Торгово-промислового товариства Лепп і Вальман», яке мало заводи сільськогосподарського машинобудування в Запоріжжі (зараз територія «АвтоЗАЗ») та інших містах краю. Й. Лепп став постійним членом опікунських комітетів декількох закладів освіти, власним коштом організував фабричне училище, запровадив іменну стипендію для дітей своїх працівників, у 1910 р. в колонії Розенталь (Верхня Хортиця) збудував першу в Олександрівську заводську лікарню. Лепп займався озелененням міста, будував церкви, військові лазарети. Дружина його бізнес-партнера Катерина Вальман своїм коштом побудувала дитячий садочок, виділила 10000 крб на будівництво жіночої гімназії й 5000 крб – на будівництво психіатричної лікарні «Бетанія» в колонії Кронсвейде (околиця с. Володимирського), яку інший підприємець-меноніт Абрахам Копп декілька років утримував власним коштом. В Тіре (Орловому) менонітська громада побудувала училище для глухонімих дітей.

У м. Мелітополі діяло окреме Благодійне товариство, у складі правління якого перебували представники різних верств та національностей. Діяльність товариств ґрунтувалася на пожертвах міщан, які йшли на допомогу нужденним, закупівлю одягу, продуктів, сплати за навчання. Благодійним товариством у Мелітополі було організовано безоплатну їдальню та будинок для ночівлі, якими могли скористатися всі, хто мав у цьому потребу. Надвірний радник Василь Крижанівський (1805–1883) у Бердянську опікувався місцевим училищем: він першим у місті взявся організувати продаж лотерейних квитків, щоб матеріально підтримати учнів, став співзасновником першої громадської бібліотеки в місті. Крижанівський заснував міську богадільню, яка мала опікуватися німцями та бідними людьми. Він заповів свій сад Бердянській чоловічій гімназії, а будинок – Павлівській богадільні. Фелікс Мовчановський (1852–1921) – промисловець та меценат, що двічі ставав міським головою Олександрівська (Запоріжжя), – своїм коштом придбав будинок купця Захар'їна й передав його міській земській управі. Частина коштів, на які утримувались Маріїнська школа, хутір для глухонімих дітей в Олександрівську, становили внески-пожертви Ф. Мовчановського. Завдяки невичерпній енергії Ф. Мовчановського та його однодумців в Олександрівську були збудовані приміщення жіночої та чоловічої гімназій, комерційного училища, Народний будинок, загальноосвітні школи тощо.

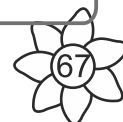
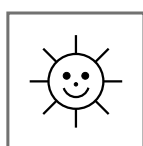
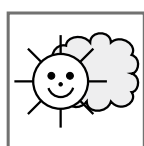
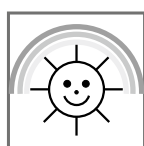
Одним зі світочів освіти Запорізького краю був барон Микола Корф – не тільки талановитий публіцист, а й активний земський діяч та плідний практик. Він наполегливо займався створенням початкових шкіл і відкрив їх у селах Катеринославщини понад сорок. Це був новий тип сільської школи для народу, як її називали – «корфівська», з трирічним терміном навчання. Для таких шкіл М. Корф розробив плани занять, навчальні підручники, методичні посібники для вчителів. Особливої уваги заслуговує діяльність Миколи Каришева – організатора та попечителя Гнедінського ремісничого училища в с. Олександрівці. У 1898 р. за його ініціативи училище було перетворене на Гнедінську сільськогосподарську школу, якій Каришев пожертвував 76 десятин землі та 16000 крб.

Славетними меценатами Запорізького краю були представники роду Канкріних, серед яких можна виділити І. Канкріна, що був головою комісії зі зведення будівель Олександрівського механіко-технічного училища й пожертвував 1700 крб на будівництво гуртожитку та окремо на облаштування саду. А в с. Григорівці, у пожертвованому графом А. Канкріним кам'яному будинку, була розташована лікарня на 35 ліжок. У 1894 р. графиню Віру Канкріну було обрано кураторкою дитячого притулку м. Олександрівська. Графиня не шкодувала грошей на потреби тих закладів, якими опікувалася, забезпечуючи їх продуктами, господарським реманентом та іграшками.

Уяви собі, що ти вже дорослий/доросла й тебе обрали головою громади або мером міста. Що, на твій погляд, можна було б зробити (наприклад, які закони можна запропонувати чи що побудувати, заснувати тощо), щоб допомогти нужденним і хворим людям, щоб у населеному пункті всі були задоволені життям, веселі й щасливі.

ВІДОМІ РЕЛІГІЙНІ ДІЯЧІ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАШИМ КРАЄМ

Атеїзм – світогляд, який заперечує або не має віри в існування Бога чи богів, духів, інших надприродних істот

Конфесія – об'єднання вірян чи особливість віросповідання в межах певного релігійного вчення, наприклад, католицизм, православ'я і різні варіанти протестантизму – це конфесії в християнстві

Подумай, які світові релігії та конфесії ти вже знаєш. Як ти гадаєш, чи відрізняється чимось атеїст від вірянина?

Розкажи про свої відчуття та враження під час відвідування сакральної споруди чи місця для молитви. Як ти гадаєш, яких людей можна назвати святими?

Напиши, про яких знаменитих релігійних діячів/діячок України ти чув/чула?

Прочитай про релігійні конфесії нашого краю і про людей, які відіграли значну роль у духовному житті регіону. Звісно, таких людей було набагато більше, ніж ти побачиш у цій розповіді. Проведи розвідку – можливо, ти знайдеш їх у своєму населеному пункті. Поміркуй, що спільного у вірян різних релігій або конфесій. Як ти вважаєш, чим обумовлене мирне співіснування різних релігій на теренах Запоріжжя?

На запорізьких землях упродовж останніх 1500 років і аж до сьогодні зійшлися три світові релігії: християнство, іслам та іудаїзм. Традиційно переважну більшість становили православні християни, що обумовлювалося давнім господарюванням та освоєнням цих земель українцями, які з часів Русі-України були вірянами за візантійським (східним) обрядом. Домінування православної конфесії в громадському та культурному житті регіону посилювалося ще й міграційними процесами. Серед православних були не лише українці, а й білоруси, болгар, гаґаузи, греки, молдовани, росіяни та ін. Наочно це виражалось кількістю архітектурних релігійних споруд – церков, що височили мало не в кожному селі. За радянських часів більшість таких споруд було зруйновано, а віряни та священники піддавалися репресіям. У Соборі святих новомучеників і сповідників Запорізьких (пам'ять 13/26 червня) зазначено 15 імен. Серед них є також ім'я кошового отамана Петра Івановича Калнишевського (1690/1–1803) – Петра Багатостраждального (1/14 жовтня) – останнього з видатних козацьких ватажків, які здійснювали всебічну підтримку православ'я і проводили масштабне храмове будівництво.

Із часом у краї почали формуватися й католицькі громади, які склалися з переселенців з Австро-Угорщини, Німеччини, Польщі та Чехії. Певний час кількість

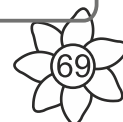
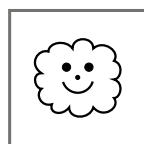
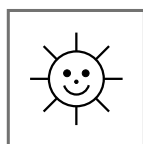
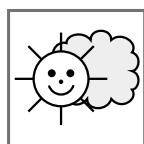
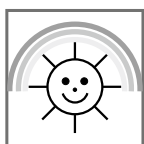
послідовників різних течій протестантизму в краї була навіть більшою, ніж католиків. Серед них були лютерани, меноніти (зокрема і гуттерити) з Голландії, Бельгії, Пруссії, росіяни-духобори та молокани. Пацифізм менонітів (несприйняття насильства в будь-якому вигляді) сприяв мирному та продуктивному співіснуванню із сусідами. Одним із найвідоміших діячів менонітської братської громади нашого краю був проповідник Абрам Крекер (1863–1944). У 1897 р. він виступив з ініціативою створення менонітських періодичних видань, став їхнім редактором, автором і кореспондентом. Зокрема, у 1897–1918 рр. видавав «Християнський сімейний календар», у 1900–1905 рр. брав участь у виданні «Християнського щорічника». Крекер став заступником редактора періодичного видання «Botschaftler», яке видавалося в м. Бердянську на кошти мецената Г. Едігера, а згодом – одним із засновників та заступником директора менонітського видавничого товариства «Радуга».

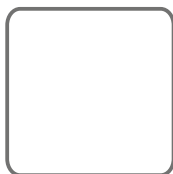
Колись у нашому краї проходив кордон між християнським і мусульманським світами – певний час у Північному Приазов'ї панувала Золота Орда, а потім Кримське ханство. Тісні контакти між запорожцями та кримськими татарами й ногайцями мали строкатий характер: від співпраці до боротьби, однак сприяли тісній взаємодії культур. Проте пізніше уряд Російської імперії почав витискати з цієї території мусульман, як небажаних потенційних прихильників османів, з якими в ті часи ворогувала імперія. Сьогодні в Запоріжжі та області живуть чимало прихильників ісламу, а в місті діє Ісламський культурний центр, який не лише є місцем молитов вірян, а й надає всім охочим можливість вивчення мусульманської культури та арабської мови. Одним з яскравих прикладів позитивних міжконфесійних контактів є будівництво синагоги «Гіймат-Роза» на пожертви меценатів, серед яких є і мусульмани.

У краї представлено також іудаїзм, який сповідують євреї. Єврейські громади були не тільки в містах, а й у селах: одні з перших поселень були в сучасному Розівському районі. У Мелітополі, Гуляйполі, Оріхові, Олександрівську було побудовано декілька синагог, одна з яких – реміснича в Запоріжжі – сьогодні є однією з найстаріших у краї. Олександрівським повітовим рабином у 1872–1896 рр. обирався місцевий уродженець купець Абрам-Давидов Ушера Лавут. У 1896 р. його замінив купець Абрам Хаймович Хаймович. Прихильниками однієї з течій іудаїзму – караїмізму – були деякі мешканці Мелітополя і Бердянська, які переселилися сюди переважно із Луцька, Тракая і Криму. У 1899 р. караїми Бердянська за ініціативою та фінансовою участю братів О. М. і М. М. Панпулових, І. М. Айваза, Б. І. Бабая на місці старого храму побудували кенасу. Для спорудження будівлі по всіх містах було організовано збір пожертв, який дав близько 16000 крб, хоча будівництво обійшлося значно дорожче. Газзанами (священнослужителями) кенаси були С. І. Культе, С. М. Кумиш, а габбаями (скарбниками громади) – М. Д. Бурназ, І. Й. Туршу.

Що має уміти і якими якостями має володіти духовний/духовна лідер/лідерка громади в сучасному світі?

ДИТЯЧІ БІБЛІОТЕКИ. ВІДОМІ ПИСЬМЕННИКИ/ ПИСЬМЕННИЦІ КРАЮ

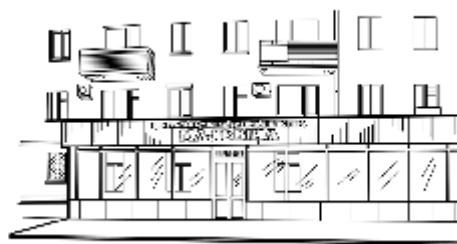
Як ти гадаєш, навіщо люди вигадали бібліотеки? Чому люди збирають книги? Чи потрібна паперова книга в епоху цифрових технологій? Чому люди пишуть вірші й чи потрібна поезія? Поміркуй та обговори свої думки з однокласниками й однокласницями.

Розкажи про свої враження від відвідування таких закладів: 1) дитячої або шкільної бібліотеки; 2) безкоштовної електронної бібліотеки; 3) книжкового магазину (супермаркету), книжкової виставки або ярмарку.

Точної дати створення Запорізької обласної бібліотеки для дітей «Юний читач», на жаль, не збереглося. Перша згадка в архівних документах датується 1924 р., коли при обласній бібліотеці для дорослих відкрився відділ обслуговування школярів міста. Загалом на території Запорізького краю розміщено 45 бібліотек для дітей та юнацтва. В усіх бібліотеках проходять заходи, пов'язані з відзначенням пам'ятних і знаменних дат, ювілеїв письменників та письменниць, відомих творів; готуються виставки й зустрічі зі славетними земляками, діячами культури й мистецтва, працює багато творчих студій, клубів і об'єднань і проводяться різноманітні літературні конкурси. Завітай на сайт ЗОБД «Юний читач» та розкажи про один із заходів, який тебе найбільше зацікавив.

Передивись свою домашню бібліотеку, зокрема книжки, комікси, дитячі журнали, які ти читав/читала вдома з батьками або самостійно. Згадай аудіокниги, які ти, можливо, слухав/слухала в дитинстві. Які з них є твоїми найулюбленішими й чому? Хто із героїв/героїнь книг або коміксів справив на тебе найсильніше враження? Які історії чи творчі завдання з дитячих журналів найбільше запам'яталися? Принеси в клас улюблену книжку/комікс/журнал і розкажи про неї сусіду/сусідці по парті.

Подумай, розпитай дорослих, пошукай в Інтернеті та спробуй скласти перелік професій людей, які долучилися до виготовлення дитячої книги.

Згідно зі словником, письменник/письменниця – у широкому розумінні – це людина, яка висловлює власні думки, досвід і бачення світу в письмовій формі (тобто пише будь-які твори – художні, наукові, публіцистичні). У вузькому розумінні – це автор художніх творів; особа, для якої літературна діяльність є професією. Спробуй правильно з'єднати, як називають різних письменників і письменниць.

**Блогер/
блогерка**

– людина, яка пише невіршовані художні твори (прозу). Серед них виділяють гумористів, есеїстів, казкарів, новелістів, повістярів, романістів, сатириків та ін., тобто тих, хто спеціалізується на написанні творів у цих літературних жанрах.

**Дослідник/
дослідниця**

– людина, яка створює віршовані або невіршовані художні твори (водевілі, драми, комедії, містерії, трагедії, трагікомедії, драматичні поеми тощо), призначені для вистав у театрі або для читання.

**Драматург/
драматургиня**

– людина, яка пише прозові твори, де висвітлює актуальні питання, що стосуються здебільшого політики та громадського життя. Як і журналісти, може розміщувати їх у засобах масової інформації.

**Перекладач/
перекладачка
літератури**

– людина, яка робить короткі записи, зображення чи мультимедіа на різні теми, що регулярно додаються й можуть коментуватися в «мережевому журналі» сайту чи в соціальних мережах.

**Поет/
поетка**

– людина, яка займається науковою роботою – вивченням, спостереженням, аналізом чого-небудь – і сприяє отриманню і поширенню нових знань через публікації результатів своїх досліджень у наукових статтях і книгах.

**Прозаїк/
прозаїкня**

– людина, яка творчо, якісно та повно передає зміст твору, написаного іншою мовою, своєю рідною мовою або тією, якою гарно володіє. Може перекладати будь-які твори – поезію, прозу, публіцистику тощо.

**Публіцист/
публіцистка**

– людина, яка пише літературні віршовані твори (байки, вірші, казки, оди, сонети, тексти пісень та ін. твори). Той/та, хто оспівує, прославляє що-небудь; бард, піїт, скальд, співець та ін.

Прочитай про деяких відомих письменників/письменниць нашого краю, які писали і пишуть для дітей і дорослих. Чи ти читав/читала які-небудь їхні твори?

Кащенко Адріан Феофанович (1858–1921) народився в родині небагатого поміщика на хуторі Веселому Олександрівського повіту Катеринославської губернії. Він починав свій шлях у літературу з друкування народних легенд, переказів, казок. Згодом став автором численних прозових творів, які оспівували Запорозьку Січ, – «Запорозька

слава», «На руїнах Січі», «Мандрівка на пороги», «З Дніпра на Дунай», «Зруйноване гніздо», «Оповідання про славне Військо Запорозьке низове» тощо. Адріан Кащенко створив галерею портретів національних героїв України у творах: «Над Кодацьким порогом» (Про Івана Сулиму), «Гетьман Сагайдачний», «Кость Гордієнко-Головко – останній лицар Запорозжя».

Кернеренко Грицько (Григорій Борисович, або Гірш бен Борух Кернер, 1863–1941) – народився в Гуляйполі в родині заможного заводчика єврейського походження. Першим друкованим твором Грицька Кернеренка було оповідання «Правдива казка» (1886 р.). Літературна спадщина Г. Кернеренка становить декілька сотень віршів, поетичних перекладів, коротких оповідань, казок і одну п'єсу. Окрім написання власних віршів, Кернеренко українською мовою перекладав окремі твори з ідиш, німецької, російської мов (Г. Гейне, О. Пушкіна, Шолом-Алейхема, С. Надсона та ін.) і цим робив посильний внесок у розвиток української мови й літератури.

Малик (Курій) Галина Миколаївна народилася в 1951 р. у Бердянську. Вищу освіту здобула на Закарпатті, де й залишилася працювати. Відома як зачинателька українського новітнього коміксу для дітей (у співавторстві з художником А. Гойдою), українського «фентезі для найменших» та підліткового соціального фентезі (дилогія «Злочинці з паралельного світу»). Письменниця є також авторкою серії книжок про пригоди Пантлика і Фузі, творів «Пригоди Іванка і Беркутка», «Як ти народився», книг казок для дітей «Пригоди в зачарованому місті» та «Сміятись заборонено». Г. Малик стала авторкою першої української інтерактивної дитячої книги для iPad.

Розкажи, яких ще письменників/письменниць, що жили або живуть у нашому краї ти знаєш? _____

Запорізький край не був літературним центром у XIX ст., проте, як відомо, в Олександрівську деякий час жила письменниця Дніпрова Чайка (Людмила Василевська-Березіна, 1861–1927), у Бердянську натхненно трудився письменник, фольклорист і публіцист Трохим Зіньківський (1861–1891). З Гуляйполя родом драматург Єлисей Карпенко (1882–1933), а з с. Розкішного Гуляйпільського р-ну – єврейський письменник Ноте (Натан) Лур'є (1906–1987), з Мелітополя – головний теоретик українського націоналізму Дмитро Донцов (1883–1973), зі Смирнового Більмацького р-ну – поет і перекладач з білоруської і словацької мов Микола Нагнибіда (1911–1985), з Білоцерківки – поет, драматург, публіцист, гуморист, громадський діяч Петро Ребро (1932–2014). У краї тривалий час працювали фольклористи й етнографи Іван Манжура (1851–1893), Яків Новицький (1847–1925), поет Українського Відродження Микола Філянський (1873–1938) та ін.

Прочитай перелік імен деяких письменників нашого краю. Обери з переліку три імені й спробуй зашифрувати їх моїм шифром (див. на стор. 118) або придуманим тобою. Запропонуй сусіду/сусідці по парті їх розшифрувати. Якщо ти нічого про них не чув/чула або не читав/читала творів цих авторів, пошукай інформацію в Інтернеті. Спитай у рідних, кого з поетів чи прозаїків нашого краю, які писали для дорослих, вони знають. Взагалі, які твори сучасних вітчизняних чи закордонних авторів вони читають?

Микола Антощак, Микола Білокопитов, Марина Брацило, Ольга Будугай, Василь Діденко, Дмитро Донцов, Трохим Зінківський, Єлисей Карпенко, Адріан Кашченко, Василь Лісняк, Ганна Лупинос, Григорій Лютий, Галина Малик, Іван Манжура, Яків Новицький, Петро Ребро, Микола Філянський, Саул Черниховський, Пилип Юрик, Яна Яковенко.

Пригадай який-небудь улюблений вірш, який ти знаєш напам'ять, і прочитай його однокласникам та однокласницям. Дізнайся, хто автор/авторка цього вірша. Підготуй розповідь або презентацію про дитячого письменника чи письменницю, який/яка тобі особливо подобається. Не забудь процитувати фрагменти з його/її творів.

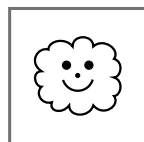
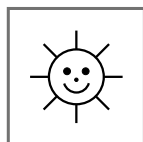
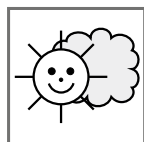
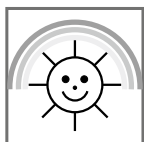

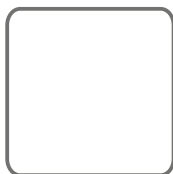
- Міжнародний день дитячої книги відзначається щороку (починаючи з 1967 р.) 2 квітня в день народження знаменитого казкаря Г. Х. Андерсена.
- В Україні видається багато журналів для дітей, наприклад «Малятко», «Ангелятко», «Джміль», «Жасмин», «Котя Малюк», «Крилаті» (англ. The Winged Ones), «Маленький розумник», «Пізнайко», «Професор Крейд», «Стежка», «Яблунька» та ін.
- Щороку в Запоріжжі в останній тиждень жовтня відбувається свято книги – Запорізька книжкова толока (ЗКТ), яка збирає митців та видавців із усієї країни. Для дітей діє спеціальна локація – «Книголісся», яка у 2018 році займала третину всього павільйону Толоки. Програма «Книголісся» розрахована не тільки на виступи дитячих авторів перед маленькими слухачами, а й на рукоділля, малювання, ігри й просто усіляку гіперактивність на штучному газоні.

Об'єднайся в групу з однокласниками та однокласницями й поміркуйте про створення коміксу, мультфільму (з використанням комп'ютерних програм) чи театральної постановки за сюжетом твору одного/однієї з авторів/авторок нашого краю.

КОМПОЗИТОРИ(-КИ) КРАЮ. СПІВАЄМО ПРО НАШУ БАТЬКІВЩИНУ РІЗНИМИ МОВАМИ

Придумай визначення.

Композитор(-ка) –

Симфонія (з грецьк. – співзвуччя) – гармонійне поєднання звуків, фарб та ін.; великий музичний твір для оркестру

Розкажи, твори яких композиторів/композиторок ти грав/грала на музичних інструментах, співав/співала або слухав/слухала на уроках музики, на концерті чи в опері. Розкажи про свої враження від цих творів. Які музичні твори тобі найбільше подобаються? Як ти ставишся до класичної музики? Які сучасні музичні стилі тобі подобаються? Чи знаєш ти імена не тільки виконавців, а й авторів музики тих сучасних музичних композицій, які залюбки слухаєш у навушниках?

З давніх-давен українці любили музику та спів і цікавилися грою на різноманітних музичних інструментах. Одним із найдавніших, згаданих у документах, народних співців, музикантів і композиторів був Боян (за іншими версіями – Янь, Іоанн). Вважається, що Боян жив у XI – на поч. XII ст. і був придворним поетом-співцем київського князя Святослава (сина Ярослава Мудрого) і його нащадків. Твори Бояна, цілком імовірно, не стільки розповідали про події, скільки містили ліричний відгук, оцінку цих подій, прославлення або осуд її учасників. На музичних інструментах – дриббі, кобзі, литаврах, лірі, цимбалах, цитрі – любили грати запорозькі козаки, про що свідчить середньовічна «парсуна» (портрет) легендарного Козака Мамаю. Пам'ятник козаку, що грає на музичному інструменті можна побачити на Хортиці. Колись у давнину ходили по дорогах України мандрівні співці-кобзарі та лірники. Так прозивали їх за те, що грали вони на давніх інструментах – бандурах, кобзах і лірах. Де б вони не були, куди б не заходили – скрізь їх радо зустрічали прості люди. Ті співці часто були сліпими, але, як казали в народі, серцем бачили краще за інших зрячих. Бо кожен, хто хоч раз слухав пророчий спів кобзарів, назавжди залишався зачарованим силою пісні, що робила людські душі світлими та добрими. А ще вважалося, що кобзарі були «характерниками» (чаклунами) та народними лікарями. За радянських часів кобзарів переслідували і вбивали. Про це художньо розповідається в кінострічці «Поводир» Олеся Саніна (2014 р.).

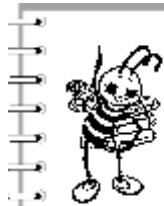
Знаковою постаттю української музики XIX – початку XX ст. став Микола Віталійович Лисенко (1842–1912) – основоположник української композиторської школи. У 1878 р. він

прибув на Хортицю з археологічною експедицією Л. Беренштама, наслухався тут козацьких пісень і створив безсмертні «Наталку Полтавку» (1889 р.), «Енеїду» (1910 р.) та оперу «Тарас Бульба» (1890 р.). У м. Олександрівську в заможній єврейській родині народився відомий джазмен, композитор, керівник оркестру Олександр Наумович Цфасман (1906–1971). У 1924 р. він написав низку танцювальних п'єс, які мали великий успіх, а вже за два роки створив свій перший професійний джазовий колектив – «АМА-джаз». Наприкінці 1927 р. джазова музика вперше в СРСР прозвучала по радіо саме у виконанні оркестру Олександра Цфасмана. Твори Цфасмана – це переважно танці, пісні, фантазії й обробки популярних мелодій, – були написані для фортепіано, а потім аранжовані для джаз-оркестру. Перейди за QR-кодами та послухай популярну джазову мелодію й дуже відому тогочасну гумористичну пісеньку композитора О. Цфасмана.

Запорізька спілка композиторів у наш час нараховує 40 членів. Згадаймо лише деяких із них. Наталія Боева народилася в Донецьку в 1951 р., здобула музичну освіту в Запоріжжі та Києві. Н. І. Боева пише музику для симфонічного та камерного складів оркестру, твори для голосу, музику до театральних вистав «Тарас Бульба» (2007), «Івасик-Телесик» (2011), «Новорічна примха принцеси» (за мотивами казки С. Маршака «12 місяців»; 2011), «Кіт у чоботях» (2013), які з успіхом ідуть на сцені Запорізького академічного обласного музичного-драматичного театру ім. В. Магара. Сергій Ільченко народився в 1974 р. у м. Запоріжжі. Музикою почав займатися з 16 років. Він написав декілька фортепіанних мініатюр, інструментальних п'єс, пісні для дітей. У 2004 р. вийшла його перша збірка пісень для дітей «Моя Вообразилія» на вірші Б. Заходера. Ольга Ліщук народилася в 1966 р. в Казахстані. Її авторська пісня «Танго на городі» перемогла в одній з номінацій на Першому Шевченківському фестивалі в Запоріжжі, згодом самодіяльна композиторка підготувала пісенник «Пісня моя», до якого ввійшли 50 авторських пісень на власні вірші та на вірші інших авторів. Армен Ованесян народився в 1954 р. у м. Баку у вірменській родині. У 1979 р. він переїхав в Україну й працював педагогом по класу гітари. Армен Гургенович – один з небагатьох українських професіоналів естради, ім'я якого внесено одразу до трьох розділів енциклопедичного «Музичного реєстру України» як композитора, поета та артиста. Анатолій Сердюк народився в 1967 р. в Запоріжжі. Уславив себе як сучасний український естрадний композитор-пісняр, співак і громадський діяч. Він автор понад 160 пісень, 10 сольних концертних програм, 4 авторських нотних збірок тощо. Його відома патріотична пісня «Вставай, Україно!» була написана в 1991 р.

Серед наших земляків є багато талановитих співаків, які уславили себе як на оперній сцені, так і на естраді, зокрема солісти Київського театру опери та балету Георгій Красуля (1929–1996) з Великого Токмака і Валентин Дитюк із смт Степногірська, естрадні співаки – уродженці Запоріжжя – Alyosha (Олена Кучер-Тополя), Арсен Мірзоян, Олександр Панайотов та ін.

Розкажи, чи граєш ти на якому-небудь музичному інструменті. Чи подобається тобі самому/самій вигадувати мелодії? Якби ти був/була композитором(-кою), який музичний твір (оперу, балет, симфонію, пісню та ін.) ти хотів(-ла) би скласти й про що?

Напиши, яких ще музикантів/музиканток, співаків/співачок і композиторів/композиторок нашого краю ти знаєш. Розкажи про своїх улюблених сучасних співаків/співачок і музикантів/музиканток своєму/своїй сусіду/сусідці по парті.

Згадай свою улюблену мелодію або послухай звуки природи під час прогулянки парком або лісом і спробуй намалювати асоціації, які в тебе виникнуть, і свій настрій. Або спробуй передати свої емоції й асоціації через коротку пантоміму чи танцювальний етюд. Подискутай з однолітками: чи можна фарбами відтворити гармонію музики природи або музики, написаної людьми й зіграної на музичних інструментах чи електронному девайсі?

Якщо тобі дуже подобається музика, ти відвідуєш музичну школу чи навчаєшся грати та співати самотужки й уже досяг/досягла гарних результатів, тоді ти можеш узяти участь у різноманітних музичних конкурсах, які проводяться в Запоріжжі та області. Конкурс-фестиваль «Акорди Хортиці» – один із найвідоміших в Україні музичних міжнародних проєктів для молоді. За 18 років його існування нашими гостями стали понад 6000 юних музикантів з Австрії, Білорусі, Вірменії, Грузії, Китаю, Сербії, Чехії, США, Японії, Литви та всіх куточків України. Щороку в березні відбувається регіональний конкурс піаністів, де беруть участь виконавці з усієї області. У квітні проходить Всеукраїнський конкурс баяністів-акордеоністів «Баянне коло на Запоріжжі», який дає можливість продемонструвати свою майстерність як дорослим, так і молодим виконавцям. У Бердянську щороку проходить Всеукраїнський фестиваль дитячої творчості «Топ-Топ», фестиваль юнацтва та молоді «Зірки Азову», у Кирилівці – Всеукраїнський фестиваль-конкурс «KIRILLOVKA – FEST». Фестиваль дитячої творчості у вокальному, хореографічному, музичному, театральному та естрадно-цирковому жанрі «Первоцвіт» відбувається в Мелітополі. Також усією родиною маєте нагоду взяти участь у Міжрайонному фестивалі сімейної творчості «Мелодії рідних сердець», який відбувається в Пологи́вському р-ні.

Про Запорізьку область та її міста написано багато пісень, переважно російською та українською мовами, проте, можливо, є пісні також албанською, гаґаузькою, грецькою, болгарською, єврейською, німецькою, татарською та ін. мовами. Прочитай у цьому зошиті або в Інтернеті тексти деяких пісень, присвячених нашому краю, а потім прослухай їхнє виконання. Чи змінилося твоє враження від поетичного тексту після прослуховування пісні? Яку роль відіграє мелодія в пісенному творі?

Прочитай розповідь. Згадай текст Гімну України. Розкажи, як треба вести себе, коли виконується гімн нашої країни й гімни інших країн. Поміркуй разом з однокласниками й однокласницями, чому кожна країна світу має свої герб, гімн і прапор.

У нашій країні є дві головні пісні – офіційний Гімн України й урочистий музичний твір «Молитва за Україну». Дата створення пісні «Ще не вмерла Україна» залишається достеменно не відомою. Її перше виконання відбулося 10 березня 1865 р. Автором слів є Павло Чубинський – поет, громадський діяч, а музику написав Михайло Вербицький – композитор, диригент, священник УГКЦ. «Молитва за Україну» відома також під назвою «Боже великий, єдиний, нам Україну храни» або як Духовний гімн України. Вона була написана в 1885 р. композитором Миколою Лисенком на слова Олександра Кониського. Відомі аранжування Віктора Матюка, Кирила Стеценка та Олександра Кошиця. У них трохи змінений перший текст, який О. Кониський написав як молитву для дітей, що навчалися в українських школах.

МОЛИТВА ЗА УКРАЇНУ

Боже великий, єдиний, нам Україну храни,
Волі і світу промінням ти її осіни.
Світлом науки і знання нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю ти нас,
Боже, зрости.

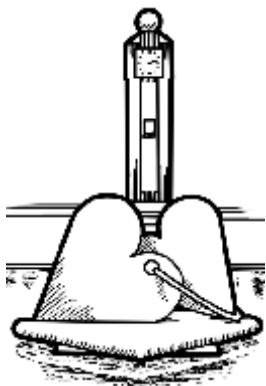
Молимося, Боже єдиний, нам Україну храни,
Всі свої ласки-щедроті ти на люд наш зверни.
Дай йому волю, дай йому долю,
дай доброго світу,
Щастя дай, Боже, народу і многая, многая літа.
(Редакція О. Кошиця)

Чи є гімн твого закладу освіти? Якщо ні – спробуй разом із однокласниками та однокласницями написати гімн класу або школи. Якщо в тебе не вийде заримувати слова, напиши, що найголовніше ти хотів/хотіла би висловити в цьому творі. Яку музику ти діврав/дівбрала би до цього гімну – сувору й урочисту чи м'яку та ліричну? Коли б виконувався цей гімн?

Майже кожна область і місто в Україні мають свій гімн або урочисту пісню. Прочитай про це текст нижче та пройди QR-кодами й послухай деякі пісні. Згадай гімн твого населеного пункту. Як ти думаєш, у яких ситуаціях виконується гімн міста?

Цікаво, що в м. Запоріжжя є два гімни: офіційний та народний. Офіційним гімном міста і Запорозької області в цілому області вважається «Степ широкий» (слова та музика запорізького композитора Сергія Ткаченка, QR-код 1). Звання «народний гімн Запоріжжя» має пісня «Когда весна придет, не знаю» (слова Олексія Фатянова, музика Бориса Мокроусова, QR-код

2), яка є саундтреком до фільму «Весна на Зарічній вулиці», що знімали в Запоріжжі в 1956 р. Мелодія цієї пісні щогодини лунає із Годинника закоханих на бульварі ім. Тараса Шевченка. Також цю мелодію можна щоразу почути, коли сідаєш на лаву біля пам'ятника Миколі Рибнікову – акторові, який зіграв головну роль у цьому фільмі. Пісня Анатолія Сердюка «Запоріжжя моє кохане» (слова Віри Коваль і Анатолія Сердюка, QR-код 3–4) також претендує на звання неофіційного гімну міста.

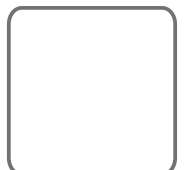
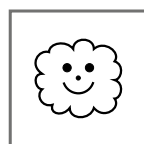
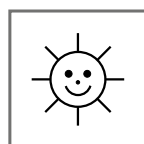
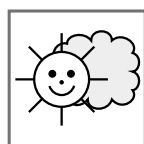
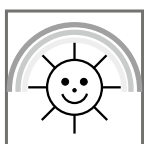
У 2016 р. вперше прозвучала пісня «Мелітополь – моя любов», яку можна вважати гімном міста. Її авторами стали Лариса Стоянчева (слова) і Олексій Бараненко (музика), аранжування зробив Антон Крайнов. Послухати її перше виконання можна за QR-кодом 5. Учителька музики і заступниця директора з виховної роботи Оріхівського НВК № 2 Галина Клиновська склала «Гімн Оріхові» своєму рідному місту. Місцевим мешканцям припав до душі її вірш-пісня про рідне містечко (QR-код 6). «У тебе є немало націй, але ми в злагоді живем. Ти спільний дім наш, наше щастя, тебе, як матір, бережем» – такі слова є в «Гімні Бердянська», слова якого написав Г. Ржевський, а музику – О. Лясковська (QR-код 7). Навчитися співати «Гімн Приморська», автором якого стали В. Дульцева та В. Корнієнко (слова), В. Корнієнко (музика) і В. Гогунський (оркестровка), можна за QR-кодом 8.

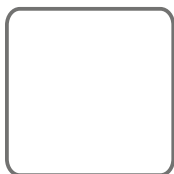

Запитай у своїх близьких, чи знають вони які-небудь пісні про свій край. Запиши їхні назви. Спробуй на окремому аркуші записати їх мовою оригіналу або їхній переклад українською мовою. Збери спогади дорослих – приклади того, як пісня може допомогти у скрутній ситуації чи як вона може об'єднувати людей.

Пригадай, які народні пісні заведено співати у твоїй родині. Які народні танці ви виконуєте? Розкажи про них. Принеси в клас аудіо- або відеозапис твоєї улюбленої народної музики, пісні або танцю. Спробуйте разом з однокласниками/однокласницями не просто їх прослухати, а й заспівати чи затанцювати. Вивчи одну-дві іншомовні пісні, які поширені в регіоні, і спробуй їх заспівати разом із носіями мов.

ХУДОЖНИКИ ТА ХУДОЖНИЦІ НАШОГО КРАЮ

Розкажи, чи подобається тобі малювати. Що ти знаєш про професію художника? Чи подобається тобі відвідувати художні музеї чи виставки, роздивлятися картини в Інтернет-мережі? Як ти гадаєш, про що розповідають нам художники через свої твори?

З'єднай стрілочками поняття та їхній зміст правильно. Чим, на твою думку, відрізняється зображення на картині від зображення на фотографії?

ПОРТРЕТ

– жанр в образотворчому мистецтві, у якому об'єктом зображення є природа, також зображення моря і подій, що відбуваються на морі.

НАТЮРМОРТ

– мальоване, скульптурне або фотографічне зображення людини або групи людей.

ПЕЙЗАЖ

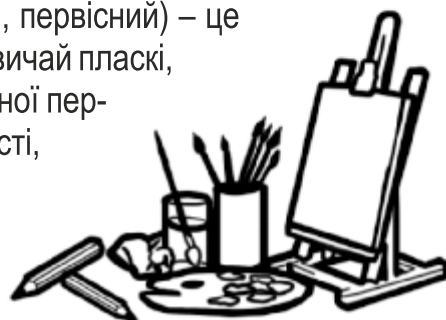
– різновид малярства, що зображає зірвані плоди, квіти, спійману рибу та здобич мисливців, посуд тощо.

Імпресіонізм (від фр. *impression* – враження) – це мистецька течія в живописі, а також у літературі та музиці, яка виникла в 1860-х рр. та остаточно сформувалася на початку ХХ ст. у Франції. Імпресіоністи намагаються у своїх творах відтворити шляхетні, витончені особисті враження та спостереження мінливих миттєвих відчуттів та переживань, природу, схопити мінливі ефекти світла, поділитися власними почуттями зі спостерігачем твору, вплинути на нього.

Модерн (інші назви – арт-нуво, сецесія тощо) прийшов на зміну реалізму в 1890-х рр. і згас напередодні 1914 р. Цей стиль у мистецтві ставив за мету не реальне передавання на полотні зображуваного предмета, а враження, яке воно справляє, символ, внутрішній зміст. У зображеннях з'явилися експресія, гама яскравих кольорів, вишуканий декоративізм. На зміну модернізму прийшли конструктивізм та функціоналізм. Авангардне мистецтво запанувало в 1920-х, воно позначилося відходом від фігуративності в мистецтві. Його логічним завершенням став абстракціонізм, що виник у 1920-х рр., але запанував у мистецтві вже після Другої світової війни. Абстракціоністи передавали враження засобами геометричних фігур, ліній, кольорових плям.

Примітивізм (від лат. *primitivus* – початковий, первісний) – це художній стиль, для якого характерні спрощені, зазвичай пласкі, форми, локальні, чисті кольори, відсутність повітряної перспективи, звернення до народної та дитячої творчості, стародавнього мистецтва тощо. Наївне мистецтво (англ. *naive art*) є одним із напрямків примітивізму, що включає як самодіяльне мистецтво, так і роботи художників-самоучок.

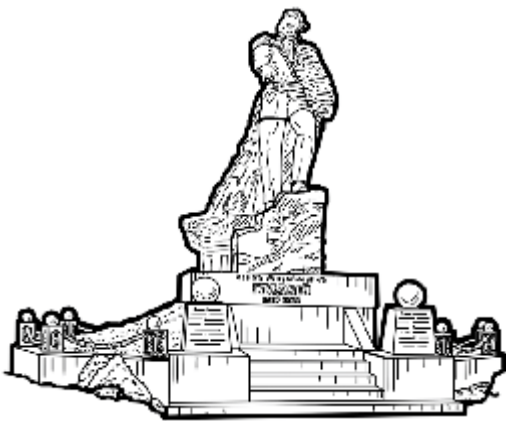

Прочитай текст про творчість деяких митців і мисткинь нашого краю. Спробуй скласти кросворд із прізвищ відомих художників і художниць та назв їхніх картин, використовуючи як ключове слово «мистецтво».

Запорізький край подарував цілу плеяду художників, що відзначилися майже в усіх напрямках образотворчого мистецтва. Однією з яскравих постатей художників-оспівувачів української культури був Опанас Сластіон (1855–1933), який народився в Бердянську. Він багато років їздив по Україні, змальовував та збирав зразки народного мистецтва, фольклорний матеріал та записував на фонографі спів і гру кобзарів, малював їхні портрети. Пізніше виконав ілюстрації до творів Т. Шевченка «Кобзар», «Гайдамаки», «Проводи на Січ». Окрім живопису, Сластіон займався архітектурою та власноруч спроектував багато будівель земств та шкіл, вкладаючи в кожну елементи українського модерну.

Бердянщина стала батьківщиною видатного художника, представника Паризької школи Якова Хаста (1873–1953). Після навчання в Одеській художній школі Я. Хаст вирушив до Парижа, де познайомився й потоваришував із видатними художниками світу – Клодом Моне, Амедео Модільяні, Марком Шагалом. У Парижі він також познайомився з відомим науковцем Луї Пастером та на його замовлення виконав багато малюнків для анатомічних атласів і статей на медичну тематику. Серед робіт Хаста багато портретів та пейзажів. У 1905 р. на Всесвітній виставці в Бельгії за картину «Паризький слуга» його було нагороджено золотою медаллю. На сьогодні понад 600 робіт художника зберігаються в Бердянському художньому музеї. Ще одним талановитим уродженцем єврейської громади Бердянська був Ісак Бродський (1883–1939) – представник реалістичного живопису, учень Іллі Рєпіна, який уславився портретами політичних діячів. У Бердянську ще за життя митця було відкрито художній музей його імені. Учень Я. Хаста й І. Бродського був художник Петро Белоусов (1912–1989), який працював у жанрі портрета, пейзажу, жанрової та історичної композиції. Серед митців Бердянщини є також декілька талановитих скульпторів, роботи

яких прикрашають різні міста України, музеї та приватні колекції світу. Зокрема, художник Микола Мироненко (нар. у 1946 р.) створив скульптури, які нині є візитівкою його рідного міста, – «Бичок-годувальник», «Діти лейтенанта Шмідта», «Жаба, що душить», «Сантехнік Миха» та ін. Роботи скульптора Володимира Філатова (нар. у 1958 р.) можна побачити в Запоріжжі (пам'ятник Осипу Гладкому), Києві (пам'ятник В. Лобановському) та інших містах.

Справжньою окрасою Мелітопольського міського краєзнавчого музею є графічні та живописні твори Олександра Тишлера (1898–1980), уродженця Мелітополя, живописця, графіка та театрального художника. Місто Пологи є батьківщиною знаного митця Віктора Полтавця (1925–2003). В. Полтавець працював у видавництві, оформлюючи книжкові видання, був автором ілюстрацій до творів Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького та ін. А в 1960-х очолював художній відділ видавництва дитячої літератури «Веселка». Одночасно з графічною та редакторською діяльністю Полтавець працював і в живописі, особливо виділялися його пейзажі, де він тонко та чуттєво передавав стани природи. Твори В. Полтавця експонуються в галереях як України, так і Західної Європи, Америки та Японії.

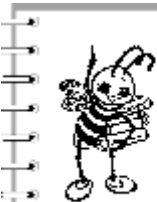
Загалом у Запорізькій області налічується багато талановитих та яскравих художників. Наприклад, на полотнах художника О. Зюзіна відкриваються чарівні куточки рідного для митця Приазов'я. Мар'яна Іванкова з Якимівки працює в різних напрямках образотворчого мистецтва – натюрморти, пейзажі, портрети. Не залишається Запоріжжя й осторонь сучасних тенденцій. Зокрема, Світлана Преображенська розвиває мистецтво малювання кавою, яке виникло на Сході понад сто років тому. Художник-монументаліст Анатолій Івченко створює чудові дерев'яні скульптури. А в рекреаціях Запорізького обласного художнього музею можна помилуватися роботами художників запорізької школи: Надії Близнякової, Петра Вольського, Анатолія Заярченка, Миколи Йолопа, Наталії Коробової, Валентини Сироти, Юрія Смірнова, Валентини Ступіної, Віктора Швеця та ін.

Напиши, яких сучасних художників нашого краю ти знаєш, але не знайшов/знайшла їхніх прізвищ на сторінках цього зошита. Це можуть бути не тільки художники/художниці, які пишуть картини, а й ті, що малюють ілюстрації до книжок, розмальовують вироби декоративно-ужиткового мистецтва, роблять мозаїки і вітражі тощо.

Подискутай зі своїми однокласниками й однокласницями про те, чому люди створюють написи, графіті, мурали (стінописи) на стінах будівель. У якому разі вони можуть завдати шкоду людині, будівлі, громаді? Які написи та малюнки на стінах приносять естетичну насолоду? Які сюжети муралів, художнього оформлення інших архітектурних об'єктів населеного пункту можна запропонувати зробити у громаді? Який би напис чи малюнок ти хотів/хотіла би бачити на власному будинку? Намалюй його на окремому аркуші або напиши текст.

• Серед найкращих ілюстраторів дитячих книжок і часописів в Україні зазвичай називають Анну Сарвіру, Віолетту Борігард, Владислава Єрка, Володимира і Катерину Штанків, Євгенію Гапчинську, Івана Сулиму, Інну Черняк, Марію Фою, Ольгу Гаврилову, Поліну Дорошенко та ін.

• Комікси в нашій країні з'явилися нещодавно. Над їхнім створенням працюють українські художники і художниці І. Будз, І. Баранько, Н. Тарабарова, В. Харченко та ін. Україномовні комікси та графічні романи почали набувати популярності лише на початку 2010-х рр. Станом на 2018 р. в Україні діють понад 20 видавництв, що спеціалізуються на випуску україномовних коміксів (в оригіналі чи в перекладі), та декілька дитячих часописів.

Прочитай текст про художні музеї нашого краю. Якщо ти вже їх відвідав/відвідала, розкажи про свої враження. Картини яких художників тобі сподобалися найбільше?

Запорізький обласний художній музей був заснований у 1971 р. Музейним колективом була зібрана унікальна музейна колекція, що налічує близько 14 тисяч творів живопису, скульптури, іконопису, графіки та українського народного декоративного мистецтва. Окрасою колекції стали твори таких визначних митців, як-от: І. Айвазовський, О. Маковський, М. Пимоненко, О. Мурашко, О. Бенуа, К. Коровін, І. Грабар, З. Серебрякова, М. Приймаченко, П. Кончаловський, І. Шишкін, Д. Бісті, Т. Яблонська, М. Глущенко та ін. У колекції народного мистецтва музею представлені петриківський розпис, традиційні писанки та мереживні витинанки, традиційна кераміка, гутне й кришталеве скло, український народний костюм із різних регіонів, полтавські й львівські килими, ткани вироби Богуслава, Кролевця, Решетилівки та вишиті рушники.

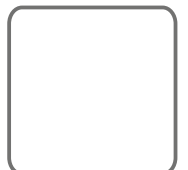
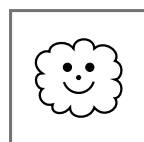
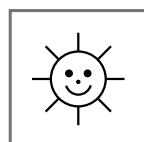
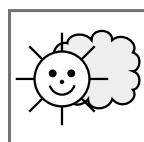
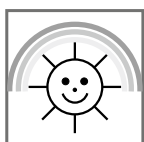
Бердянський художній музей імені І. І. Бродського є одним із найстаріших у краї. Він був заснований у 1930 р., і картини І. Бродського склали основу його колекції. Проте за 80 років існування музей зібрав велику колекцію вітчизняного живопису не тільки всесвітньо відомих художників і майстрів декоративно-ужиткового й образотворчого мистецтва, а й місцевих уродженців – К. Бердникова, П. Білоусова, І. Бродського, В. Жукова, М. Мироненка, А. Панченка, С. Семендяєва, В. Філатова, Я. Хаста та ін.

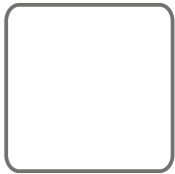

Енергодарський художній виставковий зал був створений у 1989 р. Його експозиційна площа – 415 кв. м. У його залах експонуються не тільки роботи енергодарських художників, а й митців з інших міст країни: Є. Гапчинської з Києва, І. Івченка з Одеси, подружжя Немирів зі Львова, Б. Кагана з Харкова та ін. Вже багато років у виставковому залі успішно працює програма «Казка в скриньці», проходять презентації робіт учнів міської художньої школи, з 2015 р. втілено в життя проєкт «Весела школа етикету» тощо.

Відвідай художній музей, виставку або роздивись картини відомих художників, які представлені в мережі Інтернет. Занотуй ім'я художника і назву картини, яка тобі сподобалася найбільше. Спробуй відтворити свої враження від цієї картини через кольори, малюнки, музику, пантоміму, спів або танець. Назви своїм однокласникам і однокласницям тільки ім'я художника або тільки назву картини. Продемонструй різними невербальними засобами зміст цього твору і свої враження від нього. Нехай вони спробують здогадатися й віднайти назву цієї картини або ім'я художника. Обговоріть, чи важко було їм виконати завдання. Спробуй оцінити, наскільки цікаво й точно ти зміг/змогла передати інформацію про зміст зображення через свої враження.

ОРНАМЕНТИ РІЗНИХ КУЛЬТУР У ДАВНИНУ ТА В СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ КРАЮ

Прочитай текст. Спробуй віднайти в речах, що тебе оточують, або в мережі Інтернет приклади різних видів орнаментів і їхнього розташування.

Орнаментом називають виконане в одній площині, виділене рельєфно або врізане в основу одноколірне або багатокілірне зображення, що править оздобленням архітектурних деталей і різних предметів декоративно-ужиткового мистецтва. За використаними в орнаменті мотивами його ділять на: 1) геометричний, що складається з крапок; прямих, ламаних, зигзагоподібних, сітчасто-пересічних ліній; кругів, ромбів, багатогранників, зірок, хрестів, спіралей та ін.; 2) рослинний, що зображує листя, квіти, дерева, плоди та ін.; 3) зооморфний, або тваринний, що являє собою частини або цілі фігури реальних або фантастичних тварин. Як мотив використовуються також людські фігури (антропоморфний орнамент), архітектурні фрагменти, зброя, різні знаки й емблеми (герби). Рослинний або зооморфний малюнок може відтворюватися максимально точно й відповідати оригіналу (тоді він називається «природним») або в спрощеному й зміненому вигляді, тобто стилізованому. За характером композиції, залежно від форми предмета, що декорується, орнамент може бути стрічковим, центричним або таким, що заповнює всю поверхню (арабески), та ін. Наприклад, у Запоріжжі можна побачити різні зразки орнаменту: геометричний і рослинний – на стінах, дверях, в інтер'єрах будинків початку ХХ ст., збудованих у стилях українського модерну та декоративного модерну. Арабеску можна розгледіти зазвичай у декорі та в оздобленні інтер'єру вірменських церков або хачкарів (у перекладі – камінь-хрест), мечетей та деяких громадських будівель.

Спробуй прочитати, які слова зашифровані в цих фрагментах заголовків, написаних давньоруською в'яззю.

Пригадай, як прикрашені речі, якими ти звик/звикла користуватися щодня. Намалюй декілька фрагментів орнаментів, які прикрашають твій будинок (усередині або зовні), дерев'яні чи металеві предмети, кераміку (кухлі, глечики, кахлі, тарелі тощо), які-небудь тканини (завіси, килими, одяг, рушники тощо). Спробуй класифікувати та правильно описати зображені тобою орнаменти.

Орнаменти виникли дуже давно. Спочатку вони були надзвичайно простими, наприклад, глиняний посуд людей, які жили в різних куточках землі декілька тисячоліть тому, прикрашали прямі або хвилясті смужки, круги, крапки тощо. Орнаментами не лише оздоблювали довколишні предмети. У них «зашифровували» інформацію про людину або про її сім'ю (рід, культурну належність тощо), інколи вони, за уявленнями людей, правили берегами від злих сил і духів. Із часом орнаменти ускладнювались і вдосконалювались. Вони відображали довколишню природу, побут людей, а також їхні уявлення про себе й навколишній світ. Тому орнаменти культур, поширені на Півночі, почали відрізнятися від орнаментів жителів Півдня, хоча залишались і спільні мотиви, наприклад «дерево життя», що символізувало у свідомості людей зв'язок поколінь.

Кожен орнаментальний мотив діставав свою назву, а інколи був певним символом. Наприклад, октаграма, яку в різних культурах називають «зірка Матері», «рожечка», «фінська зірка» та ін., є знаком відродження і шляховказності, символом слави і світла тощо. Одним із поширених орнаментів у більшості регіонів України є стилізована «виноградна лоза», що використовується здебільшого у вишивці рушників і сорочок, а також на керамічному посуді представниками різних культур. Наприклад, у білорусів і українців «виноградна лоза» символізувала хороше, «солодке», щасливе життя; у вірменів і грузинів – родючість; у євреїв – мир та добробут. Велике значення також надавалося кольоровій гамі орнаменту, зокрема символіка червоного й чорного кольору в українській вишивці дуже образно передана в пісні «Два кольори».

У Середньовіччі орнаменти могли правити «міткою», що давала змогу дізнатися не лише з якого регіону приїхала людина, а й її етнічну або релігійну належність. З розвитком засобів зв'язку й пересування посилилися культурні обміни, орнаменти певних культур почали використовувати в різних куточках світу. Через взаємопроникнення культур зазвичай дуже важко, а інколи й неможливо встановити, у якій саме культурі народився той чи інший орнаментальний мотив. Наприклад, стилізований тюльпан або квітку граната можна побачити на вірменських, грецьких, караїмських, кримськотатарських, турецьких та ін. вишивках.

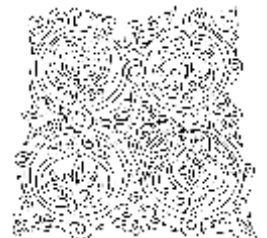
Більш ніж 5000 років тому на теренах сучасної України, Молдови та Румунії розквітла давня трипільська культура, яка дістала свою назву від с. Трипілля Обухівського району Київської області, де виявили перші археологічні знахідки. Значного розвитку в цій культурі досягли гончарні вироби.

Глиняний посуд різноманітної форми ліпили руками й прикрашали його візерунком у вигляді стрічок з кількох паралельних ліній, що утворювали хвилі та спіральні форми орнаменту. Зі скіфської доби відомі орнаментальні зображення рослин, тварин і людини, які були зроблені під впливом грецької, перської, сибірської культур.

Ще з давніх часів на орнаменти, що малювали наші предки, вплинуло візантійське мистецтво, якому притаманні арабські, вірменські, грецькі та ін. мотиви. Візантійські орнаменти вирізнялися великою кількістю візерунків химерної форми та яскравим і насиченим забарвленням. Найпоширенішими можна вважати середземноморську рослину

Мініатюра – мальовничі зображення невеликого розміру, що ілюструють книги

«акант», зображення пальмового листа «пальмету» та «грифона» – міфічної істоти, яка має крила, тулуб лева і голову орла. Ці мотиви ми часто зустрічаємо у православних храмах. Нерідко на будівлях міста можна побачити геометричний орнамент «меандр» – безперервну стрічку, що складається з прямих кутів, – та «спіраль».

Окрім чудових зразків архітектури, здавна на теренах України створювалися книжкові мініатюри. Найпоширенішим оформленням рукописної книги були «ініціали» – великі й гарно прикрашені початкові літери, за допомогою яких відзначали початок тексту або окремі його частини. У складний геометричний орнамент ініціалів вміло вписані голови хижих птахів і фантастичних звірів та людські обличчя. Окрім ініціалів і мініатюр, у таких книгах можна побачити гарно оформлені орнаментами поля. У кольоровому рішенні перевагу віддавали зеленому, золотому, синьому та червоному.

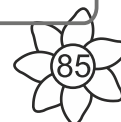
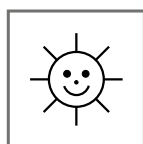
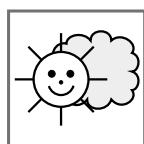
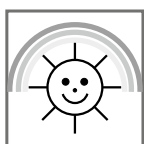
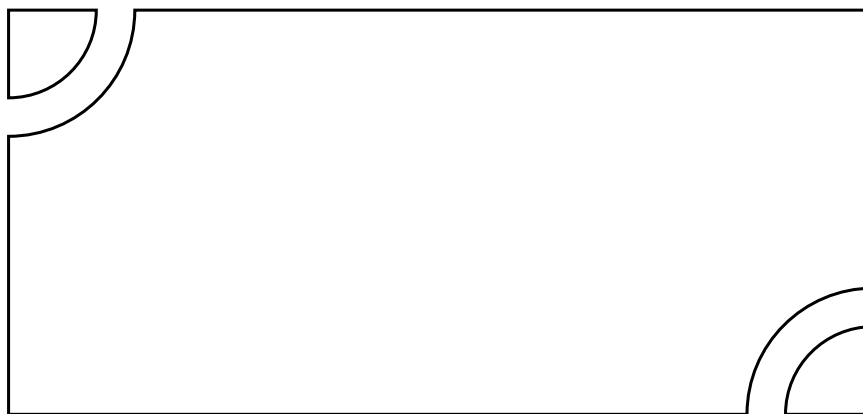
Українське народне мистецтво характеризує спільність національного стилю в орнаменті, малюнку, композиції, колориті, сюжеті. Відповідно до історичних змін стилів відбувалася трансформація орнаменту. Усталена традиційність вирізняла народний орнамент у галузі плетіння (лоза, солома, рогіз, лико, нитки, вовна), ткацтва (рушники, рядна, коци, килими), різьби (дерево, кістка, кора), писанкарства, гравіювання (залізо й інші метали), гончарства. Про особливість української вишивки в Запорізькій області можна дізнатися за QR-кодом. Цікаво, що на теренах України західноєвропейський стиль кахляних печей, які поширилися в XVII–XVIII ст. в будинках гетьманів, козацької старшини, у монастирях, також набув характерних місцевих рис. Майстри використовували геометричний і рослинний орнаменти для втілення сюжетів із козацького життя. В оздобленні селянських печей домінували зелені та жовті рельєфні кахлі, на яких зображували «кружалочки» з квіткою або китицею із трьох квіток – своєрідну «фіалку».

Роздивись будь-яку традиційну вишивку на одязі чи на рушнику у себе вдома. Спробуй виділити основні орнаментальні мотиви цієї вишивки та поміркуй над їхньою назвою, символікою зображення і кольору. Розкажи в класі, як ти зміг/змогла «прочитати» вишивку. Які візерунки тобі сподобалися найбільше і чому?

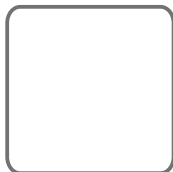

Придумай і намалюй свій орнамент для оздоблення якої-небудь архітектурної деталі, меблів, посуду чи одягу. Розшифруй для однокласників та однокласниць його зміст.

ЛЯЛЬКИ Й ЛЯЛЬКОВІ ТЕАТРИ. МУЛЬТФІЛЬМИ І ТВОРИ КІНОМИСТЕЦТВА

Ляльки існували зі стародавніх часів, та не завжди ними гралися діти. У давнину ляльки (переважно символічні зображення жінок) були прообразами різних духів – добробуту, домашнього вогнища, миру і родючості. Ляльки в Давньому Єгипті втілювали образи богів, часто виготовлялися з дорогоцінних матеріалів та оздоблювалися коштовним камінням. У Стародавньому Китаї ляльки також були витвором мистецтва, вироблялися здебільшого з найніжнішого фарфору. За допомогою тієї чи іншої ляльки загадували бажання (про гарний врожай, про створення сім'ї, про захист від ворогів тощо); ляльками та іншими символічними виробами прикрашали оселі у святкові дні. Народні вироби були культовими магічними предметами, і наші предки вірили в їхню силу оберігів. Поряд з ними виготовлялися різноманітні ляльки-іграшки, якими гралися діти. Ляльки робили з дерева та соломи. Такі забавки зазвичай виготовлялися взимку, коли не було робіт у полі. Та найпоширенішою народною лялькою українців була лялька-мотанка. Вона виготовлялася із тканини та ниток, зазвичай не мала ані рук, ані ніг, виразна була лише голова, але замість обличчя робився хрест або воно було пусте. Вважалося, що, якщо ляльці намалювати обличчя, вона може ожити й навіть завдати шкоди господарям оселі. Лялька-мотанка обов'язково мала вплетену червону нитку, яка, за уявленнями людей, оберігала дитину від недоброзичлих поглядів і відганяла від неї злих духів. Також ця лялька символізувала родючість і продовження роду, тож її розміщували в оселях як прикрасу та оберіг.

Розкажи, чи був/була ти коли-небудь у ляльковому театрі. Які вистави запам'яталися тобі найбільше? Чому? Яких театральних ляльок ти знаєш? Чи подобається тобі самому грати в театр – розігрувати за допомогою ляльок або за участю твоїх друзів/подруг різні казки або історії?

Ляльковий театр створювався впродовж тисячоліть. Найдавніший із відомих нам театрів ляльок існував у Давньому Єгипті понад 3500 років тому, і ставилися в ньому сюжети із життя богів. Оскільки грати богів наважувалися не всі актори, бо боялися накликати на себе їхній гнів, виявилось простіше замінити людей ляльками. З поширенням християнства лялькові спектаклі-містерії розігрувалися навіть у храмах. Фігурку Богоматері в цих виставах називали «маленька Марія», або «Маріонет», звідси й пішло слово «маріонетка», тобто лялька, яка керується зверху нитками. Від цього старовинного мандрівного театру маріонеток й до сьогодні збереглися релігійні різдвяні вистави, що розігруються у «вертепі» – переносному театрі ляльок.

Як театр ляльок вертеп на теренах сучасної України з'явився в першій половині XVII ст. Вертепний ляльковий театр мав форму двоповерхового дерев'яного будинку:

перший поверх – це ніби «земля», а другий – це «небо». У ньому показували різдвяну драму про народження Ісуса Христа, а потім свято перемоги добра над лихом. У другій половині дійства, вже не стільки заснований на релігійних текстах, скільки на реальних побутових ситуаціях, брали участь до 40 персонажів, що зображали реальних людей-сучасників. Ляльки пересувалися по прорізах у підлозі вертепу. Лялькар, що стояв за стіною вертепу, водив їх, тримаючи за підставку. Ці вистави показували на ярмарках, міських площах, по хатах селян і міщан. Вертепник-лялькар говорив і співав за всіх героїв. Часто-густо його супроводжували музики. З часом вертеп із театру ляльок перетворився на справжній вуличний театр, «живий вертеп», де лялькову вертепну виставу сполучали зі грою живих людей. Саме ляльковий вертеп став основою українського театру. Український вертеп споріднений з іншими ляльковими театрами Європи – польською «шопкою» і білоруською «батлейкою».

Поступово до маріонеток і вертепних ляльок додалися «рукавичні», що надягали частіше за все на три пальці руки ляльководи: один – у голову ляльки, а два пальці – у її руки. Комедії з рукавичними ляльками розігрувалися на ярмарках у супроводі музичного інструмента, наприклад шарманки, і призначалися, переважно, дорослим. Тому поведінка ляльок, наприклад італійського ПульчіNELI або російського Петрушки, була не завжди бездоганною, а їхні жарти, що висміювали багато людських вад, змушували червоніти навіть дорослих глядачів. І лише останні 50 років лялькарі почали частіше з'являтися на дитячих святах, аніж зустрічатися з дорослими, тому наразі з'явилися нові спектаклі, нові лялькові персонажі і нові види ляльок. У наш час ляльок часто можна зустріти і на екранах телевізорів, наприклад у першому україномовному телешоу у форматі лялькового театру «Додолики» на UA: Перший.

У сучасному ляльковому театрі можна побачити: 1) ляльки-автомати, які «оживають» за допомогою механізму – важелів, пружин, пари; 2) так звані «підлогові» ляльки – крім традиційних маріонеток, це великі «планшетні» ляльки, які «ходять» по сцені разом з актором, та ляльки-велетні, тобто казковий цільний костюм з великою головою, який надягають на себе актор чи акторка; 3) «верхові» ляльки – крім вже знайомих тобі ляльок-рукавичок і пальчикових ляльок, це тростинові ляльки, які кріпляться на тростині до «плеча», і в такий спосіб ними управляють, або пласкі тростинові ляльки для театру тіней. Останній дуже популярний на Сході (особливо в Китаї) та налічує 1000-річну історію. Лялька для тіньового театру була з рухливими частинами тіла. Глядачі зазвичай бачили тінь ляльки, яка проєктувалася на яскраво освітлений екран. Головний персонаж театру тіней у різних країнах дістав власну назву й особливі риси характеру. Наприклад, герой народного тіньового театру ляльок в Азербайджані, Греції й Туреччині має однакове ім'я – Карагьоз («чорне око»), але гумор цих ляльок і людські вади, які висміювалися ними, відмінні одне від одного, так само як і персонажі, разом з якими Карагьоз розігрує смішні й повчальні сценки.

Спробуй удома разом із батьками влаштувати театр тіней: постарайся за допомогою пальців і рук зобразити на добре освітленій стіні різних тварин, людей, предмети.

У давнину дотепні люди носили з собою ляльок, пускаючи їхніми вустами ризиковані дотепи на адресу влади чи багатіїв. А якщо чули нарікання, то казали: «Та це не я, а лялька». Усі лялькові герої були веселі, завзяті й носили червоні блазенські ковпаки, тому найпершого з них італійці прозвали Пульчінела («півник»). Народившись на «людській» сцені в Неаполі близько 400 років тому, він перекочував у театр ляльок. Найвиразніша прикмета Пульчінели – чорна маска. Його популярність вийшла далеко за межі Італії, породивши масу національних героїв лялькових вистав. Зокрема, з італійським Пульчінелою споріднені за характером англійський хуліган і забіяка Панч («стусан»), який завжди виступав у парі зі своєю дружиною – лялькою Джуді; голландський Ян Клаасен; датський пан Йоккель; іспанський Дон Крістобаль; німецький Гансвурст («Ганс – ковбаса»); російський Петрушка; угорський гуляка і сміливець Витязь Ласло й французький гуморист Полішинель. Мінялися часи, і поступово старих лялькових героїв замінювали нові, наприклад Гансвурста понад 100 років тому почав витісняти інший ляльковий персонаж – Каспер, а французького Полішинеля – Гіньоль, який змальовував простого ліонського ткача й розігрував різні сценки з його життя. За це вдячні ліонці установили Гіньолью пам'ятник.

Спробуй створити збірний образ зі старовинних ляльок або збірний образ твоїх сучасників/сучасниць і придумати свою рукавичну ляльку. Можеш дати своїй ляльці яке-небудь нове ім'я й наділити рисами характеру, які тобі особливо подобаються. Спробуй намалювати на окремому аркуші придуману тобою ляльку й описати її. Порівняй придуману тобою ляльку з тією, яку описав/описала твій/твоя сусід/сусідка по парті. Спробуйте вдвох пофантазувати й розіграти між вашими ляльковими героями невелику веселу виставу-діалог.

Запорізький обласний театр ляльок було створено в 1939 р. Засновником театру стала Надія Йосипівна Копп – його перша художня керівниця і режисерка. За короткий термін довоєнного творчого життя діти подивилися вистави «За щучим велінням», «Золотий ключик», «Горбоконики», «Вовк та семеро козенят», «Кіт у чоботях», «Мийдодір» та ін. Весь склад театру в той час налічував 18 осіб. Друга світова війна припинила його роботу, але ж відразу після перемоги вистави було відновлено. Вже 15 січня 1946 р. маленькі мешканці міста побачили виставу Н. Гернет «Гусенятко», а згодом – «Машенька та ведмідь» і «Маленький та хоробрий» та ін. Новим керівником трупи став художник Михайло Олександрович Лисов. Окрім вистав для дітей, колектив театру почав створювати вистави для дорослого глядача. На сцені театру й сьогодні дуже популярні такі спектаклі, як «Пурпурова квітонька», «Морозко», «Колобок», «Два майстри». У 1986 р. театр ляльок переїхав у приміщення колишнього міського Палацу піонерів, де з успіхом працює й сьогодні.

Щороку 21 березня в світі відзначають День лялькаря. Окрім фестивалів, готують вистави на вулицях міста. Пропоную тобі поміркувати і спробувати разом із однолітками влаштувати невеличкий фестиваль у школі. Збери цікаві факти про місцевий театр ляльок або студію, запроси в гості акторів або підготуйте власних персонажів та розкажіть історію свого класу за допомогою ваших лялькових героїв.

- На початку ХХ ст. театральних ляльок, зокрема тих, що були виконані в техніці площинної маріонетки, стали використовувати в анімації.
- Історія мультфільмів в Україні розпочалася в 1927 р. в Одесі «Казкою про солом'яного бичка» киянина В'ячеслава Левандовського. Дізнайся про це більше, перейшовши за QR-кодом або посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=vc87A9p9K8o>
- Укранімафільм – державна студія мультиплікаційного фільму, що була заснована в 1959 р. як частина Київнаукфільму. Анімаційний фільм відображує дійсність за допомогою знятих на плівку малюнків або фотографій, об'ємних предметів. Тут створені відомі тобі «Капітан Врунгель», «Лікар Айболить», «Острів скарбів», серія про козаків тощо. З 1991 р. Укранімафільм працює як самостійна студія.
- Національна кінематека України (раніше Київська кіностудія науково-популярних фільмів, або коротко – Київнаукфільм) діє з 1941 р. Тут знімають науково-популярне кіно, де цікаво та зрозуміло розповідають про життя, науку та суспільство. Науково-популярні фільми пропагують науковий підхід і критичне ставлення до дійсності.

Поміркуй і спробуй дати визначення професіям мультиплікатора, режисера і сценариста. Розкажи, як ти уявляєш собі людей цих професій. Що вони мають робити?

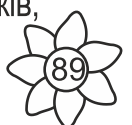
На початку ХХ ст. в Запоріжжі почали будуватися кінотеатри, які в той час називали електробиографами. Серед перших відомих кінотеатрів міста були приватні «Лотос» і «Колізей», біограф у Народному домі й біограф А. Фільцера «Чари» на 170 місць. У 1908–1909 рр. у місті був відкритий сінематограф Лизлова на розі вулиць Троїцької та Катеринославської (сьогодні Троїцька та Поштова). Сінематограф під відкритим небом розташовувався також у міському саду. Водночас сінематограф був побудований і в Мелітополі коштом місцевого караїмського купця і мецената Іллі Стамболі (1871–1954).

Прочитай про деяких відомих акторів і режисерів, інших діячів кіно, які народилися на теренах нашого краю. Згадай, кого ще з українських кіномитців ти знаєш? Спробуй знайти в Інтернеті інформацію про те, які фільми знімалися в нашому краї.

Чи знаєш ти, що...

- Уродженця Токмака Льва Виноградського (1906–1998) називають «батьком британського телебачення». Народився він у сім'ї єврея-кравця, і коли йому було 6 років,

родина, тікаючи від погромів, переїхала до Великобританії. Там він швидко опанував мову, зробив кар'єру професійного танцюриста й згодом узав собі ім'я Лу Грейд. Поступово Грейд став менеджером різних шоу, а потім у 1955 р. разом з друзями створив свій телеканал Associated Television (ATV), який поклав початок епосі незалежного телебачення в країні. У 1963 р. він відкрив світу «The Beatles», легендарний проєкт «Моппет-шоу», був продюсером багатьох телепередач і кінофільмів.

- Відомим діячем польського кіно й батьком історика і теоретика анімації Мартіна Гіжицького був уродженець Мелітополя поляк Єжи Гіжицький (1919–2009). Гіжицький більш відомий як історик шахів і колекціонер, проте ще він був членом Асоціації польських кінематографістів, кінокритиком і журналістом, який у 1946 р. заснував тижневик «Film», у 1966 р. – щомісячник «Kino» і був головним редактором журналу «Kamera». Також опублікував книги про кінематограф: «Як виникає фільм» (1951) і «У фільмі немає нічого неможливого» (1958).

- Режисер таких відомих фільмів радянських часів, як «Назар Стодоля» (1953), «Сорок перший» (1956), «Балада про солдата» (1959), Григорій Наумович Чухрай (1921–2001) також народився в Мелітополі. Освіту він здобув у Всесоюзному державному інституті кінематографії, а режисерську роботу розпочав на Київській кіностудії художніх фільмів, згодом працював на «Мосфільмі». Також писав сценарії й грав у кіно.

- Автором лібрето та сценарію культового радянського фільму-оперети «Весілля в Малинівці» був уродженець Гуляйполя Леонід Юхвід (1909–1968), який відтворив у ньому деякі епізоди громадянської війни в краї.

- Сучасна німецька режисерка Єва Нейман народилася в Запоріжжі в 1974 р., проте кінематографічну освіту здобула в Німеччині та стала відома як авторка документальних і художніх стрічок, зокрема за мотивами творів Шолом-Алейхема.

- Наш край подарував Україні та світу багатьох відомих акторів – Віктора Андрієнка, Романа Богданова, Мирославу Карпович, Ольгу Куриленко, Юрія (Гошу) Куценка, Аллу Масленникову, Лілію Мей, Світлану Світличну та ін.

- У 1998–2014 рр. у Бердянську проходив Міжнародний кінофестиваль «Бригантина». У 2015 р. за підтримки Держкіно України тут було засновано дитячий кінофестиваль «Золотий ключик», основними учасниками якого виступили діти, що знімалися в аматорських короткометражних стрічках. У Бердянську з 2010 р. існує власна Алея зірок.

Розпитай дорослих, пошукай в Інтернеті, які художні та мультиплікаційні фільми були зроблені на українських студіях. Напиши нижче назви тих стрічок, які ти бачив/бачила і вони тобі дуже сподобалися. Розкажи в класі про ці фільми чи мультфільми та поясни, чому для тебе вони є найкращими. Якщо тобі буде цікаво, підготуй окрему розповідь-презентацію про авторів твого улюбленого мультфільму.

Згадай своїх улюблених героїв/героїнь мультфільмів або кінофільмів. Опиши одного/одну з цих персонажів і чому він/вона тобі подобаються, не називаючи його/її імені. Цікаво, чи вгадають твої однокласники та однокласниці, про кого саме йдеться?

Подивись разом із однокласниками й однокласницями мультиплікаційний фільм «Півник і котик» (1991 р., режисер і автор сценарію Алла Грачова). Під час перегляду спробуйте на певних часових позначках робити паузи (стоп-кадри) і відповідати на нижчеподані запитання. Після обговорення змісту стрічки поділися своїми враженнями від такого перегляду мультфільму.

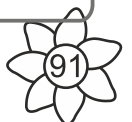
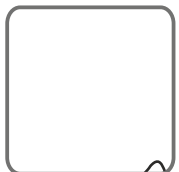
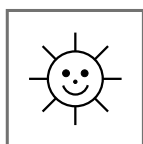
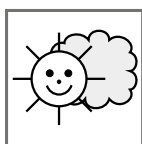
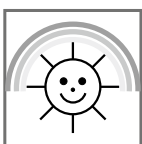
1. Стоп-кадр на 1 хв. 43 сек. Запитання: Які емоції викликають у тебе котик та півник? Чи хотів/хотіла би ти мати таких друзів чи знайомих? Назви риси, які їм притаманні.
2. Стоп-кадр на 4 хв. 37 сек. Запитання: Які емоції викликає в тебе лисичка? Чи хотів/хотіла би ти мати таких друзів та знайомих? Назви риси, які їй притаманні.
3. Стоп-кадр на 8 хв. 42 сек. Запитання: Про що свідчить вчинок котика? Яка була причина непорозуміння між котиком/півником з одного боку і лисичкою та її родиною? Чи часто ти та твої рідні допомагаєте людям, які спочатку не були вам дуже приємні, але потребували допомоги? Чи завжди люди біля нас викликають у нас лише симпатію? Чи маємо ми піддаватися емоціям лише тому, що люди не схожі на нас?

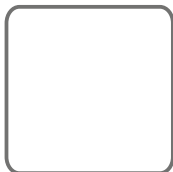

Напевно, ти вже бачив/бачила одні з останніх українських мультфільмів «Микита Кожум'яка» (реж. М. Делоян) та «Викрадена принцеса: Руслан і Людмила» (реж. О. Меламуж) або кінострічку «Сторожова застава» (реж. Ю. Ковальов). Уяви себе на мить журналістом/журналісткою, який/яка має взяти інтерв'ю в авторів і команди, що працювала над цими стрічками. Яке б головне запитання ти їм поставив/поставила?

Робота над мультфільмом є дуже копіткою, але дуже цікавою. Ти неодноразово бачив/бачила намальовані анімаційні фільми, створені за допомогою комп'ютерної графіки, з персонажами-ляльками або виробленими із пластиліну. Це складна робота, проте навіть твої однолітки намагаються створювати власні мультфільми. Окрім опанування науки мультиплікації самотужки вдома за допомогою відеоуроків, можна навчитися створювати мультики у спеціальній студії, на курсах у Будинку творчості або створити таку студію разом із однокласниками та однокласницями. Ти можеш спробувати зробити власний фільм чи мультфільм разом із батьками чи професіоналами в Центрі дитячої творчості. Якщо ти вже зняв/зняла фільм, то чимало можливостей його представити тобі можуть надати щорічний Міжнародний фестиваль мистецтва кіно для дітей та підлітків «Чілдрен Кінофест» (<http://childrenkinofest.com/>), фестиваль «Кінохвилька» або Міжнародний благодійний фестиваль мультфільмів «Муля».

ЗАСОБИ ПЕРЕДАЧІ І ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ В ДАВНИНУ І СЬОГОДНІ

Звідки ми отримуємо інформацію? Від рідних, учителів, із книжок, Інтернету, з реклами... Поміркуй: чи завжди так було? Адже були часи, коли ні книжок, ні Інтернету ще не існувало. У давнину люди ще не вміли писати, але вміли залишати послання за допомогою наскельних малюнків (петрогліфів), що створювалися гострими предметами, вугіллям з кострищ, природною фарбою. Декілька тисяч унікальних стародавніх петрогліфів було знайдено під час дослідження світової пам'ятки археології «Кам'яна Могила» в смт Мирному на Мелітопольщині. Це були своєрідні мінігазети, розраховані на невелику групу людей. І щоб зрозуміти це зображення-послання, треба було бути членом цієї спільноти. Надалі які тільки матеріали не використовувало людство, щоб фіксувати, зберігати та передавати інформацію: бересту, віск, глину, дерево, камінь, пергамент (видублена шкіра телят) тощо.

Людство винайшло ще чимало різних способів передавання інформації, наприклад за допомогою вогню і диму. Особливо важливо це було для тих, хто подорожував морем, – світло маяків вказувало їм правильний напрямок до землі. А ще моряки винайшли сигнальні прапорці. Але найскладніші повідомлення доводилося передавати за допомогою семафорної абетки. Проте всі ці засоби зв'язку діяли тільки в ясну погоду й на відстані прямої видимості. Вогонь використовували і в системі оповіщення населення про напад ворогів. Це були вежі, які створювалися запорозькими козаками на високих місцинах із запасом горючих матеріалів для розведення потужного вогнища. Вони розміщувалися за 5–10 км одна від одної. Коли козак бачили ворогів, вони розпалювали велике багаття, яке мало попереджати наступні вежі про появу ворогів. Такі вежі в реконструйованому вигляді сьогодні можна побачити на Хортиці. Для передачі інформації не тільки найближчому оточенню, а й тим, хто подорожує чи далеко живе, стали використовувати поштових голубів. Адже голуби можуть літати зі швидкістю 100 км за годину та мають унікальну здатність повертатися до свого гнізда! Інформацію за допомогою поштових голубів передавали як давні греки, сповіщаючи імена переможців Олімпійських ігор, так і римські полководці. У Середньовіччі голуби також були надійним каналом для передавання інформації, тому що подорожі були небезпечні та складні. Тільки у XX ст. люди відмовилися від використання голубиної пошти. Проте поштові голуби переносили інформацію лише конкретним людям (адресатам), і вона не завжди була доступна іншим людям.

Перші письмові публічні вісники, розраховані на широку аудиторію, з'явилися в Стародавньому Римі з часів Цезаря і стали прототипом сучасних періодичних видань. Глиняні таблички з написаними на них повідомленнями про різні повсякденні справи щодня виставлялися в людних місцях, як-от Римський форум. Це була перша інформація, яку міг побачити будь-хто і яка була розрахована на будь-якого читача. Папір винайшли давні китайці. У IV–V ст. нашої ери його широко використовували в Індії. А ось у Європу він примандрував лише в XIII ст. З появою паперу, а потім друкарського верстата з'являлося дедалі більше можливостей для поширення інформації.

Одними з перших газет, які виходили в Олександрівську, були російськомовні «Запорожская речь» і «Запорожский край». Цікаво, що видавцем і головним редактором цих газет був В. Загоскін. Щоденне політичне і літературне видання «Запорожская речь» обсягом шість сторінок побачило світ у серпні 1909 р. Через цензуру, яка панувала в Російській імперії, вийшло всього 5 чисел і газета була закрита. Проте за два місяці В. Загоскін випустив новий часопис «Запорожский край», який також протримався лише до кінця 1909 р. і мав 40 номерів.

Пропоную тобі цікаву гру. Зайди на сайт <http://www.aup.com.ua/Game/index.html> або проскануй QR-код і ти побачиш гру «Медіазнай-ка». Вибери тему 2 і розташуй перших п'ять іконок за часовою шкалою від найдавніших способів передавання та фіксування інформації.

З'єднай правильно праву і ліву частини речень про те, як (у якому вигляді) передається інформація.

Графічна	передається у вигляді літер
Звукова	у вигляді цифр і знаків
Текстова	у вигляді зображень, подій, предметів, графіків
Числова	усна або відтворена записувальним пристроєм

Прочитай про те, як і звідки до глядача/глядачки, читача/читачки або слухача/слухачки потрапляє інформація. Спробуй навпроти кожного із джерел інформації намалювати вигадану тобою піктограму, що її репрезентує. Якщо, на твій погляд, цей список неповний, нижче допиши і придумай піктограму до того, чим ти користуєшся, щоб передати інформацію.

<input type="text"/>	газета, часопис – читаємо та розглядаємо фото	<input type="text"/>	книжка – читаємо і розглядаємо ілюстрації
<input type="text"/>	Інтернет – читаємо, слухаємо, розглядаємо, дивимося тощо	<input type="text"/>	радіо, аудіокнига – слухаємо
<input type="text"/>	кіно, телебачення – дивимося і слухаємо	<input type="text"/>	<input type="text"/>

Прочитай текст. Розкажи, що ти знаєш про сучасну пошту. Чи користуєшся ти сьогодні послугами Укрпошти? Спробуй згадати та намалювати логотип Укрпошти.

У 1770 р. в Олександрівській фортеці була створена поштова дистанція, яку також називали «військовою поштою». Завідував нею Петро Згурський, і в його розпорядженні було 9 козаків з Донського полку. До 1798 р. посад Олександрівська з'єднувався з

Катеринославом (Дніпром) поштовими трактами, що мали прямувати по правому та лівому берегах Дніпра. Тракт між Олександрівськом і Великим Токмаком вважався особливо небезпечним, через те що був малонаселеним і можна було зустріти грабіжників. На трактах, що не скрізь пролягали по рівній дорозі, існували наплавні мости, гатки (настили з колод або хмизу для проїзду через багнисте місце) і перевози на поромах та дубах (човнах, видовбаних у стовбурі дерева). Поштові станції розташовувалися у 20–30 км одна від одної. Швидкість пересування теж була суворо регламентована: «поштові валізи та кур'єрів» пропонувалося везти зі швидкістю 12 км на годину, а пасажирів – 10 км на годину.

Спробуй поміркувати разом із однокласниками й однокласницями, які можуть бути небезпеки під час передачі інформації.

Пограйся з однокласниками й однокласницями: вишикуйтеся в три колони спиною одне до одного. Перший/перша учень/учениця отримує інформацію від учителя/ учительки – дивиться на запропонований малюнок і пробує умовно намалювати/написати його за допомогою тупого кінця олівця на спині того/тієї, хто стоїть перед ним/нею. Учень/учениця, що відчув/відчула цей малюнок, спробує зобразити його на спині наступного/наступної і так далі. А вже останній/остання в ряду зобразить отриману інформацію як малюнок на папері. Після цього разом роздивіться три отриманих малюнки й той, із якого все починалося.

Прочитай текст. Спробуй обрати із трьох видів джерел інформації, яке з них первинне, яке вторинне, яке третинне. Які джерела, на твою думку, є найнадійнішими і чому? Розкажи про свій власний досвід отримання інформації з різних джерел.

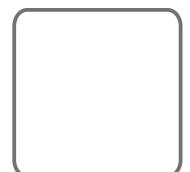
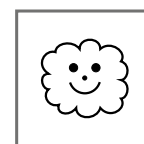
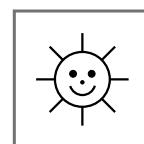
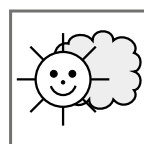
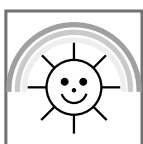
Джерела інформації – це хтось чи щось, що надає тобі інформацію. Джерела бувають:

- первинні – містять первинну безпосередню інформацію про події, людей, об'єкт;
- вторинні – це інформація, отримана з первинного джерела, яка обговорюється, інтерпретується, коментується, аналізується, оцінюється;
- третинні – огляд різних видів інформації, де часто-густо відображена й особиста думка особи, яка її передає.

- Розклад руху автобусів на автостанції: Токмак – Веселе відправляється о 8.30.
- Вівіска на автобусі: Токмак – Веселе відправляється о 8.30.
- sms від друга: Автобус на Веселе відправляється о 8.30, але може і затриматися.

Склади ребус до слова «інформація».

ЯК ЧИТАТИ МЕДІАТЕКСТ І ПРАЦЮВАТИ З ІНФОРМАЦІЄЮ

Карикатура (з італ. – перевантажувати, перебільшувати) – навмисне смішне, глузливе або спотворене зображення предмета або особи

Псевдонім (з грец. – несправжнє ім'я) – вигадане ім'я, яке людина використовує замість справжнього у своїй професійній діяльності

Розкажи, що таке газета. Навіщо її придумали люди? Що може зробити газета? Які газети читають у твоїй родині? Якими були твої враження від першого знайомства з газетою? Чи довіряєш ти інформації, яку публікують у газетах?

Прочитай текст. Роздивись будь-яку газету й спробуй знайти в ній ті елементи, які перелічені нижче.

Кожного дня ми обираємо собі одяг. Якщо ми вдягаємо шкільну форму, то це означає, що ми маємо намір іти в школу, якщо легке невимушене вбрання, то цим подаємо сигнал, що будемо бавитися. Так і газета – кожним елементом свого «вбрання» подає нам якийсь сигнал. Зазвичай це такі елементи:

- Назва – спеціально створене лого, яке означає назву газети. Воно є унікальним і незмінним обличчям газети. Поруч із ним зазвичай є номер випуску газети і дата.
- Заголовок. Найбільший заголовок на сторінці ще називається «основний флеш (спалах)». Це серйозна історія, тому в заголовку немає жартів. Заголовки написані великими літерами, щоб привернути увагу до основного повідомлення в газеті.
- Підзаголовок – написаний меншими літерами. Тут йдеться про те, що не ввійшло в заголовок, але також є важливою інформацією.
- Основна стаття – це історія, написана журналістом/журналісткою задля осмислення факту, ситуації чи події. Стаття, яка розміщена на першій сторінці, – це найважливіше, що хоче сказати газета читачу/читачці.
- Основний текст – основний текст статті, написаний журналістом/журналісткою.
- Підпис – ім'я та прізвище або псевдонім автора/авторки статті. Інколи включає назву фаху. Наприклад: Сергій Тримбач, кінокритик. Також підпис під фотографією чи карикатурою пояснює, що зображено, і може містити прізвище фотографа чи автора ілюстрації. Підписи іноді відділяються від тексту або ілюстрації підкреслюванням.
- Фотографія або ілюстрація наближають до читачів історію, яку розповідає журналіст/журналістка.

Прочитай, як робиться газета. Проте список дій переплутаний! Поміркуй і спробуй розставити в клітинках поруч зі списком цифри від 1 до 9, які вкажуть правильну послідовність дій.

- Підготовлена газета передається на тиражування.
- Визначають форму подачі інформації (заметка, репортаж, стаття тощо).
- Готують ілюстративний матеріал (графіки, карикатури, малюнки, фото тощо).
- Журналісти пишуть основний текст.
- Підготовлені матеріали разом з ілюстраціями верстають, тобто розміщують на сторінках чи шпальтах друкованого або електронного видання.
- Інформація ретельно перевіряється.
- Коректори і редактори переглядають верстку й виправляють помилки.
- Збирають інформацію.
- Відстежують події, що вже сталися, відбуваються або готуються.

Поміркуй, люди яких професій працюють у газеті. Зі списку нижче вибери професії, представники/представниці яких беруть участь у створенні газети. Якщо в тебе є електронний девайс і можливість увійти в Інтернет, пограй в онлайнвий варіант цієї вправи за посиланням: <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>, тема 5.

☐ Архітектор(-ка)	☐ Електрик(-иня)	☐ Оператор(-ка)
☐ Гример(-ка)	☐ Журналіст(-ка)	☐ Прибиральник(-ця)
☐ Дизайнер(-ка)	☐ Звукорежисер(-ка)	☐ Редактор(-ка)
☐ Диктор(-ка)	☐ Коректор(-ка)	☐ Фотограф(-иня)
☐ Друкар(-ка)	☐ Монтажник(-ця)	☐ Художник(-ця)

Чи замислювався/замислювалася ти, як читати газети? Можна проглянути газету за 10 хвилин або менше, щоб дізнатися про події у світі. Ось декілька порад.

- Подивись на все, що є на першій сторінці, – тут розміщується найважливіше. Прочитай заголовки і подивись фото. Розгорни газету й витягни рекламні додатки.
- Продивись першу сторінку та кінцівки кожного розділу, поміть цікаві для тебе новини. Посилання на першій сторінці вказують на спеціальні розділи, як-от прогноз погоди, список подій тощо.
- Продивися історії і новини на перших кількох сторінках.
- Повернись на першу сторінку і швидко прочитай цікаві для тебе історії.
- Зупинись на своєму улюбленому розділі – спорт, розваги або бізнес – десь на хвилину. Знову відзнач те, що не встиг/встигла прочитати одразу.
- Погортай усю газету, поміть історії і рекламу, які не помітив/помітила раніше. Пізніше зможеш до них повернутися.
- Якщо є час, зупинися на цікавій для тебе історії або нарисі. Перед закінченням переглянь твій улюблений комікс або карикатуру.

Найголовніше! Будь уважним/уважною читачем/читачкою. Зіставляй отриману інформацію з тією, що міститься в інших джерелах. Май власну думку щодо справедливості й об'єктивності отриманої інформації. Думай для себе.

Пропоную тобі цікаве завдання й можливість більше дізнатися про свій край. Об'єднайся з однокласниками й однокласницями в 4 групи. Відкрийте портал «Віртуальні тури 3-Д» <https://zaporizhzhia.city/virtual-tours> або за QR-кодом. Тут за допомогою 3D-туру ви маєте змогу побачити 24 пам'ятки та деякі музеї краю. Оберіть із них 4 об'єкти, які вас зацікавили. Домовтеся та розподіліть ці чотири об'єкти для подорожі між чотирма групами, зорієнтуйтеся, де вони розташовані на карті області. Здійсніть віртуальну або разом із дорослими реальну подорож до обраного об'єкта. Потім уявіть себе редакторським колективом та створіть мінігазету, що розповість про цю мандрівку. А перед цим знайди на карті місце, де ви зараз перебуваєте, і познач, потім знайди місце подорожі вашої групи. З'єднай їх і за допомогою Google Maps з'ясуй маршрут і запиши:

Твоє місцеперебування _____ Місце подорожі _____
Скільки кілометрів розділяє місце, де ти живеш, і місце подорожі _____
Скільки часу тобі туди добиратися пішки _____, на авто чи автобусі _____

У попередньому завданні тобі було запропоновано попрацювати у складі однієї з чотирьох груп мандрівників, які потім утворюють редакційну колегію газети. Разом ви можете створити випуск газети на аркуші А4, присвячений своїй подорожі в історію та культуру нашого краю. Прочитай нижче поради, як навчитися створювати «маленьку сестричку» великих газет.

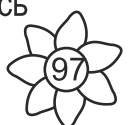
УЧИМОСЯ СТВОРЮВАТИ ГАЗЕТУ

Наша газета – це газета про подорож. Для прикладу ми зробимо лише першу сторінку газети, яка є найважливішою. Там будуть: 1) назва, 2) основна стаття, 3) фотографія або ілюстрація до статті. Кожна редакція насамперед обирає назву газети. Назва газети має бути образною, цікавою, лаконічною і відображати головну думку. Спочатку придумайте стільки варіантів назв, скільки зможете, а потім оберіть таку, яка відповідає цим критеріям.

1. Розподіляємо ролі в нашій мініредакції. У нас працюватимуть:

- головний/головна редактор/редакторка – він/вона відповідає за вибір теми і несе відповідальність за результат, який побачать читачі. Він/вона вирішує, який остаточний вигляд матиме газета. Але вибір теми зазвичай формується спільно на редакційній нараді;
- журналісти/журналістки – вони готують основну статтю, збирають факти й інформацію про явище, описують і перевіряють, щоб факти, наведені ними, відповідали дійсності;
- група оформлення – це фотографи/фотографині та художники/художниці, які ілюструють статтю так, щоб читач/читачка опинився/опинилася якнайближче до явища, ніби побачив/побачила все своїми очима. Оскільки наша подорож буде віртуальною, то їм доведеться або підбирати фотографії із сайту музею, або самим створити ілюстрацію.

2. Створюємо журналістський матеріал, або пишемо репортаж. Термін «репортаж» походить від латинського «reporto» – передавати. Репортаж показує факти, події, враження через безпосереднє сприйняття автора/авторки, немов відтворюючи картину того, що відбувається. В основі репортажу завжди лежить цікава подія, яка розвивається перед очима читача/читачки. Є кілька основних правил, як написати гарний репортаж. Найголовніше, що ви маєте сказати, розташовується першим. Дуже важливим є заголовок – це надзвичайно трудомістка і важлива річ, адже часто визначає, чи хтось

читатиме вашу новину. Він має бути зрозумілий, короткий, без складних слів. Далі слід поміркувати про «лід» – це короткий виклад журналістського матеріалу, що розміщується після заголовка й перед основним текстом. Він має бути короткий і стисло передавати зміст матеріалу. Зазвичай у льоді вже треба відповісти на запитання «Що?», ДЕ ви перебували, перед тим як занурилися в дію.

Потім можна перейти до основної частини: вона має викликати в читача/читачки відчуття присутності; він/вона має дістати можливість ніби побачити людей та історії вашими очима. Тут можна відповісти на питання «Коли?». Описуйте свої відчуття, враження, дії, запахи тощо. Будь-яке враження наближує ефект присутності вашого/вашої читача/читачки. Роздивіться ріжок з морозивом і вишенькою зверху: приваблива вишенька – це має бути закличний заголовок, далі солідний «лід», або порція морозива, а завершує вафельний ріжок, у якому чим ближче до дна, тим менше морозива-інформації.

3. Наступний етап – макетування. Як розмістити матеріали на сторінці. Отже, у вас є: назва газети, основний заголовок, основна стаття, ілюстрація. Як це все скласти до купи і заверстати, можна побачити за посиланням: <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>, тема 6.

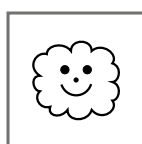
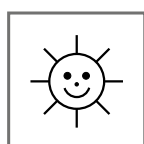
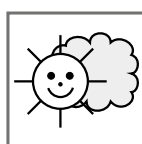
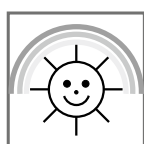
Розкажи, як тобі працювалось у складі редакції. Яку роботу ти виконував/виконувала під час створення газети? Чому ти обрав/обрала саме її? Чи сподобалися тобі репортаж і зовнішній вигляд вашої газети? Наскільки, на твій погляд, є вдалою ілюстрація? Про що ще ти хотів/хотіла би обов'язково написати в цій газеті?

Обміняйтеся газетами, які ви зробили: редакція 1 з редакцією 2, а редакція 3 – з редакцією 4. Разом зі своїми колегами і колежанками по редакції розглянь і прочитай газету, створену іншою групою. Випишіть нижче ключові слова (тобто ті слова, які несуть найбільше смислове навантаження) та найцікавіші новини (те, про що почули вперше). Презентуйте репортаж цієї газети однокласникам і однокласницям, використовуючи ці слова. Також під час представлення партнерської газети треба оцінити, чи всі елементи газети: назва, основна стаття, ілюстрація чи фото наявні.

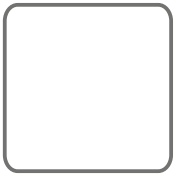

Що є у твоїй місцевості такого, що може бути цікавим іншим? Про що або кого ти хотів/хотіла би створити репортаж? Якщо б ви вирішили щомісяця випускати газету вашого класу, яка назва та логотип тобі би сподобалися?

НАШ КРАЙ ГОСТИННИЙ. ТУРИЗМ У РЕГІОНІ

Туризм – у пер. з франц. «прогулянка». Це тимчасові подорожі людей в іншу місцевість або країну з гостьовою, оздоровчою, пізнавальною, релігійною, розважальною, спортивною та ін. метою

Прочани – люди, які здійснюють подорож, щоб уклонитися духовним та релігійним святиням

З найдавніших часів безліч людей вирушали в подорожі, щоб пізнати світ і відкрити нові території. Ще в античні часи основними причинами подорожей були: прагнення розширити свою торгівлю; здобути освіту чи якісніше, ніж у своєму регіоні, лікування; відвідати храми й помолитися святиням, взяти участь у спортивних або музичних змаганнях. Розвиток торгівлі привів до масового будівництва доріг, гостинних дворів (караван-сараїв), шинків тощо. Виникла необхідність у людях, які знають місцеві дороги, – у провідниках або морських чи річкових лоцманах, а також місцевих жителів, які володіють мовами, – у перекладачах. Для зручності мандрівників почали складати карти й невеликі путівники – короткі описи маршрутів.

Першими згадками про Запорізький край завдячуємо давньогрецькому історику Геродоту, який описував життя скіфів. Так само з торговою та політичною метою візантійський імператор Костянтин Багрянородний описував переправи біля Хортиці (за його словами, острів Святого Георгія). Однак лише із часом утвердження козацтва на берегах Дніпра збігаються найвідоміші згадки іноземців про Запорізький край. Австрійський дипломат XVI ст. Еріх Лясота відвідав наш край під час перемов із запорожцями, змалював у щоденнику громадський побут Січі та описав життя козаків. Але найвідомішим було видання «Опис України» французького військового інженера Гійома Боплана (XVII ст.), який працював безпосередньо близько до нашого краю, коли будував фортецю Кодак. Сьогодні про Запорізький край відомо далеко за межами України, передусім завдяки видатним пам'яткам історії та промисловим об'єктам. Однак не лише вони привертають увагу туристів.

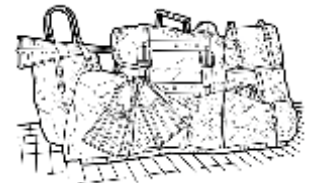
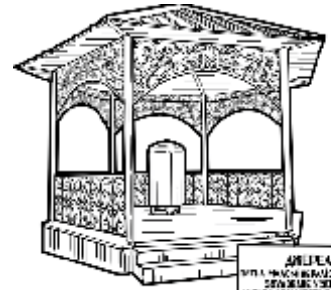

Розкажи, навіщо за старих часів люди приїжджали до Запоріжжя та інших міст краю. Яких іще відомих людей, що подорожували Запорізьким краєм, ти знаєш? Як ти гадаєш, що приваблює сучасних туристів у нашому краї? Які можливості є у твоїй місцевості для активного відпочинку? Які визначні пам'ятки є у твоєму регіоні? Що таке путівник, навіщо він потрібний?

Прочитай текст. Підкресли різні види туризму, які розвиваються в нашому краї. Подумай, а навіщо ти зазвичай вирушаєш у подорожі? Як ти її плануєш?

Одним з перших туристичних об'єктів Запоріжжя був дніпровський санаторій «Олександрабад», який було засновано Г. Нібуром у 1904 р. (сьогодні це територія Запорізького річкового порту). Приїздили до санаторію навіть із-за кордону, а в самому закладі пропонували не лише лікувальні процедури, а й спортивні розваги, зокрема теніс. Лікувально-оздоровчий туризм в області активно розвивається й у наш час. Особливу увагу туристів привертають лікувальні властивості Молочного та Утлюзького лиманів. У краї є джерела лікувальної води – Мелітопольське (мінвода «Мелітопольська»), Приазовське, Акимівське (курорт Кирилівка), Бердянське та у Приморському р-ні. Звісно ж, не можна не згадати курорти Запорізької області, що приваблюють туристів на узбережжі Азовського моря. Тут сформувалася певна культура морського оздоровлення в санаторіях та на базах відпочинку, хоча зазвичай вони не працюють увесь рік, а переважно в літній сезон. Пляжний або сезонний туризм має великий потенціал розвитку в краї, проте для цього необхідно розвивати туристичну інфраструктуру й опікуватися екологією моря й узбережжя. Також слід згадати спортивно-оздоровчий туризм – пішохідні екскурсії, сплав по річках, спортивна риболовля тощо, які активно розвиваються в наш час.

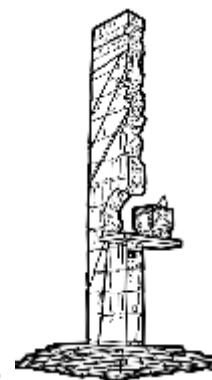
Окрім моря й сонечка, туристів у нашому краї приваблюють також унікальні пам'ятки історії та культури. Це дає змогу розвивати культурний, науковий і паломницький туризм. Найпривабливішими об'єктами для туристів є археологічна пам'ятка «Кам'яна могила» під Мелітополем і музей під вікритим небом «Скіфський стан», реконструкція Запорозької Січі на Хортиці й Музей історії запорозького козацтва, архітектурні пам'ятки, зокрема замок В. Попова, менонітські будівлі – школа для дівчат, учительський інститут тощо, Бердянський педагогічний інститут, сакральні будівлі, найкращі зразки радянської архітектури тощо. Цікавими є експозиції Музею судноплавства «Чайка», краєзнавчих музеїв Запоріжжя, Бердянська, Мелітополя, Гуляйполя, Якимівки та ін. художніх музеїв у Запоріжжі, Бердянську, галерея Енергодара, експозиції приватних музеїв, майстерні народних майстрів-керамістів, вишивальниць, ковалів та ін. Через те що більшість культових будівель області та релігійних святинь були знищені в роки радянської влади, релігійне паломництво розвивається не дуже активно, проте ностальгічний туризм або паломництво в місця, де жили колись і були поховані предки, є досить давнім місцевим трендом. Переважно сюди приїздяють нащадки менонітів, німців, євреїв, болгар, ногайців, караїмів та представників інших спільнот, які вимушені були емігрувати з країни в різні історичні періоди.

Окремо варто згадати розвиток науково-технічного і промислового туризму, адже Запорізька область є однією з лідерів промисловості України. Цікавими для відвідування є промислові гіганти Запоріжжя і знаменитий Дніпрогес, місто енергетиків Енергодар і Ботієвська вітряна електростанція, єдине в області місто шахтарів, які видобувають залізну руду,

– Дніпрорудне, промислові об'єкти в інших містах краю. Також цікавість гостей і жителів краю викликають Музей техніки Богуслаєва, Музей науки у Фліка, Музей ретро-автомобілів «Фаетон», музеї підприємств тощо. Ті, хто втомилися від промислового гуркоту та метушні міст, можуть відпочити в сільських садибах, поласувати свіжими овочами та фруктами й пожити в умовах, максимально наближених до природи. Поступово в краї розвиваються такі досить нові види туризму, як зелений, або агротуризм (наразі відкрито 34 садиби), й екологічний, адже дедалі більше людей усвідомлюють відповідальність за стан навколишнього середовища й долучаються до екологічних проєктів та акцій. Здавна в краї відомі такі види туризму, як етнографічний (відвідування громад етнічних спільнот краю – албанців, болгар, гагаузів, менонітів, старовірів та ін.), гастрономічний (подорожі в місця, де можна поласувати незвичайними продуктами або стравами) і подієвий (участь у різноманітних фестивалях, реконструкціях, конкурсах тощо).

Прочитай текст про розвиток народної творчості та деякі фестивалі, що відбуваються в Запорізькій області. Згадай, які цікаві заходи, свята, фестивалі проходять у твоєму населеному пункті. Запропонуй свої ідеї для гарного свята.

У Запоріжжі вже майже 200 років поспіль напередодні Покрови Пресвятої Богородиці відбувається ярмарок. Представники кожного з районів області запрошують на виставки виробів декоративно-ужиткового мистецтва, пропонують скуштувати різноманітні смаколики та подивитися культурно-розважальну програму від учасників самодіяльності, що є своєрідною візитівкою кожної території області. З 2010 р. започатковано проведення Міжнародного козацького фестивалю «Покрова на Хортиці». Також тут можна відвідати Всеукраїнський фестиваль «Гончарі на Хортиці», міжнародний пленер-виставку «Хортиця крізь віки», фестиваль ковальської майстерності «Вогняна квітка» в Токмаку та ін.

У Запоріжжі започаткований фестиваль сучасного музичного мистецтва «Khortytisia Freedom». Серед яскравих музичних подій варто згадати ще фестиваль електронної музики «Тесла» в Бердянську, Всеукраїнський фестиваль духової та естрадної музики «Таврійські сурми» в Мелітополі, конкурс солістів-вокалістів «Чернігівські зорі» і фестиваль «Легенди степу» в Чернігівському р-ні, Всеукраїнський фестиваль-конкурс «KIRILLOVKA-FEST» у смт Кирилівці Якимівського р-ну та ін. Фестиваль-конкурс моди та стилю «Таврія-етнофест» започатковано в м. Василівці. У 2018 р. в Запоріжжі – столиці українського машинобудування – вперше був проведений автомобільний фестиваль «Ретро Мотор Фест. UA».

Ще однією сучасною традицією Запоріжжя став фестиваль вуличної їжі «Пікнік на Райдузі», що проходить у вересні на однойменному каскаді фонтанів. Тут пропонують скуштувати не тільки фаст-фуд, а й смачні витвори різних національних кухонь регіону. Щороку в Мелітополі в червні проводиться фестиваль «ЧерешнЕво», у с. Садовому Токмацького р-ну – «Фестиваль щасливих ягід». Восени організують фестивалі-конкурси вина – «Чарівна лоза Примор'я» в Приморську і «POLOGY-WINE-FEST» у Пологах. Також у Приморську на початку вересня, починаючи з 1998 р., щорічно проходить фестиваль мистецтв національних культур «Ми – українські. We are Ukrainian». У Гуляйполі можна відвідати фестиваль народного мистецтва «Вольниця».

Продумай і спробуй запропонувати одноденні або короткі півторагодинні екскурсійні маршрути по твоєму населеному пункту або району. Напиши перелік основних об'єктів, які ти пропонуєш оглянути під час екскурсії

для рідних _____

для однолітків _____

для іноземних гостей _____

Порівняй придумані тобою маршрути між собою. Якщо знайдеш відмінності, поясни їх. Порівняй свої маршрути з тими, які запропонували однокласники та однокласниці. Обговоріть їх й спробуйте разом скласти один екскурсійний маршрут, яким ви зможете пройти в один із вихідних днів всім класом.

Поміркуй, люди яких професій працюють у туристичній галузі. Що ти знаєш про ці професії? Чи подобається якась із них тобі і чому?

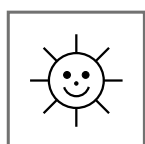
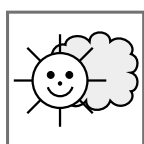
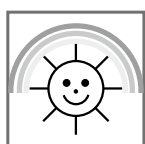

Розкажи, яких правил безпеки треба дотримуватися під час пішоїдної екскурсії в місті та в природі, під час подорожі в автобусі. Спробуй зробити цікаву презентацію про це.

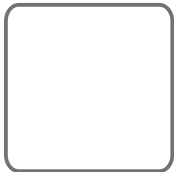
Складаючи маршрути для подорожі, постарайся враховувати: 1) вік туристів/ туристок; 2) їхню обізнаність в історії і культурі краю; 3) теми, які їх можуть зацікавити; 4) кількість часу, необхідного для відвідання екскурсійних об'єктів; 5) їхню безпеку.

Пам'ятай, що пам'яткою є не лише те, що знамените й відоме всім, а й якісь цікаві куточки природи, історичні або культурні об'єкти, які знають лише декілька людей. І головне, чому люди зараз подорожують, – це можливість отримати нові враження, емоції та знайомства з іншими людьми.

МИ – ПРИВІТНІ ГОСПОДАРИ/ ГОСПОДИНІ ТА ГОСТИННІ ДРУЗИ

Прочитай зашифроване послання (дивись шифр на стор. 118).

Δ↔⊙Δ⊗ Σ> ◻◻~⊙◻◻ ◊Σ⊕⊕⊙Δ -
Δ↔⊙Δ ◻ ◻◻~⊙Δ◻ ◻XΔ◻◻⊕⊙Δ

Традиції гостинності в східних слов'ян, і зокрема в українців, склалися дуже давно. Українська оселя була завжди відкрита для мандрівників і нужденних людей, що прийшли здалеку. За старих часів люди вірили, що гість, який завітає в хату, обігріється біля вогнища й поїсть, може вважатися за близьку людину. А вже якщо він з'їв шматок хліба й дрібку солі, то ніколи не зможе образити гостинного господаря, що поділився з ним найдорожчим. Гість обов'язково мав переступити поріг будинку, зайти хоч би на хвилинку й сісти. Його спочатку пригощали хлібом із сіллю, водою або склянкою вина, а вже потім починалася бесіда, причому ввічливі господарі ніколи не запитували, чому людина прийшла.

Родичі й односельці приходили в гості тільки на запрошення та в суворо визначені дні. До приходу гостей готувалися святкові страви, дарунки. Було заведено, щоб гості теж приходили не з порожніми руками – з хлібом, солодощами. Під час відвідин гостей усаджували на найзручніші місця, а особливо поважаних – на почесне місце «покуть». Господар з господинею usługували гостям і спеціально запрошували покуштувати кожен нову страву. Без такого запрошення жоден гість не смів узяти що-небудь зі столу або вийти із-за нього. Коли до столу виносили хліб із сіллю, гості мали зрозуміти, що гостювання закінчене й потрібно прощатися. Словами «спасибі за хліб, за сіль, за кашу й милість вашу» вони дякували господарям за гостинність. Господарі мали віддаровувати гостей, що йшли з хати, хлібом, пирогами, дрібними дарунками. Важлива була не цінність дарунків, якими обмінювалися господарі й гості, – це був знак взаємної поваги і дружби.

(За А. Пономарьовим)

Розкажи, як у твоїй сім'ї заведено приймати гостей. Щоб ти міг/могла заздалегідь скласти свою розповідь, спробуй відповісти на такі запитання:

1. Гість/гостя приходить на запрошення чи без нього?
2. Він/вона попереджає про час свого візиту чи ні?
3. Чи обов'язково приходить точно у вказаний час?
4. Чи має гість/гостя приносити з собою якесь частування, квіти або дрібні дарунки?
5. Як твоя родина зустрічає гостя/гостю в оселі? Що при цьому кажуть?
6. Де садять гостя/гостю в будинку?
7. Чим його/її зазвичай пригощають?
8. Хто із членів родини розмовляє з гостем/гостею, як його/її розважають?
9. Як довго триває візит?
10. Як проводжають гостя/гостю, який/яка йде додому?

Порівняй свою розповідь про традиції прийому гостей з розповідями однокласників та однокласниць. Знайди в них спільне та відмінне.

Пригадай, що означають слова «гість» та «гостинність». Чи можна вважати гостинність відповідальною справою? Подумай та добери на кожну літеру слів «господар» або «господиня» якості, які характеризують гостинну людину. Порівняй свій список слів зі списком сусіда/сусідки по парті. Знайдіть спільні та відмінні слова і поясніть їх.

Г – _____
 О – _____
 С – _____
 П – _____
 О – _____
 Д – _____
 А – _____
 Р – _____

Г – _____
 О – _____
 С – _____
 П – _____
 О – _____
 Д – _____
 И – _____
 Н – _____
 Я – _____

Чи вважаєш ти себе гостинною людиною? Поясни чому та наведи приклади зі свого життя.

Прочитай текст, що описує вже знайомі тобі основні правила європейського етикету прийому гостей. Зверни увагу на те, що в ньому є прикрі помилки й навіть зайві речення. Викресли те, що, на твій погляд, не зовсім відповідає поведінці гостинних господаря і господині. Допиши нижче ті правила, яких, на твою думку, бракує.

Одягнися краще, ніж ти зазвичай ходиш удома. Якщо в кімнаті хто-небудь вже є, не познайом їх з новоприбулими. Зустрічай гостей з усмішкою, вони не повинні відчувати, що їм раді. Приймаючи гостей, намагайся поводитися так, щоб їм було у тебе весело, приємно і неспокійно. Бажано бути тактовним(-ою), пихатим(-ою), люб'язним(-ою) і привітним(-ою). Не шкодуй для гостей ні частувань, ні іграшок, ні уваги, ні докорів. Якщо серед гостей опиниться людина, яка у твоєму будинку вперше, будь з нею не особливо уважним(-ою) і люб'язним(-ою). Якщо гість/гостя зробить яку-небудь незручність, не подавай виду, що помітив/помітила це. Просто попроси його/її піти. Першими сідають за стіл господар чи господиня, і всі страви пропонуються спочатку гостям. Не вставай із-за столу, якщо бачиш, що гості ще їдять. Поквап їх. Проводжаючи гостя/гостю, проведи його/її до дверей, якщо необхідно, допоможи йому/їй вдягнути верхній одяг. Зустріч зовсім не обов'язково потрібно закінчувати теплими словами.

Спробуй разом із сусідом/сусідкою по парті пограти у гру (додаток 2, стор. 117). Для цього тобі необхідно буде зробити фішки, гральний кубик і домовитися про правила.

Вибери зі списку ті українські прислів'я та приказки, які завжди має пам'ятати господар/господиня (поміть їх особливим значком або кольором), і ті, які завжди має пам'ятати гість. Поясни, як ти їх розумієш.

- Веселий гість – дому радість.
- Гарними розмовами гостей не наситиш.
- Гість господарю не укажчик.
- Гість першого дня – золото, другого – срібло, а третього – мідь: додому їдь.
- Гість рідко буває, та багато бачить.
- Гостя по одежі стрічають, а по розуму проводжають.
- Дома їж, що хочеш, а в гостях – що дадуть.
- Коли їдеш у гостину, бери хліб у торбину.
- Коли надувся як сич, то гостей не клич.
- На гостину збирайся, але вдома пообідати не забувай.
- Незвані гості гризуть кості.
- У гості ходити – треба і до себе водити.
- У гостях добре їсти й пити, а вдома спати.
- Хто гостю радий, той і собаку його нагодує.
- Чим хата багата, тим і гостям рада.
- Яке частування, таке й дякування.

Знайди серед українських прислів'їв ті, які відповідають за змістом прислів'ям, наведеним нижче. Допиши прислів'я про гостей і гостинність, які ти знаєш сам, твоєю рідною мовою і, якщо необхідно, у перекладі українською мовою.

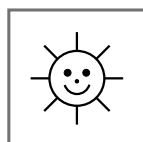
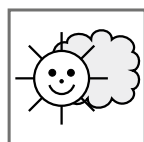
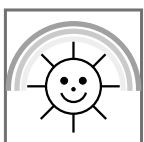
Гість їсть не те, чого чекав, а те, чим пригощають. (Вірменське)

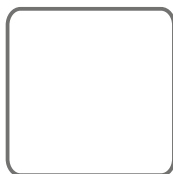
Якщо господареві невесело, то і гостю нудно. (Грузинське)

Веселий гість нікому не тягар. *Ein froher Gast ist neimands Last.* (Німецьке)

Як ти гадаєш, які дарунки краще дарувати своїм одноліткам та старшим гостям, які приїхали з інших регіонів України чи із-за кордону? Які дарунки були б недоречними? Розкажи про свій власний досвід отримання дарунків. Чи виготовляєш ти дарунки своїми руками?

ПРИЙМАЄМО ГОСТЕЙ, ВІТАЮЧИ ЇХ ЇХНЬОЮ РІДНОЮ МОВОЮ

Напиши, які мови ти знаєш або вивчаєш. _____

Розкажи, чи допомагає тобі в житті знання іноземної мови.

Спробуй скласти діалог із сусідом/сусідкою по парті якоюсь з іноземних мов, яку ви знаєте або разом вивчаєте, використовуючи слова і фрази:

Я, ти, ми, так, ні, мій, моя, наш, сім'я, сусід, друг, спасибі, будь ласка, добре, вибач, свято, дарунок, пісня, танець, гра, один, два, три, чотири, п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять, десять.

Добрий день! Як справи? – Добре!

Як тебе звать? – Мене звать...

Нумо дружити! – Згода!

Де ти живеш? – Я живу...

Приходь у гості! – Дякую, коли? – Сьогодні (вдень, вранці, завтра, зараз, увечері).

Ласкаво просимо! – *Відповідь.*

Сідай! – Дякую!

Пригостайте! – Дякую, дуже смачно! Не хочу, спасибі!

Смачного! – Дякую!

Допоможи мені, будь ласка! – Добре, допоможу!

Тобі подобається гратися (відпочивати, працювати, співати, танцювати, учитися)? – Мені подобається (Ні, мені не подобається) гратися (відпочивати...).

Ходімо гратися (відпочивати, танцювати...)! До побачення!

Попроси рідних допомогти тобі написати ці слова й фрази рідною мовою. Якщо твоя рідна мова українська, тоді напиши ці слова однією з іноземних мов, яку ти вивчаєш. Якщо тобі буде важко це зробити самостійно, заглянь у словник чи порадься з дорослими.

Батьківщина _____ тут _____ є _____

світ _____ там _____ пити _____

подорож _____ близько _____ спати _____

господар _____ далеко _____ гуляти _____

гість _____ прямо _____ море _____

хороший _____ праворуч _____ казка _____

красивий _____ ліворуч _____ легенда _____

Звертання до незнайомого літнього чоловіка _____

Звертання до незнайомої літньої жінки _____

Звертання до незнайомої людини середнього віку _____

Звертання до однолітка – незнайомого хлопчика _____

Звертання до однолітки – незнайомої дівчинки _____

Ласкаво просимо! – *Відповідь*. _____

Познайомся, це мій/моя (друг/подруга, брат, сестра, мама, тато, бабуся, дідусь, гість/гостя, учитель/учителька, сусід/сусідка та ін.). – Дуже приємно! Мене звать _____

Що це? – Це мій будинок (моя школа, моя вулиця, музей...). – Дуже красиво! _____

Хто це? – Це мій/моя друг/подруга (брат, сестра, мама, тато, бабуся, дідусь, гість/гостя, учитель/учителька та ін.) _____

Смачного! – Дякую! Дуже смачно! _____

Я тебе запрошую в гості (в подорож, у театр, у кіно, гуляти). – Добре, дякую! _____

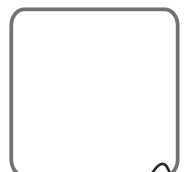
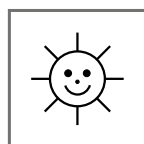
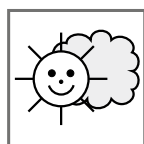
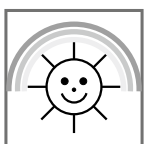
Де розташовується школа (будинок, музей, театр, море...)? – Прямо, праворуч, ліворуч, близько, далеко, тут, там. _____

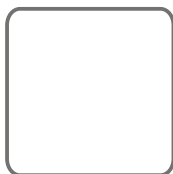
Вам/тобі допомогти? – Спасибі! _____

Я хочу їсти (пити, спати, гуляти, вчитися, гратися, дружити). – Добре, будь ласка! _____

Разом із сусідом/сусідкою по парті та іншими однокласниками та однокласницями вивчи ці слова і фрази, потренуйся у їхній вимові. У яких ситуаціях тобі може стати в пригоді знання цих слів? Пофантазуй і склади невеликі діалоги, розіграй з однолітками мінівистави, уявляючи, що ти розмовляєш з іноземними гостями.

КУХНЯ НАШОГО КРАЮ – СТРАВИ, ЯКІ МИ ЛЮБИМО ГОТУВАТИ

Куліна́рія – мистецтво приготування їжі

Гастроно́мія –
1) спільне визначення найвишуканіших і найдорожчих харчових продуктів,
2) наука про культуру харчування

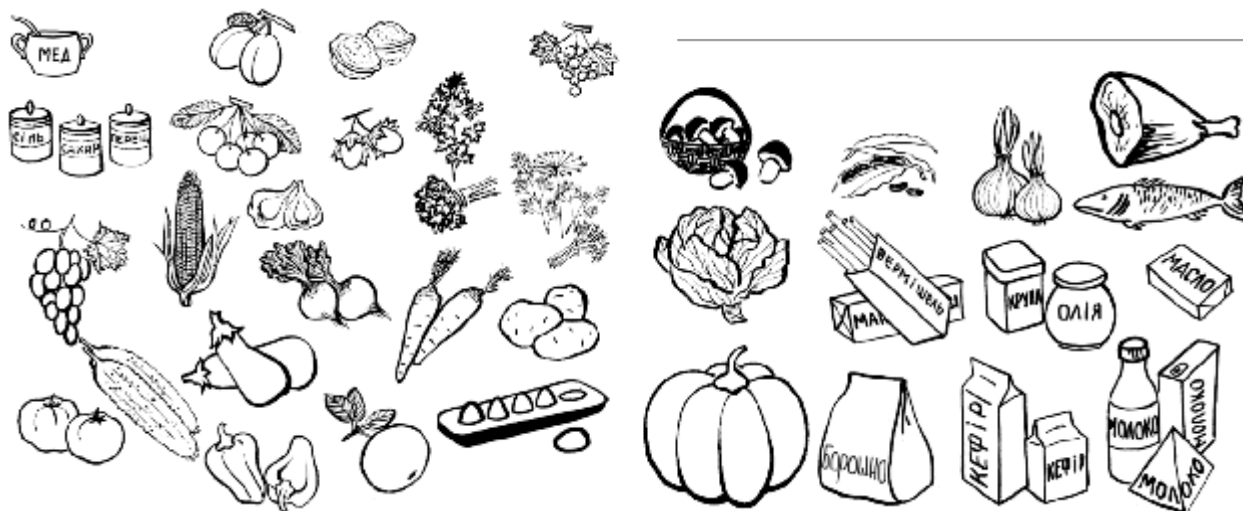
Прочитай вірш Д. Куровського «Кипи, супе!». Розкажи, хто у твоїй сім'ї зазвичай готує обід. Як ти допомагаєш рідним у приготуванні страв? Хто вчить тебе готувати їжу? Які страви ти вже вмєш готувати сам/сама?

Начистила картопельки,
Сама й накришила
І цибульку, й морквиночку...
Потім засмачила.
– Кипи, супе, вибулькочуй,
Густий та пахучий!

Бабця тільки наглядає
Та онуку учить:
– Отак, рибко, отак, яско.
Треба все уміти:
І читати, і писати,
І супчик варити.

Вибери різні продукти, необхідні для приготування твоєї улюбленої страви, і «склади» їх у посуд, у якому вони мають готуватися. Якщо яких-небудь продуктів або кухонного начиння не вистачає, домалюй їх. Зашифруй за допомогою шифру (стор. 118) назву цієї страви. Запропонуй сусідові/сусідці по парті відгадати, про яку страву йдеться. Поділися рецептом її приготування. Згадай, які страви були твоїми улюбленими тоді, коли ти ще не ходив/ходила до школи. Чи змінилися за цей час твої смаки?

Прочитай вірш «Обід» Емми Мошковської в перекладі Данила Кононенка й розкажи, як ти пригощаєш своїх гостей.

Сусід сусіда пригощав:
Поставив він гірчицю,
Іще з комода він дістав
Фарфорову сільницю.
А на столі його була
Оздоблена серветка.

І біля столу ще була
Новенька табуретка.
А ще у рамці над столом
Пейзаж один висів.
А ще ж і песик під столом
Кудлатенький сидів.

І ще в вазоні щось цвіло
У цього ось сусіда...
Все дуже добре тут було, –
Лиш не було... обіду!

Напиши, які страви ви найчастіше їсте всією родиною за вечерею або обідом.

Яке частування й напої ти зазвичай пропонуєш гостям, що зайшли до тебе «на хвилинку»?

Склади меню обіду чи вечері, яке б ти запропонував/запропонувала своєму/своїй гостю/гості, і поясни, чому ти вибрав/вибрала саме ці страви.

Українська кухня відзначається своєю неповторністю та чудовим смаком. Іноземні туристи їдуть до України ще й для того, щоб поласувати стравами, які не зустріти в жодній країні світу. Адже зараз гастрономічний туризм є дуже популярним! Кожен регіон нашої країни вирізняється своїми стравами. Як ти гадаєш, які страви можна вважати суто місцевими смаколиками? Які ще цікаві страви, що поширені в інших регіонах України чи в інших країнах світу, ти вже скуштував/скуштувала?

Особливості життя в умовах дніпровських плавнів та запорізького степу визначили й специфіку кухні та страв, що готували мешканці регіону. Найдавніша страва, що безпосередньо пов'язана з козаками, – куліш. Сама страва «куліш» є досить простою та поєднує одразу кілька методів готування – варіння та смаження. Отже, пшоно, яке було основою кулешу, перетирали з салом, щоб у поході чи просто в дорозі воно не намокло та не псувалося. Залежно від ситуації та місцевості в куліш могли додавати смажене з цибулею сало або сушену рибу. Він був і не густий, як каша, і не рідкий, як юшка. Отож куліш замінював одразу кілька страв, був дуже поживним та зігрівав у негоду. Ще однією стравою, що стала візитівкою запорожців, є щерба. Спочатку щербою називалася борошняна бовтанка, яку готували на

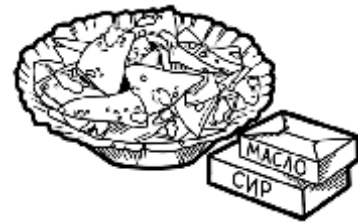

рибному відварі. Пізніше так стали називати круту юшку, зварену з різних видів риби, що щедро давав Дніпро. Замість хліба запорожці в походах їли коржі-загреби. Щоб тісто стало коржиком, його загірбали жаром або золою, а для смаку та користі додавали всілякі зернятка або зелень: щавель, цибулине перо, подорожник із кропивою. Взимку смак козацького хліба урізноманітнював «грушеник», який пекли, додаючи в тісто перетерті сухі груші.

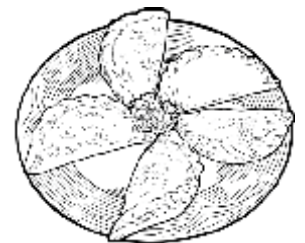
Загалом наш багатокультурний край поєднав безліч страв різних національних кухонь. Спільними для всіх мешканців нашого краю є страви з риби. Так склалося, що дніпровські плавні з річками-притоками, а також азовське узбережжя на Півдні щедро забезпечували рибою мешканців запорізьких степів. Здебільшого рибу смажать, однак велика кількість її засушувалася та коптілася для подальшого використання взимку. Іноді, у піст, сушену рибу додавали в борщ. Борщ – загально визнана «візитівка» української кухні. На запорізькій землі він був дуже різний: на м'ясному бульйоні та пісний із квасолею чи без, з доданням сала, зі шкварками, смаженою рибою, з підсмаженим борошном і обов'язково – із зеленню, на яку так багатий південний український степ. А також із заправкою з попередньо обсмаженої перед доданням у борщ суміші цибулі, моркви і буряка, щедро присмачений томатами. Поширені в нас і галушки, що з'явилися разом з переселенцями з Полтавщини та Слобідської України і мають кілька різновидів. Традиційно готують декілька різновидів каш, однією з найулюблених є пшоняна каша з гарбузом.

Стравою, що полюбилася всім мешканцям Запорізького краю, є болгарська манджа, своєрідне рагу з баклажанів, солодкого перцю (часто з доданням гострого перцю), помідорів та зелені. Готують манджу, як правило, улітку та подають охолодженою до основних страв чи як закуску. У приазовських районах Запорізької області поширена болгарська перепічка – міліна, зроблена з тіста з домашнім сиром та сметаною, чи салма – нарізані шматочки тіста, зварені і присмачені смаженою цибулею, сиром чи бринзою та кислим молоком. Також це албанські петули, налисники, що подаються з медом або варенням. Незважаючи на вкрай близьку культуру болгар, гаґаузів та албанців в Приазов'ї, все ж є своєрідні риси саме в національних стравах. Зокрема, цікавими є різноімення одних страв у болгар та гаґаузів – болгарська «міліна» раптом перетворюється на «кавирму» в гаґаузів, а «тіквінік» – на «кабакли»! Ну, а традиційна албанська варена картопля в томаті зі смаженою цибулею (картолете дендра) смакує й іншим сусідам у приазовських степах.

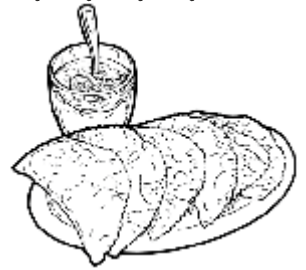

Ще однією етнічною групою, що подарувала нам смаколики, є караїми. Саме караїмські пиріжки стали однією з дивовижних страв, які можна скуштувати, наприклад, у Мелітополі. Традиційно пиріжки готували з бараниною, але тепер є безліч начинок, аж до фруктових. Окрім караїмів, у Запорізькій області мешкає ще одна етнічна спільнота, яка переселилася колись із Криму, – це нащадки кримських греків. Компактно вони мешкають на півдні Донеччини, у нас – у с. Новоминовці Розівського р-ну, а також у Мелітополі, Бердянську та Запоріжжі. Своєю національною стравою, так само, як і кримські татари, греки вважають чебуреки («чир-чир», «чирлама») та маленькі пельмені «хаших'я», чи «хамурдолма», що варилися або

смажилися. Ймовірно, саме грецька традиція виготовлення маленьких пельменів, або вушок, з м'ясом «хаших'я» надихнула технологів торгової марки «Геркулес» створити «фірмові» пельмені й запропонувати рецепт їхнього приготування на сковорідці. Відварені «хаших'я» зазвичай поливалися олією зі смаженою цибулею та подавалися з горнятком кислого молока. А чебуреки греки традиційно їдять тільки з густою домашньою ряжанкою – «ар'яном». У греків, так само як у ногайців, що колись жили в запорізьких степах, найпоширенішою м'ясною юшкою була «шурпа» («чорба», «серпа»), з баранини, в'яленої на сонці, – «хахач», із баранячого сала й обсмаженого м'яса – «каурму».

Доволі незвичною, але смачною стравою, що побутувала в минулому на теренах Запоріжжя, є молочний суп з вишнями, що готували влітку меноніти. Ця страва була поширена в Німеччині та Польщі, звідки вони її й привезли на береги Дніпра. Загалом наш край є осередком фруктового садівництва та баштанництва, тому тут завжди можна скуштувати варення з вишень, черешень, слив, абрикосів, динь і кавунів. А вареники з вишнями та шовковицями смакують усім мешканцям Запорізького краю.

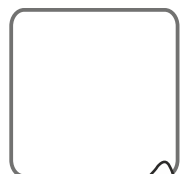
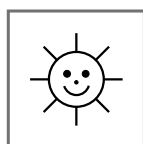
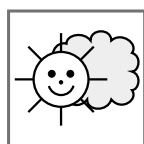
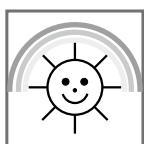
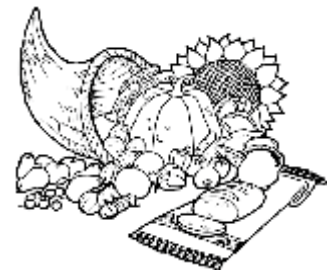
У Запорізькій області в наш час можна скуштувати страви різних культур – азербайджанський люля-кебаб, білоруські драникі, вірменські лаваш і хоровац (шашлик), грузинські хачапурі та чахохбілі, єврейські форшмак і струдлі, італійські пасту та піцу, корейську моркву, молдовську мамалигу, німецькі ковбаски та брецелі, польський бігос, татарські азу та біляші, російські пельмені, французькі багети і булочки-бріюші, японські суші тощо.

Відгадай загадки Ольги Лабаги і ти дізнаєшся назви відомих страв української кухні, що традиційно готували у нашому краї.

На городі ця родина
Розплелася аж до тину!
Круглі всі та із хвостами,
Вихваляються пузами.
Кожен боки вигріває,
Вітамінів набирає.
Бо печуть їх й варять страви,
Щоби бути завжди бравим!
В дощову осінню пору
Занесемо їх в комору,
Буде вся рідня здорова, як є каша ...

Дозрілі фрукти у печі сушили,
А взимку мили та напій варили.
Медку до нього щедро додавали,
Кутю ним у Святвечір заправляли.
Щоби було завжди всього
в достатку,
Він на столі плескався у горнятку.
Свій аромат розносив вище хмар
Смачний, корисний,
стародавній пан ...

СУВЕНІРИ НАШОГО РЕГІОНУ

Французьке слово «сувенір», яке означає «дарунок на пам'ять», прийшло в нашу мову понад 200 років тому. Раніше сувеніром вважався будь-який подарунок, який передусім нагадував про людину, що зробила його. Історія сувеніра своїм корінням сягає в глибоку старовину, вона пов'язана з магічними обрядами. Створені руками людини фігурки з глини, дерева, каменю відігравали в них велику роль. Із часом зображення втрачали магічний сенс, тому ідол ставав просто іграшкою, а талісман або амулет – прикрасою, наприклад болгарський оберіг «мартеничка», російський прикрашений віник – символ благополуччя в домі – або українські лялька-мотанка, чи рушник, чи глиняний посуд. Ці вироби, що зберігають місцеві художні традиції, почали дарувати як сувеніри.

ЩО ТАКЕ СУВЕНІР?

Сувенір нагадує нам про часи, які ми провели в місцях, де ми його купили. Це спосіб повернутися до прекрасного, що належало до нашого минулого. Купуючи сувеніри, ми потім даруємо їх людям, яких любимо, щоб вони час від часу згадували нас і щоб показати їм, що ми думали про них під час подорожі. Сувенір може також бути «доказом» подорожі, свідченням перебування в конкретному місті або країні. Сувенір дає змогу здійснювати віртуальну подорож людям, які не мали на це часу чи можливостей. Тому, дивлячись на дарований їм сувенір із далекої країни, ці люди можуть хоч би в думках, у своїй уяві перенестися на батьківщину цієї речі. Розповідаючи про країну, у якій його було зроблено, сувенір відіграє роль посла. Сувенір має й очевидну економічну роль, адже він годує індустрію ремісництва, яка їх створює, а крім того, сувеніри є рекламою, що запрошує до нової подорожі.

Вибір сувеніра – нелегка справа. Можна звернутися в спеціальні магазини, торговельні намети, кіоски, а можна просто пошукати їх на ринку або в майстернях народних майстрів. Сувенір стає сувеніром, коли він безпосередньо пов'язаний з тим місцем, де ми його придбали, або з дуже важливим моментом, подією в житті. Він призначений поділяти нашу подорож і відображати наші нові знання, почуття, відчуття. Сувеніром можуть правити фотографії, картини, поштові листівки з пейзажами, моделі пам'ятників, фігурки чоловіків і жінок у національних костюмах. Це можуть бути гастрономічні цікавинки країни чи регіону, рідкісні продукти, незвичайні страви, місцеві напої та солодощі й навіть просто гарно оформлений рецепт приготування вподобаної страви місцевої кухні. Можна привезти з собою який-небудь виріб, зроблений руками народних майстрів з місцевих матеріалів – дерева, глини, каменю, металу, ниток, скла, тканини, шкіри тощо. Купити сувенір – це все одно що привезти з собою шматочок країни, ще й ще раз подумки уявляти минулу подорож і знову переживати чудові моменти знайомства й спілкування з новими людьми.

(За М. Сегі)

Розкажи, які сувеніри зберігаються в тебе вдома. Звідки і як вони потрапили у твою родину? Чи доводилося тобі самому/самій купувати сувеніри? Чим ти керувався/керувалася у виборі сувеніра особисто для себе і, наприклад, сувеніра для рідних або друга/подруги?

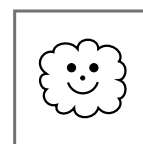
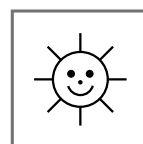
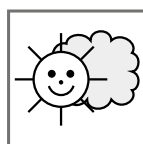
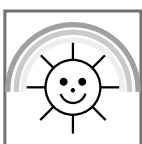
Сувенірами із Запорізького краю можуть бути вироби з кераміки, ковані вироби, картини місцевих художників, ляльки, магніти з краєвидами, намиста, обереги, рушники з вишивкою, фігурки і статуетки зі скла, глини, соломки, дерева тощо. Солодким сувеніром вважають місцеву черешню або варення з неї. Довгий час знаним сувеніром із Запоріжжя вважалися жолуді зі старовинного хортицького дуба. Навіть гарно упаковані якийсь місцевий смаколик, або шматочок руди, або застигла крапля чавуну чи сталі, або іграшкові макети відомих марок запорізьких машин із промовистим написом можуть бути цікавим сувеніром з нашого краю.

Напиши, які, на твою думку, сувеніри можуть репрезентувати твій населений пункт або наш край у цілому. Що може бути обличчям, візитною карткою твоєї місцевості?

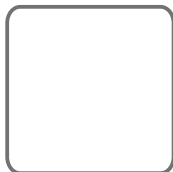

Намалюй на окремому аркуші, який сувенір, що репрезентує наш край, ти міг/могла би придумати або зробити своїми руками для іноземного/ іноземної гостя/гості.

ВІДКРИЄМО ДЛЯ ІНШИХ НАШ РІДНИЙ КРАЙ. РЕКЛАМА

Ось і завершуються наші захопливі подорожі Запорізькою областю. Спробуй розповісти, що означає для тебе твій край. Яким ти його пізнав/пізнала, побачив/побачила? За що ти цінуєш свій край і свою країну? Що б ти хотів/хотіла змінити у своїй школі, своєму населеному пункті, громаді? Якою ти бачиш Запорізьку область у майбутньому? Напиши про це невеликий твір-есе на окремому аркуші.

Чи хотів/хотіла би ти після закінчення школи навчатися і працювати у своєму краї? Яку професію ти б обрав/обрала? Що б ти хотів/хотіла зробити для свого краю і людей, які тут живуть, сьогодні й у майбутньому?

Сучасна індустрія туризму – одна з галузей господарства, що найшвидше розвивається у світі. На початку ХХІ ст. туризм за обсягами доходу посів третє місце у світовій економіці. На сьогоднішній день туризм став явищем, що увійшло в повсякденне життя майже третини населення планети. Люди витрачають на подорожі близько 11 % свого бюджету. У багатьох країнах і регіонах туризм є основним джерелом доходів. У Європі він дає роботу майже кожній десятій людині, що працює. Найбільше туристів подорожують Європою, тому Запорізька область може стати одним із лідерів туристичної індустрії України.

Як ти гадаєш, які культурні, природні, економічні дива краю та історичні події могли б спонукати представників інших регіонів приїхати до нас у гості? А що могло б привабити іноземців?

Прочитай текст про зовнішню рекламу. Спробуй самотійно або у групі з однокласниками й однокласницями придумати гасло чи слоган (стисле інформаційне повідомлення-висловлювання) для білборда або розробити рекламний постер на аркуші А4 про туристичний об'єкт чи маршрут твоєї місцевості або регіону. Для створення постера ти можеш використати фарби, олівці та фломастери, а можеш зробити його онлайн. Не забувай, що твій слоган чи постер має відповідати вимогам, що викладені нижче; бути правдивим і не ображати та не принижувати жителів інших населених пунктів і регіонів; має містити посилання на матеріали, які ти будеш використовувати. Презентуй(-те) свою творчість у класі.

Реклама – популяризація товарів, видоцищ, послуг тощо з метою привернути увагу покупців, споживачів, глядачів, замовників та ін.; поширення інформації про когось, щось для створення зацікавлення й попиту

З рекламою ми стикаємося кожного дня. Це рекламні афіші, білборди (великі рекламні щити вздовж доріг), вказівники, постери (афіші, невеликі плакати), фірмові цінники в магазинах тощо. Їх ще називають зовнішньою рекламою. Реклама передає майбутнім споживачам інформацію про товари або послуги та переконує їх у тому, що саме цей товар їм потрібен і він є найкращим (тобто найбільше відповідає потребам споживачів). Щоб бути ефективною, зовнішня реклама має часто впадати у вічі; привертати увагу; бути лаконічною і зрозумілою; має легко читатися.

Відомий дослідник реклами А. Політц (США) стверджує, що рекламна кампанія мусить мати три ознаки:

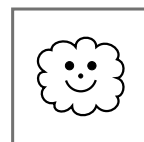
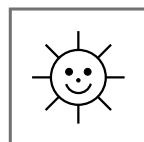
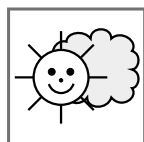
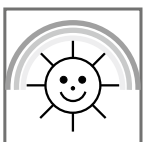
- а) бути унікальною, тобто такою, щоб ніхто інший не був здатний застосовувати такі аргументи для переконання;
- б) бути правдивою, щоб викликати довіру;
- в) бути актуальною, щоб відтворювати найновіші зміни і відповідати сучасним потребам.

Я багато про що хотіла разом з тобою дізнатися, побачити, відчути та пережити під час наших подорожей. Чи було тобі цікаво подорожувати зі мною цього року? Які теми наших подорожей тобі найбільше сподобалися? Чи виправдалися твої очікування від цього навчального року? Чого ти вже встиг/встигла навчитися і досягнути? За що ти хотів/хотіла би подякувати вчителю/вчительці, однокласникам і однокласницям, рідним? Як ти плануєш свої майбутні канікули?

Мені було дуже приємно подорожувати разом із тобою! Я сподіваюся, що ти продовжиш крокувати разом із «Культурою добросусідства» в наступному навчальному році! У п'ятій частині «Культури добросусідства» на тебе буде чекати мій помічник – Допомагайко, а я прощаюся з тобою. Намалюй мені щось приємне на згадку про наші з тобою спільні мандрівки Запорізькою областю та нашою країною. Дякую тобі за те, що ти був/була зі мною! Активних, насичених і позитивних тобі канікул!

Відповіді – відгадки загадок, ребусів і шифрограм

Відгадка ребуса на стор. 6. Війна руйнує, мир будує.

Відгадка шифрограми на стор. 13. Людина поспішає до людини, а звір – до лісу. Відкрий двері в себе – і в інших відкритими знайдеш.

Відгадка філворда на стор. 22.

Дніпро, Молочна, Токмачка, Самара, Вовча, Берда, Вільнянка, Гайчур, Домузла, Каратиш, Конка, Корсак, Обіточна, Тащенак, Чокрак.

М	Д	П	Р	Г	А	К	О	Р	С
О	Н	І	О	Р	Й	Ч	К	А	А
Л	О	Ч	Д	У	Ч	О	К	Р	К
Т	О	Н	О	А	Т	А	Щ	Е	Н
С	К	А	М	Л	О	Б	І	Т	А
А	М	Б	У	З	А	Н	Ч	О	К
М	А	Е	В	І	Л	Ь	К	А	Р
А	Ч	Р	Д	А	Ж	Н	І	Т	А
Р	К	А	А	К	Н	Я	Ш	И	А
А	В	О	В	Ч	А	К	О	Н	К

Відгадка анаграм на стор. 23. Агроном, археолог, ботанік, ветеринар, водолаз, дресирувальник, еколог, егер, зоотехнік, лісник, моряк, перукар, працівник зоопарку, садівник, топограф.

Відгадка ребусів на стор. 26. Ховрах крапчастий, тарпан.

Правильне поєднання визначень на стор. 28.

Пам'ятка природи – окремі унікальні...; національний парк – велика природна територія...; дендрологічний парк – територія, на якій...; заповідні урочища – ділянка під охороною...; заказник – територія, що виділена...

Відгадка до загадки на стор. 48. Спорт.

Відгадка до загадок на стор. 50. Бобслей, біатлон, ковзани, хокей, сноуборд, футбол.

Відповідь на запитання на стор. 52. 1. Давня Греція. 2. Нокаут. 3. Вімблдонський турнір. 4. 42 км 195 м. 5. Дзюдо. 6. Ринг. 7. Старт. 8. Кінний спорт. 9. Рапіра. 10. Біатлоніст.

Правильне поєднання визначень на стор. 79.

Портрет – мальоване..., натюрморт – різновид..., пейзаж – жанр...

Відповідь на завдання до стор. 93. Графічна – у вигляді зображень, подій, предметів, графіків. Звукова – усна або відтворена записувальним пристроєм. Текстова – передається у вигляді літер. Числова – у вигляді цифр і знаків.

Правильна послідовність дій до стор. 96.

1. Відстежують... 2. Збирають... 3. Інформація... 4. Визначають... 5. Журналісти... 6. Готують... 7. Підготовлені... 8. Коректори... 9. Підготовлена...

До стор. 96 Професії, представники/представниці яких беруть участь у створенні газети: дизайнер(-ка); друкар(-ка); журналіст(-ка); коректор(-ка); редактор(-ка); фотограф(-иня); художник(-ця).

Відгадка шифрограми на стор. 101. Любиш у гостях бувати – люби й гостей приймати.

Зайві слова в тексті на стор. 104. не, не, не, пихатим(-ою), ні докорів, не, Просто попроси його/її піти, Поквап їх, зовсім не.

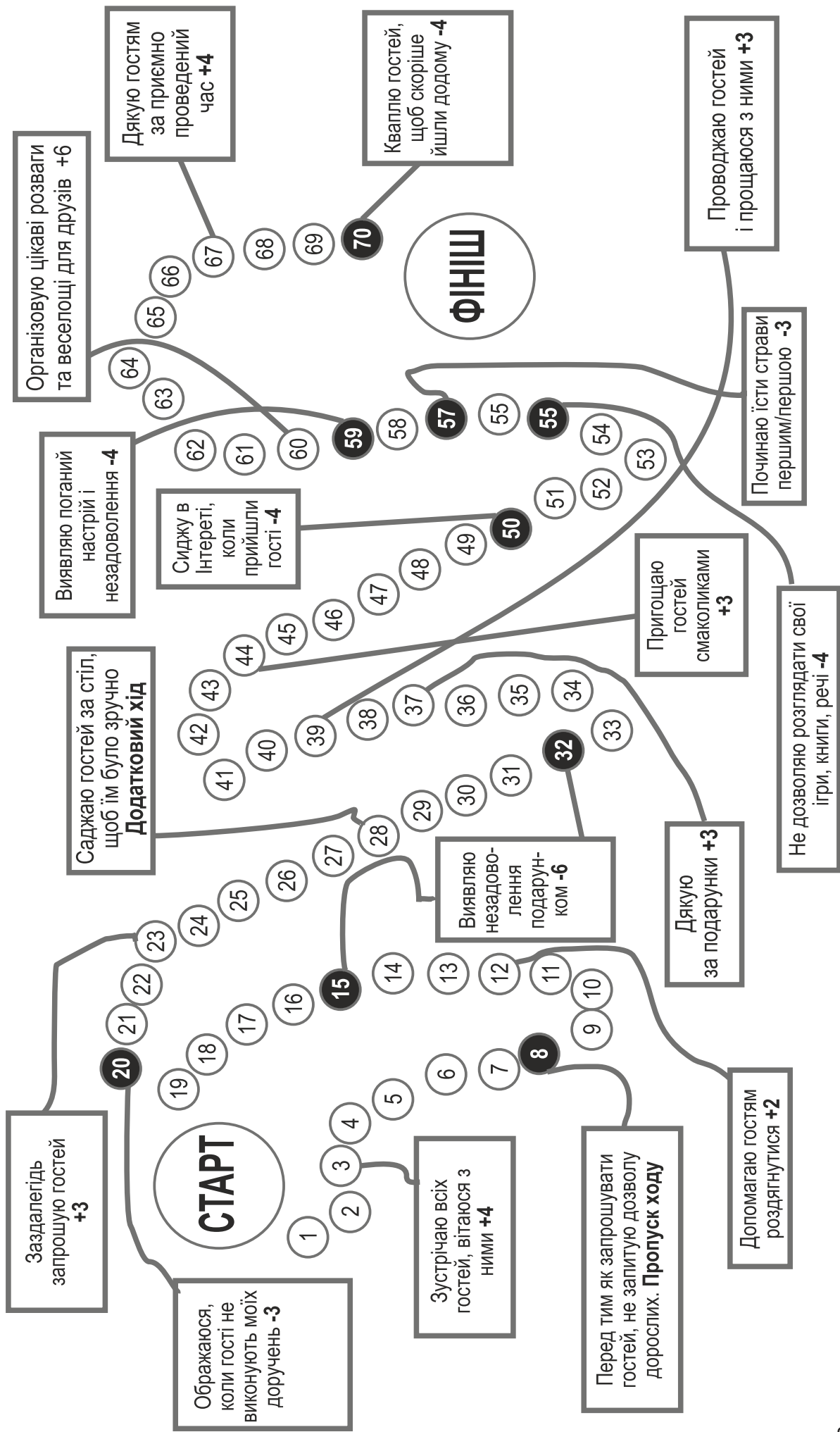
Відгадка до загадки на стор. 111. Гарбузова. Узвар.

Гра «Правила гостинності»

Завдання гри полягає в тому, щоб визначити, які існують правила гостинності та яка поведінка є небажаною. Для цього гравці встановлюють свою фішку в сектор «Старт» та кидком кубика визначають почерговість ходів (у кого випаде більше число – починає гру першим/першою). На шляху до фінішу учасники гри будуть зустрічатися з приємними бонусами або ж перешкодами. Якщо під час гри фішка потрапляє на затемнений кружечок – потрібно зупинитися, прочитати речення, яке стосується цього кружечка, та пояснити, чому в цій позиції потрібно перемістити фішку на декілька ходів вперед або повернутися назад.

Правила розв'язання ребусів

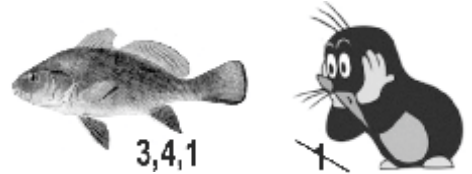
Правило 1. Зображені на малюнках предмети й живі істоти читаються як слова в називному відмінку однини.

Правило 2. Якщо малюнок перевернений догори ногами, то слово потрібно читати навпаки, тобто справа наліво. Наприклад, намальований догори ногами КИТ – читаємо ТИК.

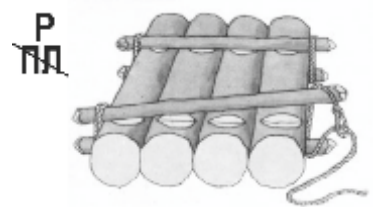
Правило 3. Коми після малюнка вказують, скільки букв потрібно відкинути з кінця слова, що позначає зображене на малюнку. Наприклад, намальована качка з двома комами після неї – відкидаємо дві останні букви і читаємо КАЧ. Перевернуті коми перед малюнком вказують, скільки букв потрібно відкинути на початку слова. Наприклад, намальований єнот з комою перед ним – відкидаємо першу букву й читаємо НОТ.

Правило 4. Над малюнком або під ним можуть з'явитися цифри. Кожна цифра – це номер букви у слові: 1 – перша буква слова, 2 – друга буква, 3 – третя тощо. Певний набір цифр під або над малюнком говорить про те, що потрібно узяти тільки ці букви та прочитати їх у вказаному порядку. Наприклад, намальована РИБА і цифри 3, 4, 1 під нею – читаємо БАР. Перекреслена цифра означає, що ця буква має бути опущена, вона не читається, «не грає», наприклад, на малюнку зображений КРИТ, під ним закреслена цифра 1 – значить, читаємо РІТ.

Правило 5. Знак рівності між буквами означає заміну букви (або сполучення букв) слова на іншу букву (або на сполучення букв). Знак рівності може бути замінений на стрілку. Дія заміни позначається і третім способом – букви, які замінюються, перекреслюються, а над ними пишуться ті, що замінюють їх. Наприклад, намальований ПЛІТ, а поруч перекреслені букви ПЛ і зверху буква Р – читаємо РІТ.

Правило 6. Букви можуть бути зображені всередині інших букв, над іншими буквами, під і за ними. Наприклад, усередині букви О намальовані букви ВК – читаємо «В букві О – ВК», тобто ВОВК. Зверху написані букви ВА, знизу Л – читаємо «ПІД ВА – Л», тобто ПІДВАЛ. Попереду написані букви ДА, ззаду ЧА – читаємо «ЗА ДА – ЧА», тобто ЗАДАЧА. Букви можуть бути зображені по поверхні інших букв. Наприклад, зображена велика буква Н, а по ній розкидані маленькі І – читаємо «ПО Н – І», тобто ПОНІ.

Правило 7. Перераховані вище прийоми можуть поєднуватися один з одним.

Шифри

Ключ до шифрограм

А	Б	В	Г	Ґ	Д	Е
Є	Ж	З	И	І	Ї	Й
К	Л	М	Н	О	П	Р
С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч
Ш	Щ	Ь	Ю	Я		

Спробуй придумати свої символи для кожної букви та склади свій особистий шифр

А	Б	В	Г	Ґ	Д	Е
Є	Ж	З	И	І	Ї	Й
К	Л	М	Н	О	П	Р
С	Т	У	Ф	Х	Ц	Ч
Ш	Щ	Ь	Ю	Я		

Література та інтернет-джерела

Абліцов В. «Галактика „Україна“. Українська діаспора: видатні постаті». – К.: КИТ, 2007.

Араджіоні М. А. Греки // Енциклопедія історії України. Том «Україна – українці». – 2018. – Книга 1. – С. 486–494.

Аудмайер К. Все на одного: Как защитить ребенка от травли в школе Du Er Vigtigere Enn Du Tror. – М.: Альпина Паблишер, 2016. – 152 с.

«Баухаус – Запоріжжя»: як зберегти модерністську спадщину. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://artukraine.com.ua/a/bauhaus---zaporizhzhya--yak-zberegti-modernistsku-spadshchinu/#.XUnKzvlzbcbs>

Бердянск для мира: наши прославленные земляки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://pro.berdyansk.biz/berdyansk-dlya-mira-nashi-proslavlennyye-zemlyaki/>

«Бердянський літописець» Василь Крижанівський. // Упорядники І. І. Лиман, В. М. Константинова. – Бердянськ-Київ-Едмонтон: РА «Тандем-У», 2007.

Бердянський художній музей імені І. І. Бродського. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://muzey-brodskogo.azow.org/>

В поисках следов Молочанских меннонитов. Часть 4. Орлово – память, высеченная в мраморе. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isar.org.ua/kurgan/v-poiskah-sledov-molochanskix-mennonitov-chast-4-orlovo-pamyat-vysechennaya-v-mramore.html>

Великий Шелковый Путь: URL: Роль, история, карта, товары. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://etnodon.com/history/velikij-shelkovyj-put-rol-istoriya-karta-tovary>.

Воловик С. В., Крылов Н. В., Крылова А. Н. Степь да степь кругом... // Мелитопольский район: прошлое и настоящее. – Мелитополь: Мелитополь, 2000.

Володимир Аронович Хавкін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B0%D0%B2%D0%BA%D1%96%D0%BD_%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%80_%D0%90%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

Врятувала від цинги і подарувала всесвітню славу: Як черешня стала символом Мелітополя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zp.depo.ua/ukr/zp/vryatuvava-vid-cingi-i-proslavila-na-ves-svit-yak-chereshnya-stala-simvolom-melitopolya-20180605785515>

Владимирские Анна и Петр. Как заработать школьнику и студенту. – Харьков: Книжный клуб «Клуб Семейного Досуга», 2007. – 240 с.

Гайманова могила. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B0%D0%B9%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%BB%D0%B0

Глушак А. С. Лур'є Ноте. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=59345

Гретченко А. Благодійність з жіночим обличчям: Канкріна Віра Петрівна. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archivzp.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=688&Itemid=49&lang=ua

Гузев В. История Леппов и Вальманов и их предприятия. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://chor.square7.ch/wgusew1.pdf>

Денисов Е. Кто же он, Василий Крыжановский? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sites.google.com/site/berdanskliteraturnyj/avtory/denisov-evgenij/kto-ze-on-vasilij-konstantinovic-kryzanovskij>

Добра глина. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dobraglina.com.ua/news/168-berlin-visual-mastera-ukraynskoy-keramyky>

Еврейская Украина: 10 фактов о евреях Запорожья. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://jewishnews.com.ua/society/evrejskaya-ukraina-10-faktov-o-evreayah-zaporozhlya>

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

Запорізький «не писанковий» край. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zp.depo.ua/ukr/zp/zaporizkiy-nepisankoviy-kray-za-yakimi-traditsiyami-nashchadki-kozakiv-yaytsya-rozmalovuuyut-20190425953731>

Запорізький архів. Студії з історії євреїв Запорізького краю (XIX – I половина XX ст.): Збірник документів і матеріалів: Наук.-довід. вид. / Упоряд.: В. О. Бондар, О. Г. Величко, І. В. Козлова. – Запоріжжя, 2010.

Запорізький обласний театр ляльок. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Запорізький_обласний_театр_ляльок

Запорізький обласний художній музей. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.artmuseum.zp.ua/>

Запорізькі митці: Каталог. – Запоріжжя, 2007.

Запорозька О. Запорізька кухня прикрасить стіл і придасться в похіді [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2360992-zaporizka-kuhna-prikrasit-stil-ivirucit-v-pohodi-ros.html>

Зоопарк «Сафари». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://azovzoo.com.ua/pro-zoopark.html>

Известные мелитопольцы. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vmelitopole.ru/stati/izvestnye-melitopoltsy/2>

Имена бердянцев, известных в Украине и в мире. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://berdyansk.travel/ru/pro-berdjansk-onas/znamenitye-berdjancy.html>

Как убедиться в жизнеспособности идеи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.seb.ee/ru/forum/nachinayushchiy-predprinimatel/kak-ubeditsya-v-zhiznesposobnosti-biznes-idei>

Кічкас. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Kichkas

Китайські афоризми і приказки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aphorism.org.ua/subrazd.php?rid=2&sid=289>

Конституція України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>

Кочергін І. Корф Микола Олександрович. 1834–1883. До 185-річчя від дня народження. – Дніпро: ДЮНБ, 2019.

Крылов Н. Очерки по истории города Мелитополя. 1814–1917 гг. – Мелитополь: ФЛП Однорог Т. В., 2019.

Крылов Н. В. Приключения немцев-меннонитов на южных землях российской империи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://leninskoe-zp.io.ua/s99326/priklucheniya_nemcev_-_mennonitov_na_yujnyh_zemlyah_rossijskoy_imperii

Латанський С. Рушник козацького краю // Народне мистецтво. – 2006. – № 3–4.

Медведський В. І., Медведська Г. В. Таланти Токмака: «Академік О. Г. Івченко». – Токмак: Трибуна, 2011.

Медіазнайко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/Game/index.html>

Мелітополю посвятили пісню. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mzd.com.ua/culture/melitopolju_posvjatili_pesnju.html

Мелітопольський курган. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21STR=Melitopolsky_kurgan

Михайлов Б. Д. Заселение Дикого Поля // Мелітополь: природа, археологія, історія. – Запорожжя: Дикое Поле, 2002.

Москаленко О. Український рушник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cossackdom.com/culture/moskalenko_rushnik.htm

На фестивалі бізнес-ідей «StartUp Fest» шукатимуть запорізьких Цукербергів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zpravda.info/2019/11/29/na-festyvali-biznes-idei-startup-fest-shukatymut-zaporizkykh-tsukerberhiv/>

Наследие меннонитов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mv.org.ua/news/135987-nasledie_mennonitov.html

Національний заповідник «Хортиця» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ostriv.org/istoriya-xortici/>

Не смійся з мене (Don't Laugh at me). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://youtu.be/s5dHRDM1cE4>

Новицкий М. Что такое права человека? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.khpg.org/index.php?id=1070823914>

Новицкий Я. Твори у 5 томах. – Т. 1. – Запоріжжя : АА Тандем, 2007. – 508 с.

Нововасилевка молоканская. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.mv.org.ua/news/170277-novovasilevka_molokanskaja.html

О сувенире. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scca.kz/ru/morgan.htm>

Обирай професію правильно. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://proforientator.info>

Олесь О. Смерть Святослава. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kidlib.in.ua/entries/206-%D0%A1%D0%BC%D0%B5%D1%80%D1%82%D1%8C-%D0%A1%D0%B2%D1%8F%D1%82%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0>

Особливості рушників Запорізького регіону. Козацький рушник: Каталог. – Запоріжжя, 2003.

Остапенко М. А. Знахідка меча Х ст. біля Хортиці (до питання про похід князя Святослава «в пороги» 972 р.) / М. А. Остапенко, В. Д. Саричев // Археологія. – 2016. – № 3. – С. 49–64. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/arhl_2016_3_5

Павелко І., Стойчев В. Невідомий Дніпробуд. Ювілею від дня початку будівництва Дніпробуду присвячується. – Запоріжжя : АА Тандем, 2017.

Пам'яті Віктора Антоновича Чабаненка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://anvsu.org.ua/pamyatayemo/chabanenko_v_a/

Передача інформації. Урок виготовлення візитівок. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://subject.com.ua/lesson/work/3klas/22.html>

Персоналії. Використовувалися матеріали Енциклопедії сучасної України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://esu.com.ua>

Повернуті із забуття: герої Запорізького краю Української революції 1917–1921 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ru.calameo.com/books/00405165386029bbb7fa5>

Полина Осипенко - лётчица-рекордсмен [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://esp.md/podrobnosti/2016/04/02/polina-osipenko-lyotchica-rekordsmen>

Пономарьев А. Украинская этнография. – Київ : Либідь, 1994. – 318 с.

Приазовские болгары. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://big.zp.ua/index.php/history/history-news/south/3075-2014-12-17-10-29-23>

Притчі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://elims.org.ua/pritchi/pritcha-malchik-i-morskije-zvezdy/>

Про Батьківщину. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrlib.com.ua/encycl/viraz/printout.php?id=0>

Про інформацію... [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/books/pa/08.html>

Про рекламу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://pidruchniki.com/1238060450037/marketing/osnovni_vidi_reklami_harakteristika

Прогулки по Запорожью с Романом Акбашем: гуляем по Троицкой. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.061.ua/news/1207211/progulki-po-zaporozu-s-romanom-akbasem-gulaem-po-troickoj>

Роль світових релігій в утвердженні соціального захисту нужденних. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://studfiles.net/preview/6441032/page:3/>

Рукотвори. Народне мистецтво online. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://rukotvory.com.ua/maystry/evhen-karamanov/>

Савченко О. І. Тематика публікацій перших газет Олександрівська. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vznu_fi_2013_3_34.pdf

«Сім мечетей» на Запоріжжі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://islam.in.ua/ua/istoriya/sim-mechetey-na-zaporizhzh-0#slideshow-0>

Славетні запорожці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sites.znu.edu.ua/news_details/news_id=6381&lang=ukr

Солоха. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Solokha_kurhan

Способы остановить буллинг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://youtu.be/TxHODhel1xY>

Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – 416 с.

Тощев Г. М. Історія рідного краю (Запорізька область). 7 клас : Підручник для загальноосвіт. навч. закладів. – Запоріжжя : Прем'єр, 2005.

Традиція частування караїмів Мелітополя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zomc.org.ua/nematerialna-kulturna-spadhina/pereikiv-elementiv-nks/item/967-karaimska-kultura-iak-element-nematerialnoi-kulturoi-spadshchynu-dotsent-olena-arabadzhy>

Удачин Д. 10 старейших зданий Бердянска. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.mv.org.ua/news/171690-10_stareishih_zdaniy_berdjanska.html

Фоменко В. Г. Кічкаська переправа і городок на Малій Хортиці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://shron1.chtyvo.org.ua/Fomenko_Viktor/Kichkaska_pereprava_i_horodok_na_Malii_Khortytsi.pdf

Хрящевська Л. Переселення менонітів у південні райони України // Краєзнавство. – 2009. – № 1–2.

Це вам не фуа-гра: 11 українських страв, про які ми почали забувати. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://inlviv.in.ua/statti/tse-vam-ne-fua-gra-11-ukrayinskih-strav-pro-yaki-mi-pochali-zabuvati>

Чарівні барви Дніпра: Каталог. – Дніпропетровськ, 2008.

Черемський К. Тасмичні співці. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://abetka.ukrlife.org/spivci.htm>

Шевченко В. Польський дворянин Фелікс Мовчановський: життя та діяльність. – Запоріжжя : Дике Поле, 2017.

Шемет Любов. Запорізький край. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=723248>

Юні запорізькі винахідники презентують свої досягнення перед бізнес-спільнотою. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.zoda.gov.ua/news/43838/juni-zaporizki-vinahidniki-prezentujut-svoji-dosyagnennya-pered-biznes-spilnotoju.html>

Як козаки харчувалися: кулінарні традиції Придніпров'я. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.dnipro.lib.dp.ua/ukrainska_kuhnya_recepti_tradicii

Як створити газету. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/gnmeducationcentre/2017/aug/10/news-teaching-ideas-primary-schools;>

Як створити сучасну шкільну газету. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/uploads/modul.pdf>

Якубович М. Іслам в Україні: історія і сучасність. – Вінниця, 2016. – 264 с.

Навчальний посібник
Культура добросусідства. Частина 4 : Цінуймо край – пишаймося Україною!
Запорізький край : Робочий зошит для дітей і матеріали для батьків і педагогів

Автори-укладачі видання: М. А. Араджионі, О. В. Волошенюк,
Т. О. Іріюглу, Ю. О. Іріюглу, Л. М. Корчева, О. В. Ньюкало.
Художники: С. М. Землянкіна, І. С. Зіновкіна, М. П. Михалюк, В. П. Чипурко, В. Я. Шиллер.
Редактори: М. А. Араджионі, О. В. Ньюкало.
Дизайн: М. Г. Козлова. Коректор: Н. М. Овчарук.

Підписано до друку 26.11.2019 р. Формат: 60x84¹/₈. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Arial. Ум. друк. арк. 13,49. Наклад 1000 прим.

Видавництво ТОВ «Прометей»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 5212 від 19.09.2016 р.
Надруковано у ТОВ «Виробничо-поліграфічне підприємство "Печатник"»
01041, м. Київ, вул. Джона Маккейна, буд. 20-Б.

Видання адаптованого посібника здійснене в рамках виконання проекту «Development of a democratic environment and tolerance through cooperation of educators and parents in preschool educational institutions, primary schools and broader communities» Інформаційно-дослідного центру «Інтеграція та розвиток» за фінансової підтримки Посольства Королівства Норвегії в Україні (проект UKR-18/0011)

Norwegian Embassy